

รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและ
ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

อาจารย์รรณ ไปษยานนท์

วิทยานิพนธ์เสนอมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว

พฤษภาคม 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่ม
น้ำอิงในจังหวัดพะเยา

วิทยานิพนธ์เสนอมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว

พฤษภาคม 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

CULTURAL TOURISM MANAGEMENT MODEL OF ARCHAEOLOGICAL AND HISTORICAL
SITE IN ING RIVER BASIN OF PHAYAO PROVINCE.

JARUWAN POSHYANANDA

A Dissertation Submitted to University of Phayao
in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Doctor of philosophy Degree in Tourism Management
May 2023

Copyright 2023 by University of Phayao

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่ม
น้ำอิงในจังหวัดพะเยา

ของ จารุวรรณ โปษยานนท์

ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว
ของมหาวิทยาลัยพะเยา

..... ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร. เฉลิมชัย ปัญญาดี)

..... ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ดร. วารินทร์ มัชฌิมบุรุษ)

..... กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประกอบศิริ ภัคดีพิณีจ)

..... กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ดร. สาทิต เชื้ออ่อนนาน)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิ
(รองศาสตราจารย์ ดร. วศิน ปัญญาวุฒตระกูล)

..... คณบดีคณะบริหารธุรกิจและนิเทศศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประกอบศิริ ภัคดีพิณีจ)

เรื่อง:	รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา
ผู้วิจัย:	จากรุวรรณ โปษยานนท์, วิทยานิพนธ์: ป.ร.ด. (การจัดการการท่องเที่ยว), มหาวิทยาลัยพะเยา, 2565
อาจารย์ที่ปรึกษา:	ดร. วารัชต์ มัชฌิมบุรุษ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประกอบศิริ ภัคดิพิณิจ ดร.สาธิต เชื้ออยู่นาน
คำสำคัญ:	แนวทางการจัดการการท่องเที่ยว, การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา เพื่อศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา และเสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยมีการศึกษาข้อมูลศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยการลงพื้นที่สำรวจและการสัมภาษณ์ ตัวแทนหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา และผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการเก็บแบบสอบถามนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยา จำนวน 400 คน และจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การศึกษาศักยภาพของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นเมืองรองและมีความสำคัญในระดับภูมิภาค ที่มีศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวสูงที่สุด มีความแตกต่างจากงานวิจัยที่ศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมในระดับชาติ จะมีด้านศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวสูงที่สุด ด้านความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา พบว่า นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังด้านความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด ทั้งด้านความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติและความปลอดภัยในทรัพย์สิน ด้านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ พบว่านักท่องเที่ยวต้องการได้รับประสบการณ์ด้านอารมณ์ รู้สึกมีความสุข ความสนุก เพลิดเพลินท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี มากที่สุด และพบว่า รูปแบบที่เหมาะสมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ภายใต้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดพะเยา พ.ศ. 2566-2571

Title: CULTURAL TOURISM MANAGEMENT MODEL OF ARCHAEOLOGICAL AND HISTORICAL SITE IN ING RIVER BASIN OF PHAYAO PROVINCE.

Author: Jaruwat Poshyananda, Dissertation: Ph.D. (Tourism Management), University of Phayao, 2022

Advisor: Warach Madhyamapurush , Ph.D. Co–advisor Assistant Professor Prakobsiri Pakdeepinit , Ph.D. Satit Chuayouan , Ph.D.

Keywords: Tourism management approaches, cultural–based tourism management

ABSTRACT

This research aims to study and evaluate the cultural resource potential in the archaeological and historical sites in the Ing River Basin, Phayao Province, survey tourists' behavior and expectation in cultural tourism, as well as propose the management guideline for cultural–based tourism in the archaeological and historical sites in the Ing River Basin. To accomplish the research aims, this research has been conducted by archaeological and historical site surveying, interviewing with related agencies in Phayao's tourism development policy–maker and the tourism developers, and a questionnaire survey of 400 tourists. The collated data is used for SWOT and TOWS matrix analysis. Finally, the guideline for the management of cultural–based tourism in the Ing River Basin, Phayao Province is established.

This finding reveals that the capacity for tourism ranked the highest potential of archaeological and historical sites in the Ing River Basin, Phayao Province. This finding differs from the previous study conducted on the national heritage and historical sites which reveals the attractiveness of heritage and historical sites ranked the highest potential. In terms of management, natural disaster, and asset safety management are considered the most expected issues for tourists. Also, the finding highlights that pleasant and enjoyable experiences are considered the most desired experience for tourists. Furthermore, this the ideal approach for the management of archaeological and historical sites in the Ing River Basin, Phayao Province, and this approach corresponds with the Province's 2023– 2028 Strategic Plan

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณท่านผู้บริหารมหาวิทยาลัยพะเยา ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.มณฑล สงวนเสริมศรี รองศาสตราจารย์ ดร.สุภกร พงศบางโพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ชาลี ทองเรือง และ ดร.วุฒิชัย ไชยรินคำ ที่ให้โอกาสในการศึกษาต่อในระดับดุษฎีบัณฑิต ขอขอบคุณคณะที่ปรึกษา ดร.วรัชต์ มัชฌิมบุรุษ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประกอบศิริ ภัคตีพิณิจ และ ดร.สาธิต เชื้ออยู่นาน กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำปรึกษาและชี้แนะข้อบกพร่อง รวมถึงคณาจารย์สาขาวิชาการท่องเที่ยวทุกท่านที่ให้การสนับสนุนงานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ปัญญาดี มหาวิทยาลัยแม่โจ้ที่ให้ ความอนุเคราะห์เป็นประธานในการสอบวิทยานิพนธ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.วศิน ปัญญาวุธตระกูล ที่กรุณาให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์จนแล้วเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณท่านผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากหน่วยงานของภาครัฐ ประกอบด้วยศูนย์ ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยา สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา องค์การบริหาร ส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองจังหวัดพะเยาและมหาวิทยาลัยพะเยา ได้กรุณาสละเวลาให้ ข้าพเจ้าสัมภาษณ์เก็บข้อมูล ตลอดจนเข้าร่วมในวาระการประชุมระดมความคิดเห็นกลุ่มย่อย รวมทั้งผู้นำชุมชน ประธานชุมชน และกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ ในการตอบแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดี

ท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณครอบครัว ญาติมิตร กัลยาณมิตรที่รักทุกท่าน คุณจุฬาลิณี โรจนคุณกำจร ดร.มณฑล ศรีสุข ดร.นิรมล พรหมนิล และพี่น้องปริญญาเอกทุกท่านที่คอย สนับสนุน ส่งเสริมเป็นทั้งกำลังกายและกำลังใจในการทำวิจัยฉบับนี้ อนึ่งผู้วิจัยหวังว่างานวิจัย ฉบับนี้จะมีประโยชน์กับการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา จึงขอมอบอุทิศผลจากการทำ วิจัยครั้ง ไปยังคณาจารย์ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชา จนผลงานวิจัยเป็นประโยชน์ต่อผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง และขอแสดงความกตัญญูตเวทีตาคุณ แต่ผู้มีพระคุณทุกท่านสำหรับข้อบกพร่องที่อาจ เกิดขึ้นนั้น ผู้วิจัยขอรับผิดชอบและน้อมรับฟังคำแนะนำจากทุกท่านที่ได้เข้าศึกษาเพื่อประโยชน์ใน การพัฒนางานวิจัยต่อไป

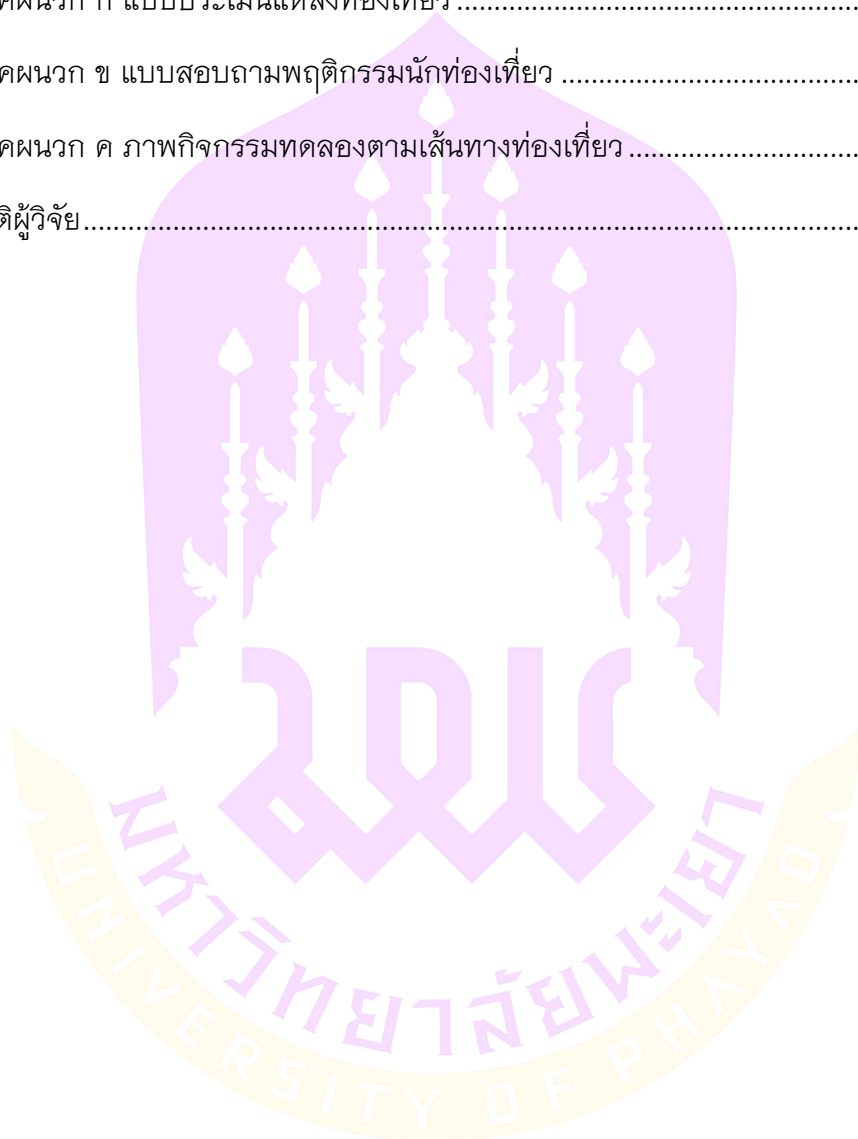
จากรุวรรณ โปษยานนท์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	7
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
ขอบเขตการวิจัย.....	7
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
ประโยชน์ที่จะได้รับจากงานวิจัย.....	10
บทที่ 2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
1. บริบทสภาพที่ตั้งของจังหวัดพะเยา และที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง	11
2. ทฤษฎีระบบ (System Theory) และแนวคิดการวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือ SWOT (SWOT Analysis).....	27
3. แนวคิดระบบการท่องเที่ยว.....	31
4. แนวคิดคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม	34
5. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	36
6. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว	46

7. แนวทางการประเมินมาตรฐานคุณภาพการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์	47
8. แนวความคิดทางด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยว	49
9. แนวคิด Star Model	57
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	58
12. กรอบแนวคิดงานวิจัย	73
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	74
1. วิธีดำเนินการวิจัยศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ตามมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	74
2. วิธีดำเนินการวิจัยการศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา.....	77
3. วิธีดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบและศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา.....	79
บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	81
1. วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา	81
2. วัตถุประสงค์ 2 เพื่อศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา.....	101
3. วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา	120
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	140
สรุปผลการศึกษา.....	140
อภิปรายผล.....	156
ข้อจำกัดของงานวิจัย	159

ข้อเสนอแนะ.....	159
บรรณานุกรม	161
ภาคผนวก.....	167
ภาคผนวก ก แบบประเมินแหล่งท่องเที่ยว	168
ภาคผนวก ข แบบสอบถามพฤติกรรมนักท่องเที่ยว	181
ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรมทดลองตามเส้นทางท่องเที่ยว	187
ประวัติผู้วิจัย.....	194

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา	84
ตาราง 2 การจัดกลุ่มแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ตามช่วงเวลา	85
ตาราง 3 แสดงบริบทปัจจุบันของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัด พะเยา.....	93
ตาราง 4 สรุปผลการประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์.....	95
ตาราง 5 สรุปผลการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัด พะเยา.....	100
ตาราง 6 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	101
ตาราง 7 พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	104
ตาราง 8 ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (ด้านความดึงดูดด้านการท่องเที่ยว)	107
ตาราง 9 ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว).....	108
ตาราง 10 ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (ด้านการเข้าถึง และการรองรับด้านการท่องเที่ยว)	109
ตาราง 11 ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (ด้านความปลอดภัย)	110
ตาราง 12 ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (ด้านการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์).....	111
ตาราง 13 ประสพการณ์ที่ท่านต้องการได้รับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่ง โบราณคดีและประวัติศาสตร์	112

ตาราง 14 ความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล.....	114
ตาราง 15 การเปรียบเทียบความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จำแนกตามเพศ	116
ตาราง 16 การเปรียบเทียบความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จำแนกตามสถานภาพ	117
ตาราง 17 การเปรียบเทียบความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จำแนกตามอาชีพ	117
ตาราง 18 ความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจำแนกตามข้อมูลพฤติกรรมการท่องเที่ยว	118
ตาราง 19 วิเคราะห์ TOWS Matrix รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยา	123
ตาราง 20 แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยา	124
ตาราง 21 การกำหนดแนวทางด้านบริหารจัดการ.....	127
ตาราง 22 องค์กรหรือผู้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้องตามอำนาจหน้าที่.....	132

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 1 แผนที่แสดงพื้นที่ทางวัฒนธรรมของประเทศไทยจังหวัดพะเยา	12
ภาพ 2 แผนที่แสดงพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย	12
ภาพ 3 แสดงที่ตั้งรัฐโบราณที่สำคัญของภาคเหนือตอนบน ในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19	13
ภาพ 4 พื้นที่ราบระหว่างหุบเขาในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยจังหวัดพะเยาที่อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง	13
ภาพ 5 เส้นทางระหว่างจังหวัด และ 9 อำเภอ ของจังหวัดพะเยา	15
ภาพ 6 แผนที่แสดงลุ่มน้ำย่อย 12 ลุ่ม จังหวัดพะเยาอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำอิง.....	16
ภาพ 7 ขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาวิจัย	17
ภาพ 8 ทฤษฎีระบบ (System Theory).....	28
ภาพ 9 ระบบการท่องเที่ยวโดยใช้แนวทางด้านเศรษฐศาสตร์.....	31
ภาพ 10 ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมกับทุนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	40
ภาพ 11 Star Model	57
ภาพ 12 กรอบแนวคิดงานวิจัย	73
ภาพ 13 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา แสดงเส้นทางระหว่างจังหวัด และ 9 อำเภอของจังหวัดพะเยา.....	82
ภาพ 14 แผนที่ท่องเที่ยว 9 อำเภอ จังหวัดพะเยา.....	82
ภาพ 15 แผนที่ท่องเที่ยว 9 อำเภอ จังหวัดพะเยา.....	83
ภาพ 16 แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำอิง	85
ภาพ 17 สรุปรูปแบบแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา	130

ภาพ 18 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่ม
แม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยา 139

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดพะเยา ตามแนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย ตามกรอบแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560-2679) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ยุทธศาสตร์ที่ 9 การพัฒนาภาคเมืองและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในส่วนของแผนพัฒนาภาคเหนือ ให้เป็นฐานเศรษฐกิจสีเขียวได้มาตรฐานสากลและแหล่งท่องเที่ยวระดับโลก และแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 2 (เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน) โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาและสนับสนุนการยกระดับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและสุขภาพ เพื่อเป็นการสร้างรายได้สู่ชุมชนอย่างยั่งยืน (กลุ่มงานบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 2, 2560) ประกอบกับนโยบายการจัดการการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัด ภาคเหนือตอนบน 2 (เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน) ที่เชื่อมโยงกับอารยธรรมล้านนา พบว่า จังหวัดพะเยามีศักยภาพทางการท่องเที่ยว อาทิ เช่น จังหวัดพะเยามีชายแดนติดกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงโดยเฉพาะประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อีกทั้งมีมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ประเภทโบราณสถานและโบราณวัตถุในวัฒนธรรมล้านนาและสุโขทัย อาทิเช่น กลุ่มวัดโบราณริมฝั่งแม่น้ำอิงและกว๊านพะเยา พระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา จารึกหินทราย เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่หลากหลาย อาทิเช่น ดอยหนอก ภูลังกา กว๊านพะเยา หนองเล็งทราย เป็นต้น ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ เส้นทางคมนาคมขนส่งยังไม่ครอบคลุม การเดินทางในปัจจุบันที่มายังจังหวัดพะเยามาได้ทางบกเพียงทางเดียว โดยมีเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 พหลโยธินเป็นหลักที่เชื่อมต่อกับเส้นทาง R3A และ R3B เท่านั้น หรือแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ได้รับการพัฒนายกระดับตามมาตรฐานสากลและขาดการเชื่อมโยงในกลุ่มจังหวัด (คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวประจำเขตพัฒนาท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา, 2558)

จังหวัดพะเยามีหน่วยงานที่สนับสนุนด้านการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชน อาทิ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา หอการค้าจังหวัดพะเยา ผู้ประกอบการด้านธุรกิจด้านที่พักและร้านอาหาร วิสาหกิจชุมชนชน ได้มีการสร้างและพัฒนา

ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้มาเยี่ยมชมเยือน แหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ได้แก่ ชุมชนรอบกว๊านพะเยา วัดศรีโคมคำ กิจกรรมเวียนเทียนกลางน้ำในวันสำคัญทางพุทธศาสนารอบวัดติโลกอาราม ประเพณีวงสรวงไหว้สาพญางำเมือง ประเพณีแปดเป็ง และประเพณีเป็ง ลอยโคมที่กว๊านพะเยา วิถีชุมชนไทลื้อในอำเภอเชียงคำและเชียงม่วน ประเพณีดักบาตรสองแผ่นดิน บริเวณด่านชายแดนบ้านฮวก แหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดพะเยา มีสถานที่ตั้งอยู่บนเส้นทางที่สามารถเชื่อมโยงกับเส้นทาง R3A มีชายแดนทางทิศตะวันออกติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประมาณเดือนกันยายน ปีพ.ศ.2561 จังหวัดพะเยากำลังเตรียมเปิดด่านชายแดนถาวรที่บ้านฮวก อำเภอภูซาง สามารถข้ามไปเมืองคอบ แขวงไชยบุรีประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้ และเป็นเส้นทางเชื่อมโยงในแนวตะวันออกตะวันตกเพื่อเดินทางไปยังประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคสุมาตรา ทั้งประเทศจีนตอนใต้และเวียดนามตอนเหนือได้ (ประกอบศิริ ภักดีพิริจและกรรณิกา พิมลศรี, 2553)

จังหวัดพะเยามีแหล่งทรัพยากรทางการท่องเที่ยวหลากหลาย ทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องมาจากการตั้งถิ่นฐานของเมืองพะเยาในลุ่มแม่น้ำอิง จากลักษณะทางภูมิศาสตร์จัดได้ว่าจังหวัดพะเยา ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง ลักษณะเป็นที่ราบระหว่างหุบเขาที่คั่นระหว่างเทือกเขาฝิ่บ่น้ำตะวันตก ฝิ่บ่น้ำตะวันออก และฝิ่บ่น้ำตะวันออกเฉียงเหนือมีความยาวของพื้นที่ประมาณ 240 กิโลเมตร ตั้งแต่เขตอำเภอแม่ใจ อำเภอเมืองพะเยา วกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือในเขตอำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ เข้าไปในเขตของอำเภอเทิง อำเภอพญาเม็งราย อำเภอขุนตาล และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ลักษณะที่ราบต่อเนื่องกับจังหวัดเชียงรายนี้ จึงเรียกบริเวณนี้ว่า “แอ่งที่ราบเชียงราย – พะเยา” ดังนั้น จังหวัดพะเยาจึงมีเส้นทางที่มีความเชื่อมโยงกับเส้นทางของกลุ่มจังหวัดในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แพร่ และน่าน ส่งผลให้จังหวัดพะเยามีศักยภาพ และมีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ในฐานะเป็นเมืองที่มีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตล้านนา และมีแหล่งทรัพยากรทางการท่องเที่ยวอันเป็นองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

บริเวณแอ่งที่ราบเชียงราย – พะเยา มีแม่น้ำอิงเป็นแม่น้ำสายหลัก มีแหล่งกำเนิดบริเวณหนองเล็งทราย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา และไหลลงทางทิศตะวันออกผ่านที่ราบลุ่มในเขตอำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน และไหลลงสู่แม่น้ำโขง ที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานโบราณสถานในเขตอำเภอเมืองพะเยา และ

อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงยุคประวัติศาสตร์ร่วมสมัยกับอาณาจักรล้านนาและสุโขทัย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา (กรมศิลปากร, 2525) สำหรับยุคก่อนประวัติศาสตร์ ได้พบหลักฐานทางโบราณคดีได้มีการพบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ในบริเวณพื้นที่ของอำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอจุน ซึ่งมีแหล่งโบราณสถานในยุคก่อนประวัติศาสตร์ 4 แห่งได้แก่ 1) ถ้ำหลวง บ้านปางจุ่น อำเภอดอกคำใต้ พบหลักฐานเศษภาชนะดินเผา สีดำชนิดไม่เคลือบหลายชุดบนพื้นผิวภาชนะ 2) ดอยบ่อสิบสอง ตำบลบ้านต๋อม และวัดผาธรรมนิมิต หรือผาเกี๋ยง ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมืองพะเยา เป็นแหล่งหินทรายที่สำคัญของจังหวัดพะเยา ปรากฏร่องรอยการตัดหินทราย และโกลนหินเป็นรูปสามเหลี่ยม วงกลม พบโบราณวัตถุ ประเภทขวานหินกระเทาะที่บ่อสิบสองพบที่มีภาพเขียนสีบริเวณก้อนหินขนาดใหญ่เขียนด้วยสีแดง เป็นรูปสัญลักษณ์ และที่ผาเกี๋ยงพบภาพเขียนสี มีลักษณะคล้ายภาพช้าง นอกจากนี้ยังพบเพิงผาที่มีร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ 3) ถ้ำตูก ตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ พบโบราณวัตถุ ประเภทขวานหินขัด 4) เวียงล่อ ตำบลเวียงล่อ อำเภอจุน พบโครงกระดูกมนุษย์จำนวนหลายโครงมีโบราณวัตถุที่เป็นเครื่องประดับที่ทำจากโลหะ อาทิเช่น กำไล ตุ้มหูสำริด รวมทั้งมีด ใบหอกที่ทำจากเหล็ก (เกรียงศักดิ์ ชัยตรุณ, 2560)

สำหรับยุคประวัติศาสตร์ตอนต้นของเมืองพะเยาได้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พบว่า มีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์บริเวณลุ่มน้ำอิงมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 ตัวอย่างเช่น **ตำนานเมืองพะเยา** กล่าวถึง เมืองพะเยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ มีกษัตริย์ปกครองตั้งแต่ราชวงศ์ลัวจิงคราชปฐมกษัตริย์แห่งนครเงินยางเชียงแสน ตั้งแต่ พุทธศักราช 1602 พ่อขุนเงินหรือลาวเงินราชโอรสของขุนแรงกว่ากษัตริย์แห่งนครเงินยางเชียงแสนมีราชบุตร 2 พระองค์ คือ ขุนชิน ขุนศรีจอมธรรม เมื่อพระราชโอรสทั้งสองพระองค์ ทรงพระเจริญวัย พ่อขุนเงินได้แบ่งราชสมบัติออกเป็น 2 ส่วน โดยให้ขุนศรีจอมธรรมราชบุตรคนที่สองไปครองเมืองภูกามยาว (พะเยา) และให้ขุนชินปกครองนครเงินยางเชียงแสนสืบมา (พระธรรมวิมลโมลี, 2545) เมืองพะเยามีอาณาเขตทิศตะวันออกจรดขุนพากาด (ขุนคือที่สุดของต้นลำห้วย) จำบอน ตาดม่าน (ตาดคือผาน้ำตก) ปางสีก้า ไทรสามต้น สบห้วยปู้ (สบคือปากน้ำ) น้ำพุง สบปั้ง น้ำยม ห้วยบ่อทอง ตาดซาววา (น้ำตกสูง 20 วา) กิ่งแก้ว กิ่งสามช่วงนี้มีหลักหิน 3 ก้อนฝังไว้ กิวฤษี แม่น้ำสายตา กิวซ่าง กิวง้ม กิวเปี้ย ดอยปางแม่พาด ทางทิศตะวันตกไปงปุดห้วยแก้ว ดอยปุย แม่คาว ทางทิศใต้กึ่งรูหลาว (รูเหว) ดอยจ๊กจ้อง ขุนถ้ำ ดอยตั้งดอยหนอก ผาคอกัวว แซ่ม่านไปจวบเอาดอยผาลักไก่ออยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เมืองที่ขึ้นอยู่ในอำนาจปกครองของอาณาจักรพะเยา ได้แก่ เมืองงาวเมืองกวาสะเอียบ เชียงม่วน เมืองสระ เมืองออย สะลาว

เมืองขอบ เมืองลอบ เชียงคำ เมืองเชียงแรงเมืองหงาว เมืองเทิง แซ่เหียง แซ่ลูล ปากบ่อง
หนองขวาง เมืองป่าเป้า เมืองวังแซ่ซ้อน เมืองปราน แซ่ห่ม ทิศใต้สุดจรดนครเขารางและ
นครหริภุมิชัยไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือต่อแดนขจรนคร (พระธรรมวิมลโมลี, 2545)

จากหลักฐานตำนานเมืองพะเยา ดังที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึงการเลือกชัยภูมิสร้าง
เมืองพะเยามีสิ่งที่สำคัญ ได้แก่ แหล่งน้ำและที่ราบ มีลักษณะที่เรียกว่า ชัยมงคล มี 3 ประการ
ได้แก่ ประการแรก คือ มีแม่น้ำอิง (แม่น้ำสายตา) แหล่งกำเนิดอยู่ทางทิศเหนือของตัว
เมืองพะเยาบริเวณหนองเล็งทราย อำเภอแม่ใจ ไหลลงมาทิศใต้ผ่านอำเภอเมืองเมืองพะเยา
บริเวณที่กว๊านพะเยาและไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือผ่านอำเภอดอกคำใต้ อำเภอ
ภูกามยาว อำเภอจุน และไหลลงแม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงของ ประการที่สอง คือ มีดอยหนอกอยู่
ทางทิศตะวันตกของเมือง ซึ่งเป็นทิวเขาผีปันน้ำกลางเป็นปราการด้านทิศตะวันตกที่สำคัญของ
เมืองพะเยา และประการที่สาม ด้านทิศเหนือเป็นทิศหัวเวียงมีดอยจอมทองเป็นที่ประดิษฐาน
ของพระธาตุจอมทอง ซึ่งตำนานที่เกี่ยวกับการสร้างพระเจ้าตนหลวง ของวัดศรีโคมคำ และ
รวมไปถึงชุมชนโบราณอีกหลายแห่ง พบว่า ได้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำอิง ได้แก่ โบราณสถาน
บ้านร่องไฮ โบราณสถานวัดสบร่องซุย ในเขตอำเภอเมืองพะเยา ชุมชนฝั่งหมื่น ในเขตอำเภอ
ดอกคำใต้ และโบราณสถานเวียงลอบ ในเขตอำเภอจุน เป็นต้น แสดงถึงความสำคัญของแม่น้ำอิง
ว่าเป็นชัยมงคลหรือชัยภูมิที่สำคัญในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในอดีต และมีความสำคัญในฐานะ
เป็นเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงไปยังชุมชนภายนอกนั่นเอง

จากการสำรวจของกรมศิลปากร พบว่า หลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึง
พัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณในจังหวัดพะเยาในยุคประวัติศาสตร์ ร่วมสมัยกับ
อาณาจักรล้านนาและสุโขทัย อย่างเช่น บริเวณบ้านฝั่งหมื่น ตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้
ในเขตอำเภอเมืองพะเยาได้พัฒนาขึ้นเป็น “เวียง” บริเวณรอบกว๊านพะเยา เป็นต้น โดยปรากฏ
เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ ได้แก่ วัดร้างกลางกว๊านพะเยา วัดติโลกอาราม วัดศรีโคมคำ
ที่มีพระเจ้าตนหลวง เป็นพระประธานของวัดศรีโคมคำ ที่มีขนาดสูงใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ
ตอนบน พระพุทธรูปหินทราย ศิลปะล้านนา สกุลช่างพะเยา และจารึกที่ทำจากหินทราย จารึก
ด้วยอักษรฝักขามจำนวนมาก ปัจจุบันจัดแสดงไว้ที่หอวัฒนธรรมนิทัศน์ และวัดสบร่องซุย
ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นบริเวณที่พญามังราย พญาจางเมือง และพ่อขุนรามคำแหง มาทำสาบาน
ริมฝั่งแม่น้ำสายตา หรือแม่น้ำอิง ประมาณปี พุทธศักราช 1830 ดังปรากฏหลักฐานเป็นจารึก
หินทราย พย.54 “จารึกลาวจางเมืองและพญาร่วง” และหลักฐานโบราณคดีประเภท
โบราณสถานและโบราณวัตถุที่แสดงถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา ตั้งแต่พุทธ
ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ตัวอย่างเช่น เวียงโบราณในเขตอำเภอเมืองพะเยา ได้แก่ เวียงน้ำเต้า

เวียงพยาว เวียงจอมทอง เวียงหนองหวี่ และเวียงปู้ล่าม (กรมศิลปากร, 2525) พร้อมทั้งพื้นที่เวียงโบราณบางส่วนได้รับการประกาศให้เป็นเขตเมืองเก่าเมื่อปี พ.ศ.2559 (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560) ในอำเภอแม่ใจ โบราณสถาน วัดร้างกลางทุ่ง บริเวณรอบหนองเล็งทราย อันเป็นจุดกำเนิดแม่น้ำอิง พบหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทจารึกที่ทำจากหินทรายที่เรียกบริเวณดังกล่าวว่า เวียงอ้อย ในพื้นที่อำเภอจุน พบว่า มีพัฒนาการของชุมชนสืบเนื่องต่อมาจากยุคก่อนประวัติศาสตร์ ปรากฏเป็นกลุ่มโบราณสถานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 ที่เรียกกันว่า เวียงล่อ (กรมศิลปากร, 2547) ปัจจุบันได้มีการขุดค้นทางโบราณคดีในบริเวณเวียงโบราณตามฝั่งแม่น้ำอิงโดยกรมศิลปากร เพื่อสืบค้นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา อย่างเช่น โบราณสถานบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมืองพะเยา พบหลักฐานโบราณวัตถุที่สำคัญ คือ พระพุทธรูปปางลีลา ศิลปะแบบสุโขทัย อยู่ใต้ฐานเจดีย์ และที่โบราณสถานเวียงล่อ อำเภอจุน ได้มีการขุดแต่งทางโบราณคดีบริเวณที่เป็นเจดีย์ วิหาร และแนวกำแพงของเวียง (กรมศิลปากร, 2547)

บริเวณอำเภอเมืองพะเยา สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า เมืองเก่าพะเยา ได้ทำการสำรวจและกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา ตามประกาศคณะกรรมการอนุรักษ์และการพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า เรื่อง ประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2560) ได้วิเคราะห์ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา โดยแบ่งออกเป็น 2 บริเวณ ได้แก่ บริเวณที่ 1 พื้นที่เมืองเก่าบริเวณใจเมืองพะเยา และบริเวณที่ 2 พื้นที่เมืองเก่าพะเยาบริเวณเวียง พระธาตุจอมทอง มีเนื้อที่รวมทั้งหมด 2.99 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,872.01 ไร่ ซึ่งเป็นทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและเชื่อมโยงกับข้อมูลทางวิชาการทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา และประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง อย่างไรก็ตามยังไม่มี การสำรวจเพื่อขุดค้นทางโบราณคดี และยังไม่มีการจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การศึกษาวิจัยในระดับพื้นที่มีการวางแผน ส่งเสริมให้เวียงโบราณที่พบตามริมฝั่งแม่น้ำอิงดังที่กล่าวมาแล้ว เวียงโบราณบางแหล่งได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยของภาครัฐและชุมชน ซึ่งมีจำนวน 2 แหล่งในบริเวณลุ่มน้ำอิง ได้แก่ โบราณสถานบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมืองพะเยา และโบราณสถานเวียงล่อ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา เป็นต้น ซึ่งโบราณสถานทั้งสองแหล่งนี้ได้รับงบประมาณและทำการขุดค้นทางโบราณคดีโดยกรมศิลปากร มาตั้งแต่ปี 2548 และมีได้การศึกษาวิจัยศักยภาพของ

โบราณสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยาและสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดพะเยา (กรมศิลปากร, 2547)

อย่างไรก็ตาม ยังคงพบปัญหาในการบริหารจัดการแหล่งโบราณคดีให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น โบราณสถานบ้านร่องไฮ มีหน่วยงานระดับจังหวัดที่สนับสนุนงบประมาณ ได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยา เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แต่ในขณะที่ผู้นำชุมชนที่มีความพยายามจะพัฒนาพื้นที่โบราณสถานบ้านร่องไฮให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติแทนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการพัฒนาดังกล่าวขาดการบูรณาการและการวางแผนการจัดการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ สำหรับโบราณสถานเวียงลอบ ปัญหาที่พบเกี่ยวปัญหาด้านกฎหมายในการบริหารจัดการพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี หรือแหล่งประวัติศาสตร์ โดยที่โบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ตาม พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เป็นหน้าที่โดยตรงของกรมศิลปากร ในการขุดค้น ขุดแต่งแหล่งโบราณคดี เพื่อทำการศึกษาหลักฐานทางโบราณคดี เพื่อหาอายุสมัย และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีนั้น แต่กระบวนการหลังจากมีการขุดค้นทางโบราณคดีแล้ว กรมศิลปากรไม่ได้เข้ามาดูสถานที่นั้น ๆ ด้วยกำลังของบุคลากรและงบประมาณไม่เพียงพอ จึงเป็นหน้าที่ของชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งโบราณคดีหรือแหล่งประวัติศาสตร์จะต้องมีเข้ามาดูแลและบริหารจัดการ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 แต่เนื่องด้วยขาดความต่อเนื่องของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดการวัฒนธรรมที่มีหน้าที่ในการให้ความรู้กับชุมชน เพื่อการบริหารจัดการพื้นที่ตามแนวทางของการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และแนวทางในการพัฒนาเพื่อที่จะเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ในการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมหรือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (ประกอบศิริ ภัคดีพินิจ, 2545)

จากประเด็นดังกล่าว การบริหารจัดการแหล่งโบราณสถานในจังหวัดพะเยา ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ขาดปัจจัยสำคัญ คือ คน หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญในการจัดการแหล่งโบราณสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม รวมทั้งการสร้างการรับรู้ให้กับชุมชนเจ้าของพื้นที่ รวมทั้ง นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มาเยี่ยมชมเยือนจังหวัดพะเยา ให้รับรู้ว่ามีแหล่งโบราณสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา

ดังนั้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นการประเมินศักยภาพของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มแม่น้ำอิง จังหวัดพะเยา และศึกษาพฤติกรรม ความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อการท่องเที่ยวในกลุ่มแม่น้ำอิง จังหวัดพะเยา เพื่อหารูปแบบและความเป็นไปได้ของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิง เพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าให้มีมูลค่า รวมทั้ง ส่งเสริมให้มีแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่น่าสนใจของจังหวัดพะเยาเพิ่มขึ้น

คำถามการวิจัย

แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา มีบริบท และมีวิธีการจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา
3. เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 ประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ได้นำเกณฑ์การประเมินตามคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction Standard) ของกรมการท่องเที่ยวมาใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้ ซึ่งมี 3 ประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้

- 1.1.1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว
- 1.1.2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว
- 1.1.3 การบริหารจัดการ

ทั้งนี้แต่ละองค์ประกอบจะมีหลักเกณฑ์และดัชนีชี้วัด ในการพิจารณาความมี คักยภาพความมีประสิทธิภาพ และความมีคุณภาพ เพื่อใช้ในการประเมินมาตรฐานของแหล่ง ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์นั้นด้วย ดัชนี (Index) หมายถึง ปัจจัยหรือตัวแปรที่ถูกกำหนด ขึ้นมาเพื่อใช้กำหนดคุณลักษณะขององค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ตัวชี้วัด (Indicator) หมายถึง ปัจจัยหรือตัวแปรที่กำหนดขึ้น เพื่อแสดงถึงคุณสมบัติของแต่ละดัชนีซึ่งตัวชี้วัด ในการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์มีทั้งที่อยู่ในรูปของ ค่าเชิงคุณภาพ หรือในรูปของค่าเชิงปริมาณ (กรมการท่องเที่ยว, 2557)

1.2 ศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

1.3 ศึกษาเพื่อเสนอรูปแบบการจัดการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่ง โบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยประยุกต์ใช้เกณฑ์ การประเมินตามคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction Standard) (กรมการท่องเที่ยว, 2557) มาใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้ ซึ่งมี 3 ประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้

1.3.1 คักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว

1.3.2 คักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

1.3.3 การบริหารจัดการ

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา จากการสำรวจ พบว่า ร่องรอยของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์มีรัศมีไม่เกิน 10 กิโลเมตร โดยนับระยะทางจากริมฝั่งลำน้ำอิงทั้งสองฝั่ง ในขอบเขตจำนวน 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอแม่ใจ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอจุน

2.1 อำเภอแม่ใจ ได้แก่ วัดร้างกลางทุ่งรอบหนองเล็งทราย

2.2 อำเภอเมืองพะเยา ได้แก่

2.2.1 เวียงจอมทอง วัดศรีโคมคำ

2.2.2 เวียงพยาว วัดติโลกอาราม โบราณสถานบ้านร่องไฮ

2.2.3 เวียงน้ำเต้า วัดลี โบราณสถานสบร่องชุย

2.3.4 แหล่งหินทรายบ่อสิบสองและผาเกี๋ยง วัดธรรมนิมิต

2.3.5 อำเภอดอกคำใต้ วัดพระธาตุโพธิ์งาม บ้านฝ้างหมื่น

2.3.6 อำเภอจุน โบราณสถานเวียงลอ

3.ขอบเขตประชากร

3.1 นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในจังหวัดพะเยา ช่วงฤดูการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา ประมาณเดือนตุลาคม – มีนาคม

3.2 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยา ได้แก่ ศูนย์ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยา สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา และมหาวิทยาลัยพะเยา

นิยามศัพท์เฉพาะ

แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ หมายถึง พื้นที่ที่มีการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี และได้พบหลักฐานทั้งที่เป็นโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ทั้งที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากร และยังไม่ขึ้นทะเบียนที่พบริมฝั่งแม่น้ำอิงไม่เกิน 10 กิโลเมตร โดยนับระยะทางจากริมฝั่งลำน้ำอิงทั้งสองฝั่ง ในเขตอำเภอแม่ใจ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอจุน จังหวัดพะเยา

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา รวมถึง สถานที่หรืออาคารสิ่งก่อสร้างที่มีอายุเก่าแก่หรือเคยมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ กำแพงเมือง คูเมือง พิพิธภัณฑสถาน วัด ศาสนสถานและสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทาง ศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมา แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ประกอบด้วย งานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา ชนเผ่า เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์ อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า หรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติ

ที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี

ลุ่มน้ำอิง หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีแม่น้ำอิงไหลผ่าน โดยเฉพาะในเขตจังหวัดพะเยา ได้แก่ อำเภอแม่ใจ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอจุน

รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง ระบบและกลไกในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว และผู้เข้าชมได้ โดยเน้นการเดินทางไปสู่ประสบการณ์การมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตที่ไม่อาจพบเห็นได้ยากในชีวิตประจำวัน โดยมุ่งเน้นการรักษาคุณค่าทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ และเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจให้กับชุมชน ด้วยกระบวนการอนุรักษ์สืบทอดและถ่ายศิลปวัฒนธรรม เพื่อเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนต่อไป

ประโยชน์ที่จะได้รับจากงานวิจัย

- 1) ได้ข้อมูลและศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา เพื่อเป็นทุนทางวัฒนธรรมในการจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- 2) ได้ทราบถึงพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา
- 3) ได้รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิง แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพะเยา

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยาในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา และศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสาร ตำรา หนังสือ นโยบายภาครัฐ แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำมาเป็นกรอบแนวความคิด และองค์ความรู้ของการวิจัย ดังนี้

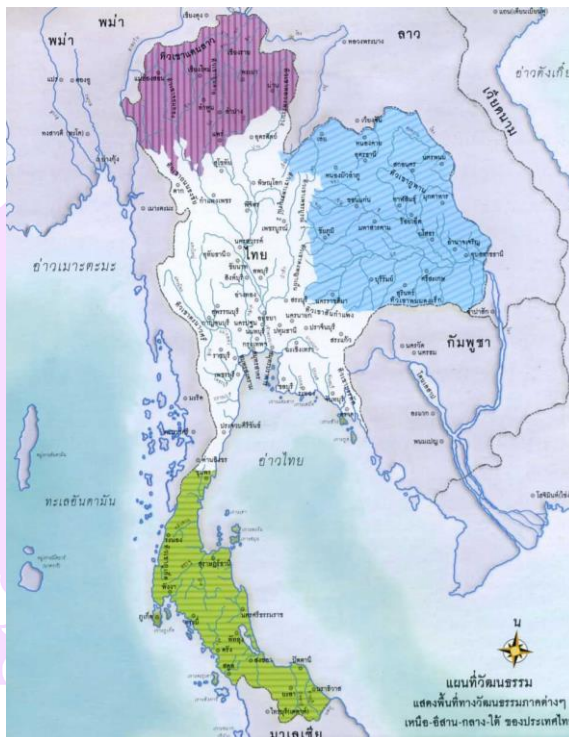
1. บริบทสภาพที่ตั้งของจังหวัดพะเยา และที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง
2. ทฤษฎีระบบ (System Theory) และแนวคิดการวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือ (SWOT Analysis) และ (TOWS Matrix)
3. แนวคิดระบบการท่องเที่ยว
4. แนวคิดคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม
5. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
6. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว
7. แนวทางการประเมินมาตรฐานคุณภาพการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์
8. แนวความคิดทางด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยว
9. แนวคิด Star Model
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. บริบทสภาพที่ตั้งของจังหวัดพะเยา และที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง

1.1 ที่ตั้งและสภาพทางภูมิศาสตร์

จังหวัดพะเยา ตั้งอยู่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีทั้งหมด 8 จังหวัด (ภาพที่ 1 และ 2) ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน และพะเยา ลักษณะภูมิประเทศเป็นป่าเขา ที่ราบสูงมีระดับความสูงตั้งแต่ 300 – 1,550 เมตรจากระดับน้ำทะเล

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบระหว่างหุบเขา ทอดตัวในแนวเหนือ – ใต้พื้นที่จังหวัด มีเนื้อที่ประมาณ 6,335.06 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,959,412 ไร่ มีพื้นที่ขนาดใหญ่ เป็นลำดับที่ 15 ของภาคเหนือ

ภาพ 1 แผนที่แสดงพื้นที่ทางวัฒนธรรมของประเทศไทยจังหวัดพะเยา

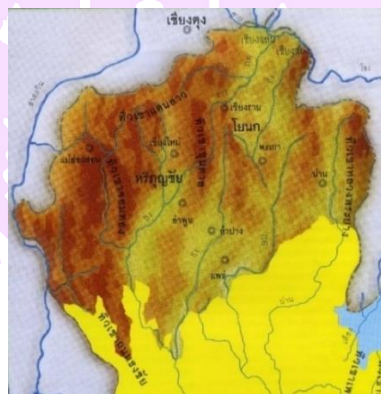
ที่มา : สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538)

ภาพ 2 แผนที่แสดงพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

ที่มา : สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538)

เทือกเขาที่ล้อมรอบเมืองพะเยา คือ เทือกเขาผีปันน้ำกลางและเทือกเขาผีปันน้ำ ตะวันออก เป็นต้น กำเนิดของแม่น้ำ 3 สาย คือ แม่น้ำอิง แม่น้ำยม และแม่น้ำลาว เป็นแม่น้ำ ที่หล่อเลี้ยงผู้คนในจังหวัดพะเยาที่ตั้งบ้านเรือนอยู่สองฟากฝั่งริมน้ำ จากลักษณะภูมิประเทศ เป็นแอ่งที่ราบเช่นนี้ บางครั้งเรียกว่าที่ตั้งของจังหวัดพะเยาว่าแอ่งที่ราบเชียงราย - พะเยา เนื่องจากเป็นที่ราบต่อเนื่องมาจากที่ราบลุ่มน้ำกก (เชียงราย) และที่ราบลุ่มน้ำอิง (พะเยา) (ภาพที่ 3 และ 4) ด้วยลักษณะทางกายภาพมีความคล้ายคลึงกัน ส่งผลให้วัฒนธรรมที่อยู่ อาศัย การแต่งกาย อาหาร และภาษา ของคนที่อาศัยในบริเวณแอ่งที่ราบเชียงราย - พะเยา มีลักษณะคล้ายกัน

ภาพ 3 แสดงที่ตั้งรัฐโบราณที่สำคัญของภาคเหนือตอนบน ในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

ที่มา : สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538)

ภาพ 4 พื้นที่ราบระหว่างหุบเขาในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยจังหวัดพะเยาที่ใน บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง

ที่มา : สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538)

พิกัดทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดพะเยา ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 18 องศา 44 ลิปดาเหนือ ถึง 19 องศา 44 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศา 40 ลิปดาตะวันออก ถึง 100 องศา 40 ลิปดาตะวันออก โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดเขต อ. พาน อ. ป่าแดด อ. เทิง จังหวัดเชียงราย
ทิศใต้	ติดเขต อ. งาว จ. ลำปาง และ อ. สอง จ.แพร่
ทิศตะวันออก	ติดเขต แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ อ. ท่าวังผา อ. บ้านหลวง อ. สองแคว จ. น่าน
ทิศตะวันตก	ติดเขต อ. งาว อ. วังเหนือ จ. ลำปาง

1.2 ลักษณะภูมิอากาศ

- 1) ฤดูร้อน ระหว่างเดือน มีนาคม – พฤษภาคม อากาศร้อนจัดในเดือน พฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 39.5 องศาเซลเซียส
- 2) ฤดูฝน ระหว่างเดือน พฤษภาคม – ตุลาคม ฝนตกหนาแน่นในเดือนพฤษภาคม ฝนตกตลอดปีประมาณ 1,043.9 มิลลิเมตร
- 3) ฤดูหนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ อากาศหนาวจัดในเดือนพฤศจิกายนและ มกราคม อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 10.8 องศาเซลเซียส

1.3 ทรัพยากรป่าไม้และพื้นที่ในการเกษตร

มีพื้นที่ป่าไม้ (พ.ศ. 2542) ประมาณ 1,503,174 ไร่ หรือร้อยละ 37.96 ของพื้นที่จังหวัด สภาพเป็นป่าดงดิบและป่าไม้เบญจพรรณไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้ชิงชัน ไม้ยาง ไม้เต็ง ไม้รัง ฯลฯ จังหวัดพะเยา (พ.ศ. 2548) มีพื้นที่เพาะปลูกข้าว ประมาณ 410,825 ไร่ ผลผลิตประมาณ 431,643 ตัน พื้นที่เพาะปลูกพืชไร่ ประมาณ 358,069 ไร่ มีผลผลิตประมาณ 277,905 ตัน พื้นที่ปลูกยางพารา ประมาณ 55,809 ไร่ มีผลผลิตประมาณ 37,808 ตัน มีเนื้อที่ปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น ประมาณ 116,167 ไร่ มีผลผลิตประมาณ 229.76 ตัน อาชีพหลักของประชากร คือ การทำนา พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ลำไย และยางพารา

1.4 การแบ่งเขตการปกครองและประชากรของจังหวัดพะเยา

จังหวัดพะเยา มีทั้งหมด 9 อำเภอ คือ เมืองพะเยา เชียงคำ เชียงม่วน ปงดอคำใต้ จุน แม่ใจ ภูซาง และภูกามยาว (ภาพที่ 5) แบ่งเป็น 68 ตำบล 805 หมู่บ้าน

ภาพ 5 เส้นทางระหว่างจังหวัด และ 9 อำเภอ ของจังหวัดพะเยา

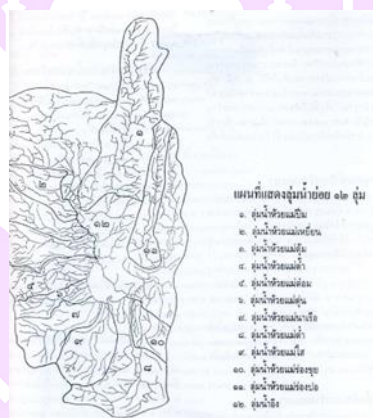
ที่มา : คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวประจำเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา (2558)

1.5 การปกครองของการจังหวัดพะเยา ประกอบด้วย อำเภอ 9 อำเภอ ตำบล 68 ตำบล หมู่บ้าน 780 หมู่บ้าน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 72 แห่ง แบ่งได้ดังนี้ องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่งเทศบาลเมือง 2 แห่งเทศบาลตำบล 33 แห่งองค์การบริหารส่วนตำบล 36 แห่ง

1.6 ประชากรจำนวนประชากร เดือนเมษายน (พ.ศ.2566) ประมาณ 458,279 คน ชาย 222,447 คน หญิง 235,832 คน มีชนเผ่าหลากหลายอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงตามบริเวณเทือกเขาสูง ได้แก่ เผ่าลื้อ เผ่าเย้า เผ่าแม้ว เผ่าสืซอ และเผ่าถิ่นอยู่ในเขตอำเภอต่าง ๆ ได้แก่ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอปง อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงม่วน อำเภอแม่ใจ อำเภอภูกามยาว และอำเภอดอกคำใต้

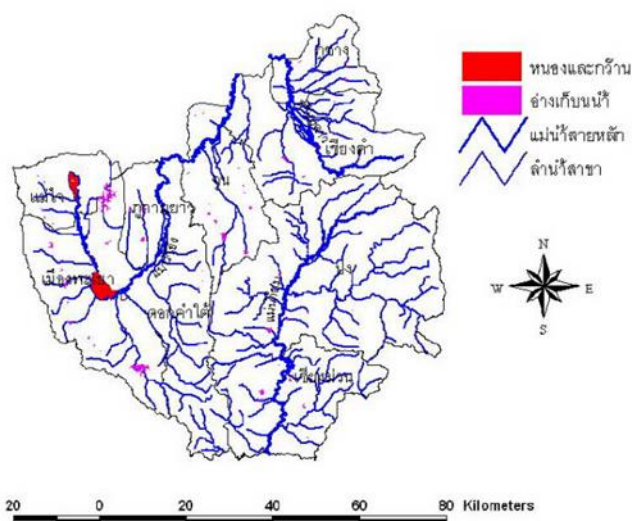
1.7 การตั้งถิ่นฐานของเมืองพะเยา ในลุ่มแม่น้ำอิงจากลักษณะทางภูมิศาสตร์จัดได้ว่า จังหวัดพะเยา ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำอิงซึ่งเป็นที่ราบระหว่างหุบเขา ที่คั่นระหว่างเทือกเขาฝิปันน้ำตะวันตก ฝิปันน้ำตะวันออก และฝิปันน้ำตะวันออกมีความยาวของพื้นที่ประมาณ 240 กิโลเมตร ตั้งแต่เขตอำเภอแม่ใจ อำเภอเมืองพะเยาวกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือในเขตอำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ เข้าไปในเขตของอำเภอเทิง อำเภอพญาเม็งราย อำเภอขุนตาล และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ลักษณะที่ราบต่อเนื่องกับจังหวัดเชียงรายนี้ จึงเรียกบริเวณนี้ว่า “แอ่งที่ราบเชียงราย – พะเยา” บริเวณแอ่งที่ราบเชียงราย – พะเยามีแม่น้ำอิงเป็นแม่น้ำสายหลักมีจุดกำเนิดบริเวณอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา และไหลลง

ทางทิศตะวันออกผ่านที่ราบลุ่ม ในเขตอำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน และไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จากการสำรวจบริเวณสองฟากฝั่งของแม่น้ำอิง พบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ ก่อนที่จะมีจังหวัดพะเยาและจังหวัดเชียงราย ดังนั้น จึงเรียกเมืองโบราณเหล่านี้ว่า “ชุมชนโบราณในลุ่มแม่น้ำอิง” (ภาพที่ 6) สามารถแบ่งออกเป็น 3 บริเวณ โดยใช้แนวเทือกเขาเป็นแนวแบ่งพื้นที่ออกจากกัน ได้แก่ 1) บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงตอนบน หมายถึง พื้นที่อำเภอแม่ใจ อำเภอเมืองพะเยา และอำเภอดอกคำใต้ พบว่า มีเมืองโบราณหลายแห่ง ได้แก่ เมืองพะเยาเวียงน้ำเต้า เวียงปู่ล้าม เวียงหนองหรี และเวียงบัว 2) บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงตอนกลาง หมายถึง พื้นที่อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย พบว่า มีเมืองโบราณ ได้แก่ เวียงล่อ และ 3) บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงตอนล่าง หมายถึง พื้นที่อำเภอเทิง อำเภอพญาเม็งราย อำเภอขุนตาล และอำเภอเชียงของ พบว่า มีเมืองโบราณตั้งอยู่ ได้แก่ เมืองเทิง และเมืองเชียงของ

ภาพ 6 แผนที่แสดงลุ่มน้ำย่อย 12 ลุ่ม จังหวัดพะเยาอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำอิง
ที่มา : สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538)

1.8 ขอบเขตแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา จากการสำรวจภาคสนาม พบว่า แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา พบมากบริเวณรัศมีไม่เกิน 10 กิโลเมตร โดยนับระยะทางจากริมฝั่งลำน้ำอิงทั้งสองฝั่ง ในขอบเขตจำนวน 4 ได้แก่ อำเภอแม่ใจ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอจุน ในภาพที่ 7

ภาพ 7 ขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาวิจัย

ที่มา : สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538)

1.9 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดพะเยา สามารถแบ่งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เมืองพะเยา ออกเป็น 4 ช่วงเวลา ได้แก่ (สุจิตต์ วงษ์เทศ และ ชรรค์ชัย บุนปาน, 2538) ได้แก่

ช่วงที่ 1 เมืองพะเยาครั้งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรญากามยาว จากการศึกษ ข้อมูลที่เป็นเอกสารและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประเภท ตำนาน พบว่า มีการตั้ง อาณาจักรญากามยาว เมืองโบราณแห่งนี้ตั้งานานพื้นเมืองพะเยา กล่าวถึง ขุนจอมธรรม ราชโอรสของลาวเงิน แห่งเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน สร้างขึ้นในบริเวณเวียงร้างชื่อ “ญากามยาว” ประมาณ ปีพ.ศ. 1639 เมืองพะเยามีอาณาเขตกว้างขวางถึง 36 พันนา คือ “1. พันนาเชียงดี 2. พันน่าน้ำซาละ 3. พันนาแคว้นดง 4. พันน่าน้ำปั้ง 5. พันนามหาด 6. พันนามูล 7. พันนาโคกหลวง 8. พันนาแลง 9. พันนาแหน 10. พันนาพูน 11. พันนาแคว้นนาย 12. พันนาดง 13. พันนาเพ็ง 14. พันนาแพง 15. พันนาแจ้ตาก 16. พันนาตอหวาย 17. พันนา ตอไคร์ 18. พันนาติน 19. พันนาพุงเมือง 20. พันนาฉนาก 21. พันนาแจ้ห่ม 22. พันนาม่วง 23. พันนาครัว 24. พันนาसान 25. พันนาภูล่าน้อย 26. พันนาทาน 27. พันนาลอใต้ 28. พันนา แคว้นออย 29. พันนาเชียงเคี่ยน (เชียงกลิ้ง) 30. พันนาเอง 31. พันนาไชย 32. พันนาแก้ว 33. พันนาเชียงเคื่อง 34. พันนาฉางหลวง 35. พันนาริน 36. พันนาเริง และกำหนดอาณาเขต ไว้ว่า ทิศเหนือตั้งแต่ดอยหลักไก่อ่ ไต่สันเขาไปหนองบัวถึงห้วยฝักกาดตาดม่าน ปางสี่พันโหมสาม เชื้อ สบห้วยน้ำกู่ ล่องน้ำพุงไปจบน้ำยม ขึ้นตามน้ำยมไปจับปากน้ำปับ แล้วไปจับปากห้วยบ่อทองแล้วไต่ตามสันเขาไปจับตาดเซาวา แล้วไปจับแปหลวง ไต่แปหลวงไปจับกิวเขาสีม แล้วไป

จับกุมม่วง กิวแก้ว และกิวสามขวง สามขวงนั้นคือปักหลักเสาดินไว้ที่นั่น 3 ต้น แต่นั้นไปจับกุม
 ฤาษี กิวน้ำใสดา ข้ามน้ำไปจับกุมข้าง กิวงูมน กิวขาเตี้ยะ กิวแม่กาด ขึ้นไปดอยปากโครี ถึงขุน
 แม่กาด ไต่ไปทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามแนวเขาสันแปะหลวงไปปางกุด ไปจับน้ำแก้ว ขึ้นตามลำน้ำ
 แก้วไปจับกุมแก้วดอยปุย แล้วไปจับแม่น้ำคาว ขึ้นตามแม่น้ำคาวไปจับกุมม่วง ไต่แปไปทางทิศ
 ใต้ถึงกิวรูเหลา ไปสันเขาไปจับม่อนจิกจ้อง ล่องไปกิวขุนถ้ำ ไปจับดอยดงบายวันออก
 ดอยหนอก จับผาคอกวัวถึงหนองแจ๋นนาน ไปบรรจบดอยหลักไก่อในจังหวัดปริมณฑลที่ว่านี้เป็น
 เขตแดนเมืองชั้นใน” โดยในครั้งนั้นมีเมืองล่อง เมืองเทิง เชียงแลง เมืองคอบจะลาว เมืองกลา
 วออย แจ้เลียง หนองขวาง แจ้หลวง แจ้หม่ม เมืองวัง เป็นหัวเมืองชายพระราชอาณาเขตทาง
 ทิศใต้ต่อแดนทริภุญไชยและลัมปะกะนครด้านทิศเหนือ ส่วนอาณาเขตด้านทิศตะวันออกนั้น
 ครอบคลุมไปถึงเมืองเชียงของ

“ขุนจอมธรรมมีโอรส 2 องค์ คือ ขุนเจือง และขุนจองเมื่อขุนจอมธรรมสิ้นพระชนม์
 ขุนเจืองขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1663 ขุนเจืองเป็นกษัตริย์ที่ทรงอำนาจมาก เมื่ออายุได้ 27 ปี
 เกิดศึกแควมราบเมืองทริภุญไชย เชียงแสน ขุนชินผู้เป็นลุงได้มีพระราชสาสน์ให้ขุนเจืองผู้
 หลานยกทัพมาช่วยปราบศึกแก้ว “ขุนเจืองได้ทราบความตามลักษณะพระราชสาสน์ ดั่งนั้นแล้ว
 จึงให้เกณฑ์พลเมืองพะเยาและหัวเมืองขึ้นทั้งปวง คือ เมืองพร้าว เมืองล่อ เมืองเทิง เมืองเชียง
 แลง เชียงแจ้ เชียงต้อ เชียงข้าง แจ้ขอด หนองขวาง แจ้หลวง แจ้เหียน แจ้ลู่ แจ้หม่ม เมืองวัง สิริ
 รวมคนได้ 133,000 คน ช้างเครื่อง 700 ม้า 3,000 ก็ออกตั้งทัพชัยประชุมพล ณ ตำบลดอน
 ไชยเปือยตะวันตกหนองหางแล้วยกทัพไปเมืองดัว เมืองเชียงตั้งไปถึงเมืองทริภุญไชย ได้
 เข้าพจญทัพแก้วแตกพ่ายไป” หลังปราบปรามศึกแก้วได้สำเร็จขุนเจืองได้รับพระราชทานนาง
 อ้วนคำคอนเมืองราชิดาของขุนชินเป็นพระราชชายา ขุนเจืองจึงได้มอบแควเมืองพะเยาให้จอม
 ผาเรืองราชบุตร ส่วนตนเสด็จยกทัพไปผนวกเอาเมืองล้านช้างและเมืองแก้ว (ตั้งเกีย)
 ได้ครองราชย์เป็นกษัตริย์แก้วใน พ.ศ. 1667 หลังจากนั้นได้ยกทัพไปตั้งมั่นที่เมืองเชียงแสน
 ต่อมาเมื่อวัยชราได้ยกทัพไปตีเมืองแมนตาทอบขอบฟ้าต้ายีนอีกครั้ง ด้วยอำนาจขัติยมานะ
 พระองค์ทรงปราบปรามข้าศึกศัตรูโดยมิได้ย่อท้อ ทรงนำทัพเข้าประจัญบานกับข้าศึกด้วย
 พระองค์เอง และขุนจือต้องอาวุธข้าศึกสิ้นพระชนม์บนคอช้างพระที่นั่งเรื่องราวของขุนเจืองนี้
 เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มคนที่พูดภาษาไทย - ลาว ทางเมืองพะเยา ท้าวจอมผาเรือง
 ราชบุตรของขุนเจืองขึ้นครองราชย์ได้ 14 ปี ขุนแพงราชบุตรท้าวจอมผาเรืองขึ้นครองราชย์แทน
 ได้ 7 ปี ขุนจองซึ่งมีศักดิ์เป็นน้า เข้าแย่งชิงราชสมบัติครองเมืองพะเยาได้ 20 ปี ขุนจองก็ถึงแก่
 พินาศ ต่อจากนั้นราชบุตรราชันต์ตาต่างก็ขึ้นครองราชย์สืบต่อกันมานับได้ประมาณ 7 รัชกาล
 ถึงรัชสมัยพญาเงี้ยวเมืองใน พ.ศ. 1801 ฐานะของเมืองพะเยาในยุคกลางที่พญาเงี้ยวเมืองขึ้น

ครองราชย์นั้น มีฐานะเป็นอาณาจักรเรียกว่า อาณาจักรพะเยา คู่กับพญามังราย แห่งอาณาจักรเชียงราย และพ่อขุนรามคำแหง (พญาร่วง) แห่งอาณาจักรสุโขทัย ตำนานพื้นเมืองพะเยา กล่าวถึงความสัมพันธ์ของสามกษัตริย์ คือ พญาเงี้ยวแห่งอาณาจักรพะเยา และพญาร่วง แห่งอาณาจักรสุโขทัย มีการไปร่วมสร้างเมืองเชียงใหม่ของพญามังราย ใน พ.ศ. 1839 ความสัมพันธ์ของสามอาณาจักรนี้ดำเนินมาจนกระทั่งถึง พ.ศ. 1881 เมื่อพญาคำฟู ราชันต์ดาของพญามังรายได้ร่วมกับทัพพญาน่านเข้าผนวกเมืองพะเยาจากพญาคำลือเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา โดยพญาคำลือได้หนีไปตั้งมั่นที่แจ้ห่มและลี้้นพระชนม์ที่นั่น

ช่วงที่ 2 เมืองพะเยาครึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา เมืองพะเยาภายใต้การปกครองของเมืองเชียงรายซึ่งปกครองโดยเชื้อพระวงศ์ผู้ใกล้ชิดกับกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ ได้แก่ สมัยพญาเกือนา กษัตริย์ของเมืองเชียงใหม่ ช่วงปี พ.ศ. 1910 ได้ส่งท้าวมหาพรหมพระอนุชามาครองเมืองเชียงราย สมัยพญาแสนเมืองมา โอรสของพญาเกือนาได้ส่งท้าวยี่กุมกามพระราชโอรสมาปกครอง ในปี พ.ศ. 1945 พญาสามฝั่งแกนโอรสของพญาแสนเมืองมาได้รับการสนับสนุนจากพระราชมารดา และขุนนางให้ขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ ท้าวยี่กุมกามผู้ครองเมืองเชียงรายผู้เป็นพระราชโอรสองค์โตของพญาแสนเมืองมา ซึ่งมีศักดิ์เป็นพระเชษฐาต่างมารดาของพญาสามฝั่งแกน ซึ่งมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะได้เป็นกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ ได้ยกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่คืนจากพญาสามฝั่งแกน แต่ไม่สามารถทำได้ ท้าวยี่กุมกาม จึงได้ขอความชอบธรรมจากพญาไสยลือไท แห่งเมืองสุโขทัยมาชิงเมืองเชียงใหม่จากพญาสามฝั่งแกน พญาไสยลือไทยกทัพจากกรุงสุโขทัยขึ้นมาตามลำน้ำยม ผ่านเมืองพะเยา ครั้นนั้นชาวเมืองพะเยาต่อสู้กับทัพกรุงสุโขทัยอย่างเป็นความสามารถ ทัพกรุงสุโขทัยไม่สามารถตีเมืองพะเยาได้ จึงยกเลียงเมืองพะเยาขึ้นไปพำนักทัพที่เมืองเชียงรายแล้วยกเข้าตีเมืองเชียงใหม่ แต่เนื่องด้วยขุนนางเมืองเชียงใหม่ต่างให้การสนับสนุนพญาสามฝั่งแกน ทัพเมืองสุโขทัยและเมืองเชียงราย จึงไม่สามารถตีเมืองเชียงใหม่ได้ จึงถอยทัพกลับไปยังสุโขทัยดั้งเดิมพร้อมทั้งนำท้าวยี่กุมกามไปยังเมืองสุโขทัยด้วย โดยให้ครองเมือง ๆ หนึ่งริมฝั่งแม่น้ำยม หลักฐานศิลาจารึกที่ปรากฏขึ้นในเมืองพะเยาในช่วงเวลานี้ ที่มีความสอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏในพงศาวดาร ได้แก่ ศิลาจารึกหลัก ลพ.9 ได้กล่าวถึง การที่พญาสามฝั่งแกนและพระราชมารดาได้ทดแทนบุญคุณอาร์เลียง โดยให้ไปเป็นเจ้าของเมืองพะเยา ในสมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1984 – 2030) ครองเมืองเชียงใหม่ ขอบเขตของเมืองเชียงใหม่ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ด้านทิศเหนือจรดดินแดนสิบสองปันนาเชียงรุ่ง ด้านทิศตะวันออกจรดเมืองแพร์ เมืองน่าน ซึ่งเป็นเขตต่อแดนพระราชอำนาจของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ในครั้งนั้นพระยาอุทัยธรรม เจ้าเมืองพิษณุโลกเชื้อสายราชวงศ์พระร่วง เกิดพิศมใจกับพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา จึงเข้ามาสวามิภักดิ์ต่อ

พระเจ้าติโลกราช พระเจ้าติโลกราชจึงโปรดให้พระยาอุษิตฐิระขึ้นไปครองเมืองภูคา ในเวลาต่อมาเมื่อหมื่นมอกลองเมืองพะเยาได้สิ้นพระชนม์ในสงครามพระเจ้าติโลกราชและพระบรมไตรโลกนาถ พระเจ้าติโลกราชจึงโปรดให้พระยาอุษิตฐิระครองเมืองพะเยาใน พ.ศ. 1994

ในขณะนั้น เมืองพะเยาเป็นเมืองหน้าด่านด้านทิศตะวันออกที่สำคัญของอาณาจักรล้านนา และมีขอบเขตครอบคลุมถึงเมืองแพร่ เมืองงาวและเมืองน่านทั้งปวง ครั้งพระยาอุษิตฐิระครองเมืองพะเยานี้ได้มีการสร้างวัดขึ้นหลายแห่ง เช่น วัดป่าหลวงดอนไชย ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วจันทร์แดง ซึ่งอาจรวมถึงวัดบุพนาศซึ่งเป็นเจดีย์ที่มีองค์ระฆังแบบสุโขทัย ทั้งยังพบจารึกระบุชื่อผู้สร้างว่าพระยาร่วง จึงน่าจะเป็นการสร้างขึ้นโดยพระยาอุษิตฐิระเช่นเดียวกัน ในช่วงพญาสามฝั่งแกนและพระเจ้าติโลกราชครองเมืองเชียงใหม่นั้น หลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์ล้านนา กล่าวถึง เมืองพะเยาเพียงเล็กน้อย แต่อย่างไรก็ตาม หลักฐานจากการสำรวจ พบว่า ศิลปินหลายหลัก รวมทั้งจารึกบนฐานพระพุทธรูปหินทรายที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลานี้ นับเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลานั้น แม้เมืองพะเยาจะลดบทบาททางการเมืองลงแต่ยังคงเป็นดินแดนที่รุ่งเรืองด้านพุทธศาสนาและวิทยาการ หลังการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าติโลกราช พระยอดเชียงรายผู้เป็นพระราชนัดดาได้รับการสนับสนุนจากขุนนางในราชสำนักให้ขึ้นเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ในช่วงเวลานี้ปรากฏหลักฐานว่าทรงโปรดให้พญาเมืองยี่มาครองเมืองพะเยา แต่เมื่อพระยอดเชียงรายสิ้นพระชนม์ พญาเมืองยี่ก็ถึงแก่อสัญกรรมไปด้วย อย่างไรก็ตามหลักฐานจากศิลาจารึก พย. 2 ที่ปรากฏขึ้นในช่วงเวลาต้นแผ่นดินพระยอดเชียงรายได้ปรากฏร่องรอยว่าในสมัยพระยอดเชียงรายนั้นมีเจ้าเมืองพะเยาหลายคน หลักฐานจากศิลาจารึก พย. 2 ซึ่งเขียนขึ้นใน พ.ศ. 2031 ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังการขึ้นครองราชสมบัติของพระยอดเชียงรายเพียง 1 ปี ระบุถึงผู้ปกครองเมืองพะเยาว่า “นางเมืองพะเยา” ซึ่งมีผู้สันนิษฐานว่าเป็นพระเทวีของพระยาอุษิตฐิระซึ่งอาจสวรรคตไปก่อนหน้านี้อแล้วไม่ปรากฏหลักฐานว่า “นางเมืองพะเยา” กินเมืองพะเยาถึงช่วงเวลาใดแต่น่าจะเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับ พ.ศ. 2033 เนื่องจากหลักฐานจากศิลาจารึกหลักที่ พย. 3 และ พย. 46 ซึ่งจารึกขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ได้ระบุถึงเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงผู้ครองเมืองพะเยา และมีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าสี่หมื่นพะเยา ว่าเป็นพระอัยกาของพระยอดเชียงราย ในครั้งนั้นได้มีการสร้างพระเจ้าตนหลวงเมืองพะเยาซึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดในล้านนาขึ้น การก่อสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ดำเนินไปจนถึง พ.ศ. 2069 ครั้งแผ่นดินพระเมืองแก้วครองเมืองเชียงใหม่และพระเมืองตูครองเมืองพะเยาจึงแล้วเสร็จ ในพ.ศ. 2037 สมัยพระยอดเชียงรายครองเมืองเชียงใหม่ ปรากฏหลักฐานในชินกาลมาลีปกรณ์ว่าอำมาตย์ผู้หนึ่งชื่อ “ปาเทบ” ได้ทูลขอพระแก้วจันทน์แดงที่พระเจ้าติโลกรานำมาจากวัดป่าแดงหลวงดอนไชยเมืองพะเยาไปยัง

เมืองเชียงใหม่กลับมายังเมืองพะเยา พระแก่นจันทน์แดงนี้ เป็นพระพุทธรูปสำคัญซึ่งพระยายุทธิษฐิระอันเชิญมาไว้ที่วัดป่าแดงหลวงเมื่อ พ.ศ. 2000 และเป็นพระพุทธรูปที่พระเจ้าติโลกราชใช้ดำเนินกุศโลบายว่าอำนาจของพระองค์เหนืออำนาจของพระยายุทธิษฐิระ จึงนับว่าเป็นพระพุทธรูปสำคัญในสมัยนั้น การที่อำมาตย์ปาเทป ทูลขออัญเชิญพระพุทธรูปองค์ดังกล่าวกลับสู่เมืองพะเยาจึงเป็นร่องรอยที่แสดงให้เห็นว่าอำมาตย์ผู้นี้มีเชื้อสายเกี่ยวพันกับเมืองพะเยาและพระแก่นจันทน์แดง ความสัมพันธ์ของอำมาตย์ผู้นี้กับพระแก่นจันทน์แดงและเมืองพะเยานั้น ถูกขยายความเพิ่มเติมในพงศาวดารโยนกว่าอำมาตย์ผู้นี้เป็น “หมื่นหน่อเทพครู เชื้อวงศ์ของพระยายุทธิษฐิระ” และน่าจะเป็นคนเดียวกับเจ้าหมื่นจุฬาพะเยาผู้ฝังจารึกวัดนางหมื่นร่วมกับพระยอดเชียงรายใน พ.ศ. 2036 รวมทั้งมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าน่าจะเป็นราชบุตรของ “นางเมืองพะเยา” เพราะได้ฝังจารึกที่วัดนางหมื่นซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นวัดที่ “นางเมืองพะเยา” ได้สร้างไว้

ใน พ.ศ. 2036 พระยอดเชียงรายได้ทรงโปรดแต่งตั้งราชครูของพระองค์ขึ้นเป็นเจ้าสี่หมื่นพะเยา ครองเมืองพะเยาแทนเจ้าสี่หมื่นพะเยาผู้เป็นอัยกาพระเจ้าตนหลวงเป็นพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ ใช้เวลาในการก่อสร้างยาวนานถึง 2 แผ่นดิน อาจเป็นไปได้ว่าการก่อสร้างพระเจ้าตนหลวงขึ้นดินแดนหัวเมือง ในช่วงเวลานี้อาจสะท้อนถึงสถานภาพพระราชอำนาจอันอ่อนแอของพระยอดเชียงรายกับเหล่าข้าอำนาจในเมืองเชียงใหม่ การสร้างพระเจ้าตนหลวงในช่วงเวลานั้น จึงต้องใช้ช่วงเวลาอันยาวนานและได้มีการบรรจุพระยอดขุนพลไว้ภายในหลายร้อยองค์ นอกจากนั้นยังมีหลักฐานที่สอดคล้องกันคือศิลาจารึกหลักที่ พย. 7 ที่ได้กล่าวถึงกษัตริย์เชียงใหม่ 2 พ่อลูก มีคำสั่งมายังเจ้าสี่หมื่นพะเยาผู้เป็นราชครูให้ถวายคนและที่ดินแก่วัดป่าญะ ในประวัติศาสตร์การเมืองของล้านนา อำนาจในการปกครองที่อยู่เบื้องหลังบัลลังก์ของกษัตริย์ คือ อำนาจของพระราชมารดา ซึ่งได้รับการสนับสนุนผ่านกลุ่มขุนนาง จารึกหลายหลักของล้านนาจึงมักระบุถึงพระเป็นเจ้าแม่ลูก การได้พบจารึกที่ระบุถึงกษัตริย์ 2 พ่อลูก จึงแสดงว่าพระราชอำนาจของพระยอดเชียงรายในเมืองเชียงใหม่ได้ถูกขุนนางท้าทายขึ้นแล้ว โดยการยกพระเมืองแก้วพระราชบุตรของพระองค์ ซึ่งมีพระชนมายุเพียง 13 พรรษา ขึ้นเป็นกษัตริย์คู่บัลลังก์เมืองเชียงใหม่ จึงนับเป็นเรื่องน่าสังเกตเป็นอย่างยิ่ง และใน พ.ศ. 2039 ข้าราชการสำนักเมืองเชียงใหม่ก็ดำเนินการปราบดาภิเษกพระเมืองแก้วขึ้นครองนครเชียงใหม่ ส่วนพระยอดเชียงรายถูกส่งไปประทับอยู่ที่เมืองจวาคน้อย และพระเมืองแก้วก็ได้ทรงแต่งตั้ง “ปู่พระเจ้าเจ้าเมืองญี่พยาว” พระอัยกาของพระยอดเชียงรายมาครองเมืองพะเยาอีกครั้ง

หลักฐานประเภทศิลาจารึกที่จารึกขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2039–2064 อันเป็นช่วงสมัยพระเมืองแก้วครองเมืองเชียงใหม่ปรากฏนามของเจ้าเมืองพะเยาชื่อ เจ้าแสน และเจ้าแสนญาณกัลยาที่มีผู้ตั้งประเด็นไว้ว่าน่าจะเป็นคนเดียวกันและการที่เจ้าเมืองพะเยาได้รับราชทินนามเป็นถึงเจ้าแสนในครั้งนี้ มิได้หมายความว่าถึงความสำคัญของเมืองพะเยาเพิ่มมากขึ้น แต่อาจแสดงให้เห็นถึงการปูนบำเหน็จความชอบให้แก่ขุนนางเป็นการเฉพาะตัว ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับ การสืบทอดราชบัลลังก์เมืองเชียงใหม่ของพระเมืองแก้ว เพราะหลังจาก พ.ศ. 2052 ซึ่งเป็นปีที่ปรากฏในจารึก พย. 28 ซึ่งเป็นหลักสุดท้ายที่ปรากฏนามเจ้าแสนญาณกัลยาแล้วนั้น จารึกหลักที่ พย. 12 ซึ่งจารึกขึ้นใน พ.ศ. 2056 ได้ระบุถึงเจ้าเมืองพะเยาชื่อจิด และจารึกหลักที่ พย. 13 และ พย. 48 ซึ่งจารึกขึ้นใน พ.ศ. 2058 และ 2064 ได้ระบุถึงนามเจ้าเมืองสร้อยพะเยาและหมื่นขุนกินเมืองพะเยาซึ่งเป็นเพียงขุนนางระดับหมื่น ซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญของเจ้าแสนญาณกัลยาที่มีต่อราชสำนักเมืองเชียงใหม่อย่างชัดเจน จากตำแหน่งที่พบจารึกที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแสนญาณกัลยา ซึ่งส่วนใหญ่พบด้านทิศตะวันออกนอกเขตแดนเมืองพะเยา จึงอาจเป็นไปได้ว่าในช่วงเวลาแรกของการแต่งตั้งเจ้าแสนญาณกัลยาขึ้นครองเมืองพะเยานั้น อำนาจที่แท้จริงของการปกครองเมืองพะเยายังอยู่ที่ “ปู่พระเป็นเจ้าญ่พยาว” ส่วนช่วงเวลาที่เจ้าแสนญาณกัลยาขึ้นมาใช้อำนาจปกครองเมืองพะเยาอย่างแท้จริงนั้น น่าจะอยู่ในช่วง พ.ศ. 2045 ซึ่งจารึกหลักที่ พย. 28 ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “หัวแสนญาณกัลยากินเมืองพะเยา”

การศึกษาในปัจจุบัน ยังไม่พบจารึกที่ระบุถึงเจ้าเมืองพะเยาช่วง พ.ศ. 2058 – 2063 แต่จากตำนานพระธาตุดู่แห่ง ได้กล่าวถึงผู้ที่ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองน่านแล้วย้ายมาดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองพะเยาต่อจาก พ.ศ. 2058 คือ

พ.ศ. 2058 เจ้าเมืองฝางย้ายจากเมืองน่านมากินเมืองพะเยา

พ.ศ. 2060 เจ้าเมืองแพร่ค้ายอดฟ้าย้ายจากเมืองน่านมากินเมืองพะเยาเป็นเจ้าเมืองพะเยาค้ายาดฟ้า

พ.ศ. 2062 เจ้าพระยาหน่อเชียงแสนย้ายจากเมืองน่านมากินเมืองพะเยา

พ.ศ. 2064 ปรากฏหลักฐานในจารึกพะเยาทะเลเบียน พย. 48 ปรากฏชื่อหมื่นขุนกินเมืองพะเยา และใน พ.ศ. 2079 ปรากฏนามเจ้าขุนเมืองพะเยาเชียงคอง ซึ่งมีผู้ให้ข้อสังเกตว่าน่าจะเป็นคนเดียวกัน

ปลายรัชสมัยราชวงศ์มังรายแผ่นดินล้านนาระส่ำระส่าย เนื่องจากการแผ่ขยายอำนาจเข้ามาของพระเจ้ากรุงหงสาวดีและกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งการแย่งชิงอำนาจของ

กลุ่มอำนาจต่าง ๆ ในแคว้นแคว้นบ้านเมืองรายรอบจนกระทั่ง พ.ศ. 2101 เมืองเชียงใหม่และหัวเมืองทั้งมวลจึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง

ช่วงที่ 3 เมืองพะเยา ช่วงที่อาณาจักรล้านนาภายใต้การปกครองของพม่า ช่วงที่อาณาจักรล้านนาภายใต้การปกครองของพม่า พม่าได้มอบหมายให้เชื้อสายของพระเจ้าแผ่นดินหรือขุนนางเป็นผู้ครองเมือง ภายใต้การกำกับดูแลของขุนนางพม่าโดยขุนนางพม่ามีสิทธิที่จะแต่งตั้งหรือถอดถอนผู้ครองนครต่าง ๆ ได้ตามความเหมาะสมแต่หลังการสวรรคตของพระนางวิสุทธิเทวี เชื้อสายของพระยามังรายองค์สุดท้ายใน พ.ศ. 2121 เมืองเชียงใหม่ก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของกรุงหงสาวดีโดยสมบูรณ์

ปลายแผ่นดินราชวงศ์ตองอู การเมืองภายในของพม่าระส่ำระสายเนื่องจากการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองของกลุ่มเครือญาติผู้ปกครองเมืองแปร อังวะ ตองอู และนยอชาน รวมทั้งการแข็งข้อของชาวมอญเมืองลิเรียม ทำให้พม่าอ่อนกำลังลงไม่สามารถควบคุมหัวเมืองประเทศราชไว้ได้ หัวเมืองต่าง ๆ ของล้านนาจึงก่อการจลาจลแย่งชิงกันเป็นการใหญ่ ความตึงเครียดอันยาวนานของสงครามระหว่างล้านนา - พม่า - และกรุงศรีอยุธยาในยุทธภูมิล้านนาทำให้หัวเมืองขนาดเล็กหลายเมืองไม่มีผู้ปกครอง ในพ.ศ. 2199 เจ้าหลวงเมืองแพนขุนนางพม่าผู้ครองเมืองเชียงราย จึงแต่งตั้งให้แมน 5 คนพี่น้องไปกินเมืองพะเยา เมืองพาน เมืองเทิง เมืองเซลาว และเมืองล่อ โดยขึ้นตรงกับเมืองเชียงราย

ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 22 พม่าอ่อนกำลังลง เทพสิงห์จากเมืองยวมก็สามารถขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงใหม่ได้ใน พ.ศ. 2270 เทพสิงห์ครองเมืองเชียงใหม่ได้ไม่นาน เจ้าองค์นกเชื้อสายลาวล้านช้างก็ได้รับการสนับสนุนจากพม่า - มอญในเมืองเชียงใหม่สถาปนาตนเป็นเจ้าองค์คำ ต่อมาเจ้าองค์คำคิดพินม่านจึงยกทัพไปรบไปมานสะแข่งพะยะขุนนางพม่าผู้ครองเมืองพะเยา ไปมานสะแข่งพะยะจึงหนีไปตั้งมั่นอยู่ที่เมืองเชียงแสน พระเจ้าอังวะจึงมีท้องตราให้ไปมานสะแข่งพะยะเป็นโมยหวานเมืองเชียงแสน ประกอบกับขณะนั้นสถานการณ์ของพม่าที่เมืองเชียงใหม่ไม่มั่นคงนัก พม่าจึงดำริให้เมืองเชียงแสนเป็นที่มั่นของพม่าในอาณาจักรล้านนา โดยในครั้งนั้นผู้ปกครองเมืองเชียงแสนได้รับอำนาจให้กำกับดูแลเมืองแพร่ น่าน พะเยา ลำปาง เมืองฝาง เมืองสาด และเมืองเชียงของ

ช่วงที่พม่ามีอำนาจเหนือเมืองล้านนาทั้งมวล ทัพของชาวเชียงใหม่และของชาวล้านนาทั้งหลายได้รวมตัวกันขับไล่พม่าออกจากล้านนาหลายต่อหลายครั้งแต่ไม่เป็นผลสำเร็จ จวบจนกระทั่ง พ.ศ. 2317 ทัพของพระยาวิชระปราการและพระยาจำบ้าน รวมกับทัพกรุงธนบุรีเข้าขับไล่พม่าที่ตั้งมั่นอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ แพร่ น่าน และนครลำปางได้สำเร็จ ส่วนเมืองเชียงแสน เชียงราย เมืองเทิง และเมืองล่อ ยังคงมีพม่าตั้งมั่นอยู่

ช่วงที่ 4 เมืองพะเยาครั้งเป็นส่วนหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ ปี พ.ศ. 2322 พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ ยกทัพมาตรวจราชการทางเมืองแพร่ น่าน และเมืองนครลำปาง ข้าหลวงไทยที่มาด้วยพากันข่มเหงราษฎร พระยาภาววิระจึงฆ่าข้าหลวงเหล่านั้นเสีย พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงมีท้องตราให้พระยาภาววิระเข้าเฝ้าถึง 3 ครั้ง พระยาภาววิระจึงเข้าเฝ้าและกราบทูลขอทำราชการแก้ไขโทษ พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดให้พระยาภาววิระยกทัพไปตีพม่าที่ยังตั้งมั่นอยู่ที่เมืองเทิงและเมืองล่อ กวาดต้อนผู้คนลงไปยังกรุงธนบุรี เมืองเทิงและเมืองล่อจึงถูกทิ้งร้างแต่นั้นมา

ปี พ.ศ. 2330 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเมืองเชียงใหม่ยังอยู่ในอำนาจของพม่า พม่าได้ส่งกองทัพเข้ามาตีเมืองฝางและบ้านเมืองอื่น ๆ ในบริเวณนี้ทำให้ชาวเมืองบางส่วนอพยพไปอยู่ลำปาง รวมทั้งพะเยา บ้านเมืองถูกทิ้งร้างนานถึง 56 ปี ไม่มีผู้ปกครอง ราษฎรก็พากันหลบไปซ่อนอยู่ตามทุ่งนาป่าเขา ต้องปกครองดูแลกันเอง เพราะขาดเจ้าผู้ปกครอง ในปี พ.ศ. 2386 ญานน้อยอินทร์เจ้านครลำปาง และเจ้าอุปราชมหาวงศ์เมืองเชียงใหม่ปรึกษากันว่าจะขอตั้งหัวเมืองฝ่ายเหนือขึ้น จึงลงไปกรุงเทพมหานครเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตตั้งเมืองเชียงรายเป็นเมืองขึ้นในปกครองของเมืองเชียงใหม่ และขอให้ตั้งเมืองงาวและเมืองพะเยาให้เป็นเมืองขึ้นในปกครองของนครลำปาง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงกรุณาโปรดเกล้าให้ตั้งเมืองเชียงราย เมืองพะเยา และเมืองงาวขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2386 โดยให้ขึ้นตรงต่อนครลำปาง และทรงตั้งเจ้าพระยาประเทศอุดรทิศ (พุททวงค์) ให้ครองเมืองพะเยา และมีเจ้าครองเมืองพะเยาสืบต่อมานับตั้งแต่พระยาประเทศอุดรทิศ (พุททวงค์) จนถึงองค์สุดท้าย รวม 6 พระองค์ด้วยกัน ดังนี้

พ.ศ. 2386 พระยาประเทศอุดรทิศ (พุททวงค์) ครองเมืองได้ 6 ปี ถึงแก่อนิจกรรม
พ.ศ. 2390

พ.ศ. 2392 พระยาประเทศอุดรทิศ (เจ้ามหายศ) ครองเมืองพะเยาได้ 7 ปี ก็ถึง
อนิจกรรม

พ.ศ. 2400 เจ้าหลวงแก้วบุรีรัตน์ ไปฝึกงานจากกรุงเทพฯ แล้วกลับมาครองเมือง
พะเยา ครองได้ 6 ปี ก็ถึงแก่อนิจกรรม

พ.ศ. 2403 พระยาประเทศอุดรทิศ (อินต๊ะชมพู่) ขึ้นครองเมืองพะเยา ครองได้
11 ปี ก็ถึงแก่อนิจกรรม

พ.ศ. 2427 เจ้าอริยอุปราชา ตระกูลราชวงศ์หมูล่า ขึ้นครองเมืองพะเยาได้ 10 ปี ก็ถึงแก่อนิจกรรม

พ.ศ. 2427 ปีเดียวกันพระยาประเทศอุตรทิศ (ชัยวงศ์) ขึ้นครองเมืองพะเยามีเจ้าน้อยมหาชัยเป็นอุปราช ครองเมืองถึง พ.ศ. 2445 โจรเงี้ยวก็ยกกำลังเข้าปล้นหัวเมืองฝ่ายเหนือ เมืองลำปาง เมืองแพร่ เมืองสอง รวมทั้งเมืองพะเยาด้วย เกิดระส่ำระสายกันอยู่พักหนึ่ง เมื่อพระยาประเทศอุตรทิศ และเจ้าน้อยมหาชัยอุปราชหลบหนีไปเมืองลำปาง เพื่อขอกำลัง ตำรวจ ทหาร มาช่วยขับไล่โจรเงี้ยว กองทหารไล่พวกเงี้ยวไปทันที่แม่กาท่าข้าม เกิดยิงต่อสู้กัน จนถึงเขตแม่กา - โทกหวาก และห้วยเคียน พวกโจรดักซุ่มยิงหัวหน้าตำรวจ นายเจนน เช่น ชาวเดนมาร์ก พวกทหารมาสมทบทันสามารถขับไล่พวกเงี้ยวแตกพ่ายหนีไป ต่อมาบ้านเมืองสงบราบคาบแล้ว พระยาประเทศอุตรทิศกลับมาปกครองเมืองพะเยาต่อ แม้จะดำเนินการปราบปรามกบฏเงี้ยวเหล่านั้นได้เสร็จสิ้นลงแล้ว แต่ชาวเมืองทั้งหลายต่างตกอยู่ในความหวาดกลัวพากันรื้อเอาอิฐจากวัดต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ เมืองพะเยามาก่อซ่อมแซมกำแพงเมืองที่อยู่ในสภาพปรักหักพังทำให้ศิลปะสถาปัตยกรรมพะเยาที่เคยรุ่งเรืองอย่างมาก ได้ถูกทำลายลงอย่างมากในช่วงเวลานั้น

พ.ศ. 2448 ภายหลังจากที่พระยาประเทศอุตรทิศ ภายหลังถูกโรคภัยเบียดเบียน และถึงแก่อนิจกรรมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงโปรดฯ ให้ปฏิรูปการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เมืองพะเยาถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลลาวเฉียง และต่อมาเป็นมณฑลพายัพ โดยมีที่ว่าการมณฑลอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมืองพะเยาถูกปรับฐานะจากเมืองเป็นจังหวัดบริเวณพะเยา และใน พ.ศ. 2448 มีฐานะเป็นอำเภอเมืองพะเยา มีเจ้าอุปราชมหาชัย คีตีสารเป็นเจ้าเมือง ต่อมาใน พ.ศ. 2457 ให้ยุบอำเภอเมืองพะเยาเป็นอำเภอพะเยาขึ้นอยู่ภายใต้การปกครองของจังหวัดเชียงราย และได้รับการยกฐานะอำเภอพะเยาเป็นจังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ 20 สิงหาคมพ.ศ. 2520 เป็นจังหวัดที่ 72 ของประเทศไทย มีนายสัญญา पालวัฒน์วิชัย เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดคนแรก และมีนายจรัส ฤทธิ์อุดม เป็นนายอำเภอเมืองพะเยาคนแรก

1.10 บริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีของจังหวัดพะเยา จากการศึกษาข้อมูลที่เป็นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (จารุวรรณ โปษยานนท์, 2554) ผู้วิจัยสามารถสรุปบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีของจังหวัดพะเยาได้ว่าจังหวัดพะเยามีแหล่งทรัพยากรทางการท่องเที่ยวหลากหลาย ทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องมาจากการตั้งถิ่นฐานของเมืองพะเยาในลุ่มแม่น้ำอิง จากลักษณะทางภูมิศาสตร์จัดได้ว่าจังหวัดพะเยาตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง ลักษณะเป็นที่

ราบระหว่างหุบเขาที่คั่นระหว่างเทือกเขาฝิ่ปันน้ำตะวันตก ฝิ่ปันน้ำตะวันตก และฝิ่ปันน้ำ ตะวันออกมีความยาวของพื้นที่ประมาณ 240 กิโลเมตร ตั้งแต่เขตอำเภอแม่ใจ อำเภอเมือง พะเยา วกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือในเขตอำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ เข้าไปในเขตของอำเภอเทิง อำเภอพญาเม็งราย อำเภอขุนตาล และอำเภอ เชียงของ จังหวัดเชียงราย ลักษณะที่ราบต่อเนื่องกับจังหวัดเชียงรายนี้ จึงเรียกบริเวณนี้ว่า “แอ่งที่ราบเชียงราย – พะเยา” ดังนั้น จังหวัดพะเยาจึงมีเส้นทางที่มีความเชื่อมโยงกับ เส้นทางของกลุ่มจังหวัดในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แพร่ และน่าน ส่งผลให้จังหวัดพะเยามีศักยภาพและมีสิ่งดึงดูดใจทาง การท่องเที่ยวในฐานะเป็นเมืองที่มีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตล้านนา และมีแหล่ง ทรัพยากรการท่องเที่ยว อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ สำคัญ

จังหวัดพะเยาตั้งอยู่บริเวณแอ่งที่ราบเชียงราย – พะเยามีแม่น้ำอิงเป็นแม่น้ำ สายหลักมีแหล่งกำเนิดบริเวณหนองเล็งทราย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา และไหลลงทาง ทิศตะวันออกผ่านที่ราบลุ่ม ในเขตอำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน และไหลลง สู่ม่านน้ำโขงที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานโบราณสถาน ในเขตอำเภอเมืองพะเยา และอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึง ยุคประวัติศาสตร์ร่วมสมัยกับอาณาจักรล้านนาและสุโขทัย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้น มา (กรมศิลปากร, 2525)

สำหรับยุคก่อนประวัติศาสตร์ ได้พบหลักฐานทางโบราณคดีได้มีการพบหลักฐาน การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ในบริเวณพื้นที่ของอำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ และ อำเภอจุน ซึ่งมีแหล่งโบราณสถานในยุคก่อนประวัติศาสตร์ 4 แห่งได้แก่ 1) ถ้ำหลวง บ้านปางงุ้น อำเภอดอกคำใต้ พบหลักฐานเศษภาชนะดินเผา สีดำชนิดไม่เคลือบหลายชุดบน พื้นผิวภาชนะ 2) ดอยบ่อลีสอง ตำบลบ้านต๋อม และวัดผาธรรมนิมิต หรือผาเกี๋ยง ตำบลท่าวัง ทอง อำเภอเมืองพะเยาเป็นแหล่งหินทรายที่สำคัญของจังหวัดพะเยา ปรากฏร่องรอยการตัด หินทราย และโคลนหินเป็นรูปสามเหลี่ยม วงกลม พบโบราณวัตถุ ประเภทขวานหินกระเทาะ ที่บ่อลีสองพบที่มีภาพเขียนสีบริเวณก้อนหินขนาดใหญ่เขียนด้วยสีแดงเป็นรูปสัญลักษณ์ และ ที่ผาเกี๋ยง พบภาพเขียนสีมีลักษณะคล้ายภาพช้าง นอกจากนี้ยังพบเพิงผาที่มีร่องรอยการอยู่ อาศัยของมนุษย์ 3) ถ้ำคูก ตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ พบโบราณวัตถุประเภทขวานหินขัด 4) เวียงล่อ ตำบลเวียงล่อ อำเภอจุน พบโครงกระดูกมนุษย์จำนวนหลายโครงมีโบราณวัตถุที่ เป็นเครื่องประดับที่ทำจากโลหะ อาทิเช่น กำไล ตุ้มหูสำริด รวมทั้งมีดใบหอกที่ทำจากเหล็ก

(เกรียงศักดิ์ ชัยตรุณ, 2560) สำหรับยุคประวัติศาสตร์ตอนต้นของเมืองพะเยาได้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ พบว่า มีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์บริเวณลุ่มน้ำอิงมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 ในตำนานเมืองพะเยา กล่าวถึง เมืองพะเยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์มีกษัตริย์ปกครองตั้งแต่ราชวงศ์ลัวจิงคราชปฐมกษัตริย์แห่งภูกามยาวขุนจอมธรรม (กรมศิลปากร, 2547)

2. ทฤษฎีระบบ (System Theory) และแนวคิดการวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือ SWOT (SWOT Analysis)

2.1 ทฤษฎีระบบ (System Theory)

ทฤษฎีระบบ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ บนโลกนี้มีลักษณะเป็นระบบ ต้องมีองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กันเป็นกระบวนการ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ตามที่ได้กำหนดไว้ โดยระบบจำแนกได้เป็น 2 ประเภทดังนี้

ระบบปิด (Closed System) เป็นระบบที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองไม่สัมพันธ์กับระบบอื่นใด และแยกตนเองออกจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทางสังคมสามารถควบคุมได้ เช่น การทดลองทางวิทยาศาสตร์จะต้องอยู่ในกระบวนการที่ถูกควบคุม และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงปรับเปลี่ยนได้เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่สมบูรณ์ถูกต้อง

ระบบเปิด (Open System) เป็นระบบที่ต้องปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ทั้ง บุคคล องค์กร หรือหน่วยงาน ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งมีการเอื้อประโยชน์ ฟังพาสซึ่งกันและกัน โดยสิ่งแวดล้อมภายนอกมีผลหรือมีอิทธิพลต่อการทำงานขององค์กรด้วยไม่สามารถควบคุม

องค์ประกอบของระบบ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 7 ประการ ได้แก่

- 1) วัตถุประสงค์ (goals)
- 2) ปัจจัยนำเข้า (inputs)
- 3) กระบวนการ (processes)
- 4) ผลลัพธ์ (outputs)
- 5) การส่งข้อมูลป้อนกลับ (feedback)
- 6) การควบคุม (control)
- 7) สิ่งแวดล้อม (environments)

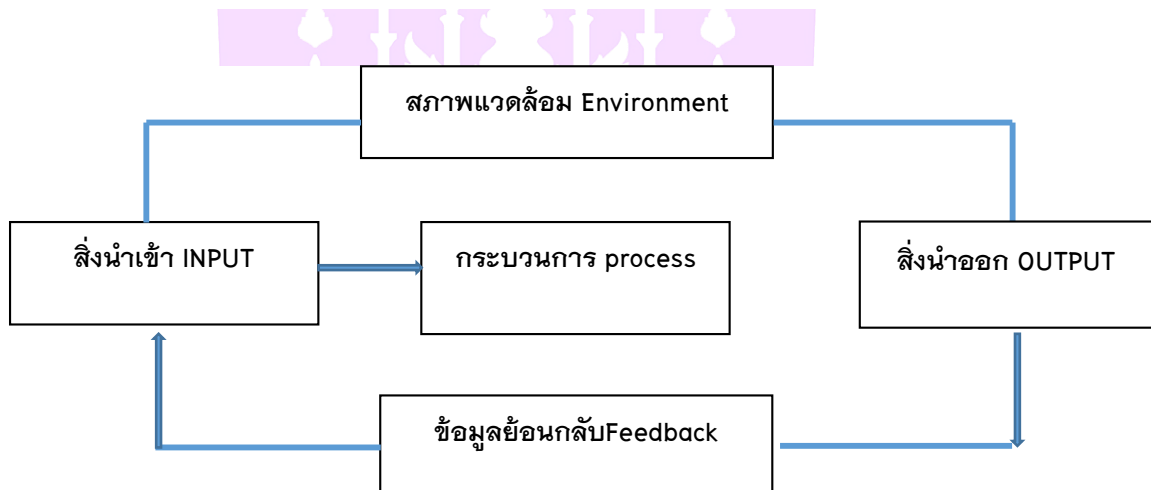
ทฤษฎีระบบมีองค์ประกอบหลักได้ 3 ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันดังต่อไปนี้

สิ่งที่ป้อนเข้าไป (Input) หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ หรือองค์ประกอบแรกนำไปสู่การดำเนินงานของระบบ โดยรวมไปถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ต้องการของระบบนั้น

กระบวนการ (Process) คือองค์ประกอบต่อมาของระบบ หมายถึง วิธีการที่จะนำไปสู่ผลงานหรือผลผลิตของระบบ

ผลงาน (Output) หรือ ผลิตภัณฑ์ (Product) เป็นองค์ประกอบสุดท้ายของระบบ หมายถึง ความสำเร็จในลักษณะต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพ หรือประสิทธิผล

โดยองค์ประกอบทั้ง 3 มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ผลผลิตอย่างมีเอกภาพเพื่อบรรลุตามเป้าหมายองค์การ ดังภาพดังต่อไปนี้

ภาพ 8 ทฤษฎีระบบ (System Theory)

ที่มา : ผู้วิจัย

การนำไปประยุกต์ใช้

การดำเนินงานในองค์กรต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมีระบบมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม องค์กรแห่งหนึ่งจัดกิจกรรมการแถลงข่าว เริ่มต้นด้วยการวางแผนงานในด้านต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ การจัดทำแผนงาน , รูปแบบการดำเนินงาน , งบประมาณ , ทีมงาน , พันธมิตร ฯลฯ ในกรอบเวลาที่กำหนด เมื่อเข้าสู่การดำเนินงานปฏิบัติจนงานเสร็จสิ้นกระบวนการต้องประเมินผลการจัดกิจกรรม ดังกล่าวมีผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายที่วางไว้ทั้งในรูปตัวเงิน การสนับสนุนจากสปอนเซอร์ หรือพันธมิตร อาทิ สินค้า

อาหาร เครื่องดื่ม ของพรีเมียมในการทำกิจกรรม คน หรือองค์กรที่มีส่วนร่วม สื่อแขนงต่าง ๆ ที่เผยแพร่ข่าวสารกิจกรรม ฯลฯ ตลอดจน การประเมินผลจาก Feedback ในการปฏิบัติงาน ในลักษณะ 360 องศา ปัญหา และอุปสรรค รวมถึงสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินงาน เพื่อนำไปปรับปรุงการวางแผน การปฏิบัติในครั้งต่อไป (รัฐวัชร พัฒนจิระรุจน์, 2557)

2.2 แนวคิดการวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือ SWOT (SWOT Analysis)

ตาบทพิพย์ ไกรพรศักดิ์ (2546) การวิเคราะห์ SWOT (Strengths , Weakness , Opportunities and Threats) เป็นการวิเคราะห์สิ่งที่เกี่ยวข้อง 4 ประการ คือ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคหรือข้อจำกัด หรืออุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นเกี่ยวข้องหรือมีอิทธิพลต่อการกำหนดกลยุทธ์การตลาด รายละเอียดของการวิเคราะห์ SWOT มีดังนี้

(1) จุดแข็ง (Strengths) จะเป็นจุดที่องค์กรมีความชำนาญเมื่อเปรียบเทียบกับองค์กรอื่นจะแข็งแกร่งเมื่อมีความชำนาญมากกว่า จุดแข็งนี้จะเป็ความแข็งแกร่งที่เกิดขึ้นภายใน เช่น มีประสบการณ์ ความชำนาญ และมีความเข้าใจถึงความต้องการของผู้บริโภค ได้เป็นอย่างดีจึงสามารถผลิตสินค้าให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคได้

(2) จุดอ่อน (Weakness) จะเป็นจุดที่องค์กรขาดไปหรือมีน้อยกว่าหรือด้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับองค์กรอื่น ๆ จุดอ่อนหรือจุดด้อยมักเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมภายในด้านต่าง ๆ ขององค์กรนั้นซึ่งองค์กรจะต้องแก้ไขขาดประสบการณ์ ขาดความชำนาญ ขาดความรู้ ความเข้าใจ ในพฤติกรรมของผู้บริโภคอย่างมากตราผลิตภัณฑ์ไม่เป็นที่ค้ันหุ

(3) โอกาส (Opportunities) เป็นข้อได้เปรียบซึ่งวิเคราะห์จากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่องค์กรอาจแสวงหาโอกาสจากสิ่งแวดล้อมด้านใดด้านหนึ่งมากำหนดกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมนั้น สิ่งแวดล้อมภายนอกประกอบไปด้วยภาวะการแข่งขัน ตลาด ลูกค้า ประชากรศาสตร์เศรษฐกิจ สังคม

(4) ข้อจำกัด (Threats) เป็นอุปสรรคที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายนอกซึ่งองค์กรจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์ให้สอดคล้องและแก้ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ผลิตภัณฑ์หรือบริการของเราเป็นที่รู้จักหรือยอมรับในหมู่ผู้บริโภคแล้วหรือไม่ กำลังเงินและอำนาจในการซื้อหรือไม่การวิจัยครั้งได้ใช้ SWOT Analysis เป็นเครื่องมือเพื่อวิเคราะห์หาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

2.3 การวิเคราะห์ TOWS Matrix (บลิ๊อค, 2560)

TOWS Matrix เป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างกลยุทธ์ใหม่จากสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ปัจจุบันขององค์กรที่มีการต่อยอดมาจาก SWOT Analysis ด้วยการจับคู่ระหว่างปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกขององค์กร **2 ปัจจัยภายในและภายนอกองค์กร** ได้แก่ ปัจจัยภายใน – Strength (จุดแข็ง) และ Weakness (จุดอ่อน) ปัจจัยภายนอก – Opportunity (โอกาส) และ Threat (ความเสี่ยง) เมื่อนำปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกมาจับคู่กันจะทำให้เกิดเป็นการวิเคราะห์ของ TOWS Matrix ได้ออกมาเป็นกลยุทธ์ 4 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่

1) **กลยุทธ์เชิงรุก (SO)** เป็นการจับคู่ระหว่าง Strength และ Opportunity (ใช้จุดแข็งร่วมกับโอกาส) กลยุทธ์ในส่วนนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อการเติบโตของธุรกิจ เนื่องจากเป็นกลยุทธ์ที่เน้นสร้างผลลัพธ์ที่ให้ประโยชน์สูงสุด ผ่านการวิเคราะห์จุดแข็งของธุรกิจร่วมกับโอกาสที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันในตลาดให้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากบางครั้งจุดแข็งของเราเพียงอย่างเดียวอาจจะไม่สามารถส่งเสริมให้ธุรกิจเติบโตได้อย่างที่ต้องการ จึงจำเป็นต้องมองถึงโอกาสในปัจจุบันหรือโอกาสที่กำลังจะมาถึง เพื่อให้การดำเนินธุรกิจเป็นไปอย่างก้าวกระโดดหรือที่เรียกกันว่า “ถูกจุด ถูกเวลา”

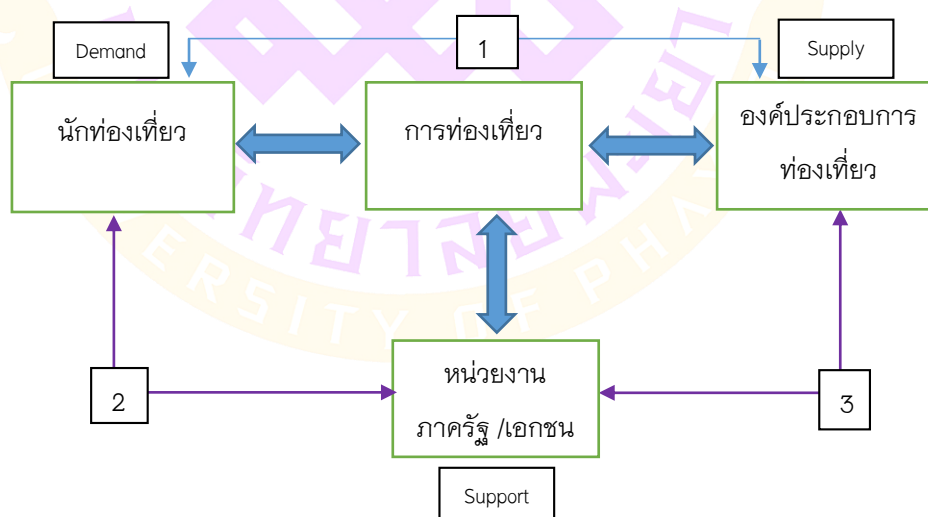
2) **กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO)** เป็นการจับคู่ระหว่าง Weakness และ Opportunity (ใช้โอกาสลดจุดอ่อน) ทุกธุรกิจล้วนมีจุดอ่อนซึ่งอาจจะเป็นเรื่องกระบวนการดำเนินงาน หรือ การที่ธุรกิจยังไม่เป็นที่รู้จักในตลาด โดยบางครั้งการจุดจุดอ่อนอาจเป็นเรื่องของจังหวะเวลาที่จะเป็นตัวช่วยให้ธุรกิจแก้ไขจุดอ่อนหรือลดทอนจุดอ่อนของตัวเองลงไปได้

3) **กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST)** เป็นการจับคู่ระหว่าง Strength และ Threat (ใช้จุดแข็งรับมืออุปสรรค) เป็นการใช้จุดแข็งที่มีอยู่มาป้องกันหรือหลีกเลี่ยงอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องทรัพยากรบุคคล หรือเครื่องมือในองค์กรก็ตาม เนื่องจากหลายองค์กรที่กำลังเติบโตอย่างมาก มักมีความต้องการใช้จุดแข็งเพื่อขับเคลื่อนกลยุทธ์เชิงรุกเพียงอย่างเดียว จนอาจมองข้ามการนำจุดแข็งมาเตรียมรับมือกับอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้น ดังนั้นการวางกลยุทธ์ที่ดีไม่ใช่แค่เพียงการมุ่งไปข้างหน้า แต่ยังจำเป็นต้องระมัดระวังตัวให้รอบด้าน เพราะมีฉะนั้นอาจทำให้ธุรกิจสะดุดหรือล้มได้

4) **กลยุทธ์เชิงรับ (WT)** เป็นการจับคู่ระหว่าง Weakness และ Threat (แก้ไขจุดอ่อนและเลี่ยงอุปสรรค) กลยุทธ์แบบนี้จะแตกต่างจากอีก 3 กลยุทธ์ที่กล่าวมาข้างต้น เนื่องจากมีไว้เพื่อรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามาเป็นกลยุทธ์เชิงรับที่มีไว้เพื่อรักษาสถานการณ์ของที่เกิดขึ้นไม่ให้แย่ลง

3. แนวคิดระบบการท่องเที่ยว

ศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกในหลายด้านที่สำคัญ ได้แก่ ด้านเทคโนโลยีและดิจิทัล ทำให้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ผันแปรไปกระแสโลกดังกล่าว การท่องเที่ยวก็ได้รับผลกระทบเช่นกัน มีการเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบของการท่องเที่ยวไปตามพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น **รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) ประกอบด้วย** การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) การท่องเที่ยวชมงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (Rural Tourism / Village Tourism) เป็นต้น โดยรูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวได้พัฒนาให้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวตามพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวผสมผสานกับสภาพของแหล่งท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยาและประวัติศาสตร์ (Geo- Historical Tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรม (Agro-Cultural Tourism) การท่องเที่ยวในแหล่งประวัติศาสตร์สงคราม (War tourism) เป็นต้น จึงได้มีการศึกษาระบบการท่องเที่ยวเพื่อมารองรับการเปลี่ยนแปลงของการท่องเที่ยวในกระแสโลกปัจจุบัน อย่างเช่น การสร้างระบบการท่องเที่ยวที่ได้ใช้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์มาประยุกต์ใช้โดยการกำหนดระบบการท่องเที่ยวเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความต้องการ ด้านการสนับสนุน ด้านการตอบสนอง และด้านการเชื่อมโยง (วารัชต์ มัชฌมบุรุษ, 2560) โดยได้สร้างภาพจำลองการสร้างระบบการท่องเที่ยวโดยใช้แนวทางด้านเศรษฐศาสตร์ ดังต่อไปนี้

ภาพ 9 ระบบการท่องเที่ยวโดยใช้แนวทางด้านเศรษฐศาสตร์

ที่มา : วารัชต์ มัชฌมบุรุษ (2560)

ส่วนที่ 1 การท่องเที่ยว เป็นภาพแสดงศูนย์กลางการเชื่อมโยงระบบการท่องเที่ยว จะเป็นการอธิบายรูปแบบการท่องเที่ยว หรือสามารถกำหนดแนวคิดหลักทางด้าน การท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวยั่งยืน หรือ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร นอกจากนี้ ส่วนที่ 1 จะทำการศึกษาปัจจัยภายนอกที่ผลต่อการท่องเที่ยว เช่น PEST (Political , Economic / Environment , Social , Technology : PEST)

ส่วนที่ 2 นักท่องเที่ยว หรือ ด้านความต้องการของนักท่องเที่ยว (Demand side) โดยนำแนวคิดด้านพฤติกรรมการท่องเที่ยว มาศึกษาได้มีปัจจัยประกอบด้วย ระยะเวลาในการท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เลือกทำแหล่งท่องเที่ยว ลักษณะของที่พัก การใช้สื่อสารสนเทศในการสื่อสาร การรับรู้ข่าวสารทางด้านการท่องเที่ยว ลักษณะของสื่อต่างที่ผลต่อการตัดสินใจ แรงจูงใจในการท่องเที่ยว ภูมิหลังทางด้านประชากร ช่วงอายุของนักท่องเที่ยว ลักษณะการเดินทาง (จำนวนคนเดินทาง พาหนะในการเดินทาง รูปแบบการเดินทาง) เป็นต้น รวมทั้งนำแนวคิดของส่วนประสมทางการตลาดเข้ามากำหนดการ ท่องเที่ยว ในด้านราคาในการใช้บริการ ช่องทางการจัดจำหน่าย โปรโมชัน และลักษณะของ ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว เป็นต้น และนำทฤษฎีความต้องการ (Hierarchy of Needs) มาศึกษาร่วมด้วย

ส่วนที่ 3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่จะตอบสนองต่อความต้องการของ นักท่องเที่ยว (Supply side) ซึ่งประกอบไปด้วย แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว สถานที่ พัก การบริการการท่องเที่ยว การบริการผู้นำเที่ยว ธุรกิจการท่องเที่ยว การเดินทาง อาหาร และเครื่องดื่ม สินค้าที่ระลึก กิจกรรมนันทนาการเพื่อการท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นที่ด้าน การท่องเที่ยว โดยต้องทำการศึกษาทางด้านศักยภาพ ความปลอดภัย การเข้าถึงแหล่ง ท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการท่องเที่ยว อาทิเช่น ป้ายบอกทาง ลักษณะของถนน ห้องน้ำ ถึงขยะ ที่จอดรถ ลานกิจกรรม ป้ายสื่อความหมาย และป้ายแสดงข้อมูลที่เป็น เป็นต้น เพื่อให้ข้อมูลมาสนับสนุน ได้แก่ กระบวนการบริหารจัดการ การตลาดการท่องเที่ยว การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางด้านบริการ การนำเที่ยว การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว การสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว ระบบสารสนเทศ ทางการท่องเที่ยว คุณภาพของการบริการ ความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยว ฤดูกาลการ ท่องเที่ยว การศึกษาความสามารถในการรองรับ เป็นต้น

ส่วนที่ 4 ด้านการสนับสนุน (Support side) หมายถึง หน่วยงานที่ส่วนเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยว ทั้งหน่วยงานของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชนทางด้านการท่องเที่ยว

โดยหน่วยงานมีหน้าที่กำกับดูแลด้านนโยบาย กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ หรือ แนวปฏิบัติที่จะส่งเสริมและสนับสนุน ทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น

โดยที่แต่ละส่วนมีความความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน โดยพิจารณาจากแผนภาพที่เชื่อมโยง โดยใช้เส้นแสดงความสัมพันธ์ ซึ่งมีความหมายดังต่อไปนี้

เส้นที่ 1 เชื่อมโยงระหว่าง ความต้องการ (Demand side) กับการตอบสนอง (Supply side) แสดงถึงความสัมพันธ์ ระหว่างพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวกับองค์ประกอบ การท่องเที่ยว โดยเป็นการกำหนดให้ทราบถึงว่านักท่องเที่ยวมีความต้องการอย่างไรบ้าง ส่งผลให้ องค์ประกอบทางด้านการท่องเที่ยวจะต้องปรับตัวตอบสนองให้เป็นไปตามความต้องการของ นักท่องเที่ยว หรือแหล่งท่องเที่ยวจะมีการสร้างการรับรู้อย่างไรเพื่อให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยว รวมทั้งสามารถคัดเลือกนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม เข้ามาท่องเที่ยวโดยใช้แนวคิดทางด้านการตลาดที่กำหนด

เส้นที่ 2 เชื่อมโยงระหว่าง ความต้องการ (Demand side) กับการสนับสนุน (Support side) โดยแสดงความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชนที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยว โดย หน่วยงานภาครัฐเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับ นักท่องเที่ยว รวมทั้งการสร้างแรงจูงใจในการท่องเที่ยว สำหรับภาคเอกชนมีความสัมพันธ์ ในลักษณะของการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักท่องเที่ยว และภาคชุมชนการท่องเที่ยว มีความสำคัญในฐานะเป็นเจ้าของ เพื่อการรองรับนักท่องเที่ยวมาตรฐานทางด้านการท่องเที่ยว ที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเชื่อมั่นในเส้นทางเข้ามาท่องเที่ยว

เส้นที่ 3 เชื่อมโยงระหว่างการสนับสนุน (Support side) กับการตอบสนอง (Supply side) โดยแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชนที่เกี่ยวข้อง กับท่องเที่ยวกับองค์ประกอบทางด้านการท่องเที่ยว โดยที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะทำการ สนับสนุนทั้งด้านการตลาด การเงิน กฎระเบียบ มาตรฐานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้องค์ประกอบ ทางด้านการท่องเที่ยว สามารถดำเนินการด้านการท่องเที่ยวได้อย่างสมบูรณ์ และทำให้องค์ประกอบทางด้านการท่องเที่ยวได้มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ

สรุป จากแผนภาพแสดงระบบการท่องเที่ยวโดยใช้แนวทางด้านเศรษฐศาสตร์ มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันทั้ง 4 ส่วน ทำให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ด้านการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างชัดเจน และเพื่อทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์นั่นเอง (วารินทร์ มัชฌมบุรุษ, 2560)

4. แนวคิดคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม

4.1 ความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม

ทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึง ผลผลิตของวัฒนธรรม (Culture) หรือลักษณะของระบบวัฒนธรรมทั้งในอดีตและปัจจุบันที่มีค่า หรือเป็นตัวแทน หรือสามารถสื่อถึงวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้ และรวมถึงซากสิ่งของที่มนุษย์ทำขึ้น หรือสิ่งที่ยังไม่ได้ทำขึ้น แต่มีความหมายทางใดทางหนึ่งต่อมนุษย์ อาทิเช่น ทรัพยากรธรรมชาติดิน น้ำ ป่าไม้ เป็นต้น ที่มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ ทรัพยากรวัฒนธรรมในภาษาอังกฤษ อาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป อาทิเช่น สมบัติวัฒนธรรม (Cultural property) ทรัพย์สินวัฒนธรรม (Cultural asset) มรดกวัฒนธรรม (Cultural heritage) และทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural resource) (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2559)

ทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural resource) เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ประมาณปี ค.ศ.1975 (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2559) หมายถึง ทรัพยากรโบราณคดีหรือหลักฐานทางโบราณคดีและสถานที่ประวัติศาสตร์ ต่อมา ประมาณปี ค.ศ.1998 ทรัพยากรวัฒนธรรมมีความหมายที่ครอบคลุมที่สิ่งเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ และนามธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Tangible and Intangible objects) อาทิเช่น ความเชื่อ ค่านิยม และภาษา เป็นต้น ซึ่งทรัพยากรวัฒนธรรมเหล่านี้ เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อสังคม

4.2 คุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม

คุณค่า (Value) และความหมาย (meaning) ของทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดหรือสร้างขึ้นมา ดังนั้น คุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม จึงอาจแตกต่างกันไปตามพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม ทางประวัติศาสตร์ ทางเศรษฐกิจ คุณค่าและทางสติปัญญาของมนุษย์ในแต่ละสังคม

ทรัพยากรวัฒนธรรมทุกประเภทมีคุณค่าและความหมาย หรือ มีประโยชน์สำหรับสังคมมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ขึ้นอยู่กับการนำไปใช้ประโยชน์ ตัวอย่างเช่น ทรัพยากรวัฒนธรรม ประเภทโบราณคดีมีคุณค่าและความหมายอยู่ 4 ประเภท ได้แก่ คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ (associative / symbolic value) คุณค่าเชิงวิชาการ (informational value) คุณค่าเชิงสุนทรียะ (aesthetic value) และคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (economic value) (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2559)

หน่วยงานองค์กรระดับนานาชาติที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม อย่างเช่น UNESCO ICOMOS หรือ ICCROM ได้กำหนดคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมที่ควรได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลก ออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ คุณค่าทางวัฒนธรรม

(cultural values) และคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย (contemporary socio – economic values) ทั้งนี้ คุณค่าทั้งสองอย่างนี้ต้องได้รับการพิจารณาคู่กันไป (ฉนิท เลิศชาญฤทธิ, 2559)

1.คุณค่าทางวัฒนธรรมของทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่คนในปัจจุบันให้ความสำคัญกับทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น ๆ อาจแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย ได้แก่ 1.1) คุณค่าเชิงอัตลักษณ์ (identity value) คุณค่ากลุ่มนี้มีความสัมพันธ์และความผูกพันด้านอารมณ์ ความรู้สึกกับทรัพยากรวัฒนธรรม ได้แก่ สิ่งของสถานที่ หรือสิ่งก่อสร้าง อายุความเก่าแก่ ประเพณี ความหลังหรือความทรงจำ ตำนาน ความรู้สึก ศาสนา จิตวิญญาณ และสัญลักษณ์ อาจมีนัยทางการเมือง ชาตินิยม และความรักพวกพ้อง เป็นต้น 1.2) คุณค่าเชิงศิลปะหรือเทคนิค (relative artistic or technical value) คุณค่ากลุ่มนี้ขึ้นอยู่กับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ และพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ลวดลาย โครงสร้างหน้าที่ใช้สอย ทักษะฝีมือ เป็นต้น 1.3) คุณค่าเชิงจำนวนที่หายาก (rarity value) หมายความว่า ทรัพยากรวัฒนธรรมบางอย่างที่มีลักษณะคล้ายกันซึ่งในหลายกรณี พบว่า มีจำนวนไม่มาก หรือเป็นของหายาก (เช่น ประเภทเดียวกัน รูปแบบเดียวกัน ออกแบบโดยสถาปนิกคนเดียวกัน อายุสมัย หรืออยู่ในภูมิภาคเดียวกัน) อาจมีจำนวนไม่เท่ากัน

2.คุณค่าเชิงเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย หมายถึง คุณค่าการใช้งานสังคมร่วมสมัย แบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่ม ดังนี้ 2.1) คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (economic value) หมายถึง คุณค่าที่ทรัพยากรสามารถช่วยให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ดำรงชีพได้ คือ การมีรายได้ อย่างไรก็ตามคุณค่านี้อาจไม่ได้จำกัดเฉพาะเงินตรา หรือเกี่ยวกับการเงินเท่านั้นยังหมายถึง คุณค่าที่มนุษย์สามารถใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในการมีชีวิตอยู่ได้ ได้แก่ การท่องเที่ยว การค้า และการมีความสุข เป็นต้น 2.2) คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย (functional value) หมายถึง คุณค่าที่คล้ายกับคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ แต่เน้นที่คุณค่าการใช้งาน การใช้สอยแบบเดิมที่ทรัพยากรวัฒนธรรมเคยถูกใช้มา หรือ อาจมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่ได้ เช่น การปรับปรุงศาลากลางจังหวัดให้เป็นพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น 2.3) คุณค่าเชิงการศึกษา (educational value) หมายถึง คุณค่าที่มนุษย์ในปัจจุบันใช้ในการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมมีความหมายใกล้เคียงกับคุณค่าทางวิชาการของทรัพยากรวัฒนธรรม ในฐานะเป็นแหล่งข่าวสาร (information) ข้อมูล (data) และความรู้ (knowledge) ที่มนุษย์สามารถเรียนรู้ นำไปใช้ในการดำรงชีวิต และการศึกษาหาความรู้ด้านต่าง ๆ ได้แก่ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม โดยผ่านการวิจัยอย่างเป็นระบบ ผ่านกระบวนการและวิธีการศึกษาที่น่าเชื่อถือ 2.4) คุณค่าเชิงสังคม (social value) หมายถึง ในเชิงสังคม ประเพณี กิจกรรม สังคมที่ยังเป็นประโยชน์ในสังคมปัจจุบันได้ 2.5) คุณค่าเชิงการเมือง

(political value) หมายถึง คุณค่าที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมืองในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น เช่น สถานที่สู้รบระหว่างไทยกับพม่า หรือสถานที่ประกาศอิสรภาพของชาติในบางประเทศ

5. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเหมือนแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีทั้งภาครัฐและเอกชนในการตระหนักถึงการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จึงก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องหลัก 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. กระแสความต้องการของชาวโลกให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเป็นกระแสดังกล่าวของประชาชนทั่วโลกให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในแง่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่น จนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพไว้

2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นกระแสดังกล่าวที่มีมากขึ้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวมากกว่าความสนุกเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่

3. กระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นกระแสดังกล่าวของชุมชนท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเป็นหลักประกันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง และชุมชนท้องถิ่นยอมรับในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

จากกระแสดังกล่าวก่อให้เกิดการตื่นตัวในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ขึ้นเพื่อมาทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม จึงเป็นสาเหตุสำคัญให้เกิดการประชุมนานาชาติ ด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืนขึ้น ณ เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา เมื่อเดือน มีนาคม ปี ค.ศ. 1990 (พ.ศ.2535) จากผลของการประชุมครั้งนี้ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็ปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังซึ่งความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ พร้อมกับรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศได้ด้วย จากหมายดังกล่าวสามารถนำมาแปลเป็นหลักการ

เบื้องต้น และสร้างกรอบนโยบายและแนวทางปฏิบัติของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จึงทำให้ประเทศต่างคิดหารูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ เพื่อไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นเหตุให้มีการประชุม Earth Summit ขึ้นที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) ในที่ประชุมมุ่งเน้นความสนใจทั่วโลกสู่ประเด็นเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมา เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และได้มีการลงนาม อันเป็นที่เกิดแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรม

หลักของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว นั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้นักท่องเที่ยว ในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ในขณะที่เดียวกันก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น
2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา และตั้งชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
4. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน หรือของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของตนเองด้วย

ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญมีอยู่ 9 ประการ คือ

1. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะ ที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่า ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อสามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง
2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าด้วยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบน้อยที่สุด

3. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

4. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันจะเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

6. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

7. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักที่ว่าต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

8. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่และความสะอาดของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุก ๆ ด้านและต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

9. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลักที่ว่าต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมาองตัวเองอย่างเข้าใจในสรรพสิ่งของโลกที่ไม่สามารถแยกตัว

ออกจกกันได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ฉะนั้นองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญจึงควรมี 6 ด้านดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นอันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจ 10 ประการคือ

1.1 ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น

1.2 โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ

1.3 งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมทั้งซากปรักหักพัง

1.4 ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้น และแกะสลัก

1.5 ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา

1.6 ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่าง ๆ

1.7 ภาษา และวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา

1.8 วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ขนบธรรมเนียมการรับประทานอาหาร

1.9 ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม และเทศกาลต่าง ๆ

1.10 ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

2. องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อมเป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อมโดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

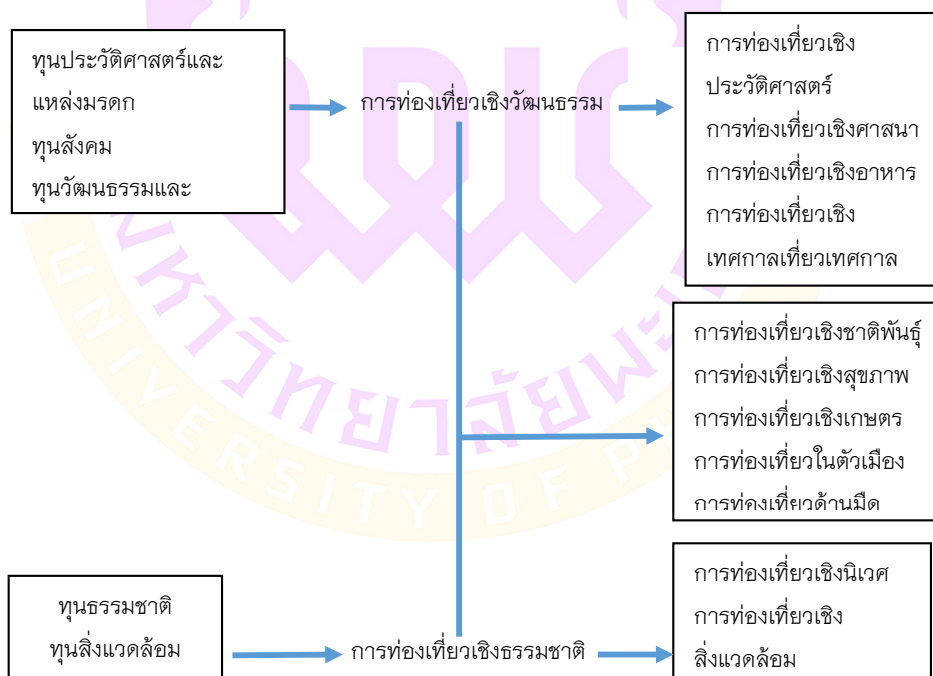
3. องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และได้ผลตอบแทนในกำไรสู่ธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

4. องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่มีการดำเนินถึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และได้ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการตลาดท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

6. องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยว นั่นคือสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) ซึ่งสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ทูทางธรรมชาติ 2) ทูทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งทั้งสองทูนี้นี้มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกัน ทำให้เกิดรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้หลายรูปแบบ (บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข, 2558) ดังรายละเอียดที่แสดงในภาพดังต่อไปนี้

ภาพ 10 ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมกับทุนธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

ที่มา : บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข (2558)

สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) หรือทุนทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะประกอบด้วยทุนประวัติศาสตร์และแหล่งมรดก ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรมและประเพณี ทุนธรรมชาติ ตลอดจนทุนสิ่งแวดล้อม แม้ว่ารูปแบบการท่องเที่ยวบางกลุ่มจะมีความแตกต่างกัน เช่น การท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งใช้ทุนธรรมชาติและทุนสิ่งแวดล้อม ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ได้ใช้ทุนทางประวัติศาสตร์และแหล่งมรดกเป็นหลัก อย่างไรก็ตามรูปแบบการท่องเที่ยวบางรูปแบบที่ยังมีความเชื่อมโยงกัน เช่น การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพซึ่งบางส่วนใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ เช่น พักในบ้านพักท้องถิ่น รับประทานอาหารท้องถิ่น ชมการแสดงท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันได้ใช้ทุนธรรมชาติด้วย เช่น การชมแปลงเกษตร เขตอนุรักษ์ป่าชุมชนในท้องถิ่น หรือชายทะเลด้วย

ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการท่องเที่ยวชมโบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันก็มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวด้วย โดยแบ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นประเภทได้ 5 ประเภท คือ

1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว โดยได้รับความรู้และความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

2. การท่องเที่ยวงานวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้นเพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรีย์ศิลป์และศึกษาความเชื่อการยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่าง ๆ อีกทั้งได้รับความรู้ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

3. การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท (Rural Tourism/ Village Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์

พิเศษโดดเด่น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ ดูแลสุขภาพสร้างสรรค์ และภูมิปัญญา
 พื้นบ้านอีกทั้งมีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและมีจิตสำนึก
 ต่อการรักษาสมดุลทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม
 ในการจัดการการท่องเที่ยว

4. การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยัง
 สถานที่ออกกำลังกาย หรือเล่นกีฬาหรือแข่งขันการกีฬา โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยว
 ในรูปแบบของการจัดรายการกีฬาตามเส้นทางที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เพื่อให้ผู้เข้าร่วม
 กิจกรรมกีฬาได้สนุกสนานเพลิดเพลินกับการออกกำลังกาย หรือเล่นกีฬาหรือการแข่งขันกีฬา
 ในขณะเดียวกันก็ได้ไปยังแหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทางรายการกีฬา ทำให้ได้รับความรู้
 ความเข้าใจและประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและมีจิตสำนึกต่อ
 การรักษาสมดุลทางวัฒนธรรมและคุณค่า

5. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Health Tourism) หมายถึง
 การเดินทางท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ
 หรือฟื้นฟูสุขภาพทางวัฒนธรรม เช่น การนวดตัว นวดฝ่าเท้า การอบสมุนไพร การประคบ
 สมุนไพร การฝึกกายบริหาร การฝึกสมาธิ เป็นต้น เพื่อเสริมสร้างสุขภาพและคุณภาพชีวิต
 ของนักท่องเที่ยว บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสมดุล
 ทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ
 การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism)

ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และประเพณี ได้กลายเป็นต้นทุนที่สำคัญ
 ของการท่องเที่ยว ตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา สืบเนื่องมาจากการกำหนด
 สภาพภูมิศาสตร์ของโลกยุคใหม่ (Modern Political Geographies) ของลัทธิล่าอาณานิคม
 ต่อมาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยุคกระแสโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดกระแสภูมิภาคนิยม
 (Regionalism) ของแต่ละประเทศที่พยายามสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนขึ้นมา
 เพื่อสถาปนาความเป็นชาตินิยมให้กับประเทศของตน (บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข, 2558) เพื่อเป็น
 การตอบโต้อิทธิพลทางวัฒนธรรมของประเทศเจ้าอาณานิคม หรือประเทศที่มีพลังทาง
 วัฒนธรรมเหนือกว่า ต่อมาได้มีการนำเอาทุนทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และ
 ประเพณีในฐานะอัตลักษณ์ของประเทศให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการท่องเที่ยว
 พร้อมทั้งใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองเป็นประหนึ่งตราสินค้า (Brand) เพื่อส่งเสริม
 การท่องเที่ยว (บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข, 2558)

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและมีความใส่ใจต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ อาจจัดรายการเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยประวัติศาสตร์ต่าง ๆ อาทิเช่น การท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือการท่องเที่ยวชมอุทยานประวัติศาสตร์ต่าง ๆ เป็นต้น (กรมการท่องเที่ยว, 2557) และสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) ก็คือ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction) นั่นเอง

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สำหรับการศึกษาวิจัยในการพัฒนารูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดี บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยาครั้งนี้ ได้นำแนวคิดของรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเภทการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) มาเป็นแนวทางในการศึกษา ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) เป็นการเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมและพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ที่เป็นโบราณสถาน อนุสรณ์สถาน (Monuments) หรือซากปรักหักพังต่าง ๆ ที่จัดเป็นการท่องเที่ยว เพื่อชื่นชมประสบการณ์ และความทรงจำที่สำคัญของมนุษยชาติ และสามารถแบ่งออกได้เป็น 10 ประเภท (บุญยสฤฎย์ อเนกสุข, 2558) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สถาปัตยกรรมที่สะท้อนประวัติศาสตร์อุตสาหกรรมของแต่ละประเทศ เช่น ถ้ำขุนตาล จังหวัดลำปาง หรือเตาทุเรียง จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น
2. บ้านเรือน หรือสิ่งปลูกสร้างเก่า โดยเฉพาะกลุ่มอาคารที่ได้รับการอนุรักษ์ให้คงสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม เช่น กลุ่มอาหารซิโนโปรตุเกส (Sino-Portuguese) ในภูเก็ตหรือสงขลา เป็นต้น
3. หอศิลป์ที่เก็บสะสมและจัดแสดงงานศิลปะ เช่น หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร หรือหอศิลป์ปรีมน่าน จังหวัดน่าน เป็นต้น
4. พื้นที่ที่เคยเป็นสนามรบ เช่น สะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี บ้านบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นต้น

5. ปราสาท ราชวังต่าง ๆ เช่น พระบรมมหาราชวัง หรือพระราชวังบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น
6. ศาสนสถานที่สำคัญ เช่น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก หรือวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น
7. แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน เป็นต้น
8. โบราณสถาน ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น
9. แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี หรือแหล่งโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ วัดชมชื่น จังหวัดสุโขทัย
10. พิพิธภัณฑ์ เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร และพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ (Museum of Siam) กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามแนวคิด Culdutainment

สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้นำแนวคิดของรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามแนวคิด Culdutainment (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538) มาเป็นแนวทางในเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีบริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยาครั้งนี้ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การศึกษาศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มาจากองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน (วดิน ปัญญาวุฒตระกูล, 2560) พบว่ายังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าของแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ จึงได้ใช้แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ (Culdutainment) ที่เน้นการเรียนรู้กับศิลปวัฒนธรรมอย่างสนุกสนาน เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแบบใหม่ โดยมีกระบวนการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ กระตุ้น (provoke) ส่งเสริมการเรียนรู้และค้นหา (inquiry) เพื่อพัฒนาระบบ (system) ในการมีส่วนร่วม และสนับสนุนการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยวในทุกองค์ประกอบ และการบริหาร (executive) จัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนซึ่งเป็นกระบวนการเชื่อมโยงทุกองค์ประกอบ หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ในลักษณะของการถือฤกษ์ แบ่งปัน สมดุล เพื่อนำไปสู่ระบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ปัจจัยในกระบวนการสร้างแนวคิดรูปแบบการท่องเที่ยวแบบใหม่ (Culdutainment)

มีดังนี้

1. องค์ประกอบของทีม สมาชิกของทีมควรมีความหลากหลาย
2. การลงลึก การค้นคว้าข้อมูล การศึกษาลูกค้าและผู้ซื้อในอนาคต
3. การขยายมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตแนวคิดออกมาให้ได้มากที่สุด
4. การกำหนดเกณฑ์ สำหรับการลดจำนวนแนวคิดให้เหลือน้อยลงจนพอที่จะบริหารจัดการได้
5. การสร้างตัวตนแบบด้วยเกณฑ์ที่กำหนดไว้ใช้แม่แบบโมเดลแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม โดยมีรูปแบบโมเดล ดังต่อไปนี้ 1) รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวประเภท วัด เน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวแบบแบ่งกลุ่ม แยกเป็นกลุ่มที่สนใจไหว้พระทำบุญ กลุ่มที่สนใจศิลปวัฒนธรรมประเภทพุทธศิลป์ โดยนำเสนอคุณค่าที่ชัดเจนเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยแบ่งเขตพุทธาวาสและสังฆวาสนอย่างชัดเจน เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเหมาะสม พร้อมทั้งเพิ่มศักยภาพและความรู้ด้านพุทธศิลป์ให้กับบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในวัด 2) รูปแบบใหม่ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมประเภทพิพิธภัณฑ์เน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวหลายด้าน เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยว 2 กลุ่มหรือมากกว่า ซึ่งมีความต้องการที่แตกต่างกันแต่ต้องพึ่งพากัน เนื่องจากการจัดทำพิพิธภัณฑ์แบบใหม่ได้เพิ่มการบริการด้านการออกแบบจัดสรรพื้นที่ เพื่อให้กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจด้านศิลปวัฒนธรรมเฉพาะด้านเข้ามาออกแบบ และจัดแสดงของสะสมส่วนตัวได้ เพื่อสร้างความแปลกใหม่ ลดต้นทุน ความเสี่ยง และสร้าง “Brand” แบบใหม่เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการสร้างเครือข่ายนักท่องเที่ยวใหม่ จากการนำเสนอการจัดแสดงผ่านกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามามีส่วนในการออกแบบและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ร่วมกัน 3) รูปแบบใหม่ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมประเภทศิลปกรรมและหัตถกรรม มุ่งเน้นลักษณะแบบนักท่องเที่ยวหลายด้าน แต่เจาะลึกไปที่ความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม โดยมีรูปแบบความสัมพันธ์ของกลุ่มลูกค้ากับแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปกรรมและหัตถกรรม ในลักษณะการร่วมสร้างทั้งตัวผลิตภัณฑ์ และการร่วมสร้างคุณค่าที่เน้นการช่วยเหลือเป็นการส่วนตัวแบบพิเศษ เพื่อสร้างระบบเครือข่ายต่าง ๆ ที่มีลักษณะแบบแฟนคลับ (fan club :FC) พร้อมพัฒนาไปสู่การเกิดชุมชนเสมือนจริงของผู้มีความสนใจร่วมกันในด้านศิลปกรรมและหัตถกรรม 4) รูปแบบใหม่ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ประเภทสถานที่ท่องเที่ยวและที่พัก เน้นจากกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มเดิมเป็นวัยทำงานและวัยรุ่นที่เชื่อมั่นในความสัมพันธ์แบบส่วนตัวและความ

เป็นกันเองของผู้ประกอบการ เพื่อขยายฐานไปสู่กลุ่มวัยเด็กและวัยสูงอายุ ตลอดจนครอบครัว เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์แบบส่วนตัวเป็นแบบพิเศษที่มีมาตรฐานความปลอดภัย โดยเพิ่มกิจกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มนักท่องเที่ยว และเน้นการให้บริการนำเสนอองค์ความรู้จากประสบการณ์ของเจ้าของภูมิปัญญา ในฐานะวิทยากรและภาคีเครือข่ายของชุมชนมากกว่าการขายผลิตภัณฑ์หรือวัตถุดิบ และสินค้าทางการท่องเที่ยว ในฐานะของสินค้าที่ระลึก ซึ่งจะเป็นการเพิ่มทักษะการจัดการให้กับบุคลากรในแหล่งท่องเที่ยวและที่พัก

ในขณะเดียวกันได้ทำการจัดรูปแบบท่องเที่ยวในลักษณะเชื่อมโยงที่สอดคล้องสัมพันธ์ระหว่างแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยนำผลการศึกษาทางด้านอุปสงค์และอุปทาน มากำหนดลักษณะการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมได้ในลักษณะต่าง ๆ ในรูปแบบการท่องเที่ยวเครือข่ายเชื่อมโยงที่มีลักษณะของการเสริมแรงให้แกกันและกัน ตามลักษณะพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ตามศักยภาพเชิงพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวในเรื่องศิลปวัฒนธรรม โดยการกำหนดพื้นที่หลักพื้นที่รอง และพื้นที่เสริมที่มีระยะทางใกล้เคียงกัน ในรูปแบบของศิลปวัฒนธรรม ผ่านแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พิพิธภัณฑสถาน ศิลปะหัตถกรรม สถานที่ท่องเที่ยวและที่พัก ภายใต้ลักษณะเฉพาะของพื้นที่ที่เป็นแหล่งศูนย์กลางทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ภายใต้แนวคิด “การสร้างตราสินค้าร่วมกัน”

6. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว

1. ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยว (มโนส สุวรรณ และคณะ, 2541) ได้ให้หลักการในการจัดการการท่องเที่ยว โดยต้องพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายจะต้องพิจารณาระบบย่อยและองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละ องค์ประกอบและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวไปด้วย

1.1 ทรัพยากรทางท่องเที่ยว (Tourism Resource) ซึ่งประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว

1.2 การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Services) อันได้แก่ การให้บริการเพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่พื้นที่ หรือกิจกรรมที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น ๆ

1.3 การตลาดท่องเที่ยว (Tourism Marketing) โดยเป็นส่วนของความต้องการในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการและประชาชนในพื้นที่ซึ่งหมายรวมถึงกิจกรรม รูปแบบหรือกระบวนการการท่องเที่ยว นอกจากหลักการในการจัดการ

ท่องเที่ยวซึ่งกล่าวในเบื้องต้นแล้ว แนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวยังสามารถนำมาวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวได้อัน ประกอบไปด้วย

- แนวทางการบริหารและจัดการ
- แนวทางการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยว
- แนวทางการบริหารและจัดการด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัย
- แนวทางการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น
- แนวทางการให้ประชาชนกลุ่มและองค์กรอื่น ๆ มีส่วนร่วม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้ให้ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยว และดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดการบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก และควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้รวมทั้งมีการประเมินผลแผนการท่องเที่ยว

7. แนวทางการประเมินมาตรฐานคุณภาพการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ที่จะได้ทำการศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ผู้วิจัยจึงได้นำเกณฑ์มาตรฐาน คุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของสำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เมื่อปี พ.ศ.2548 ได้จัดทำเป็นคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ขึ้น เพื่อให้หน่วยงานหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลแหล่งท่องเที่ยว ได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเพื่อยกระดับมาตรฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทย และยังสามารถใช้เป็นสิ่งบ่งบอกให้นักท่องเที่ยวรับรู้ในคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว และมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเลือกใช้บริการซึ่งส่งผลให้รายได้ทางการท่องเที่ยวของประเทศเพิ่มขึ้นด้วย รวมทั้งเป็นการเพิ่มมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวของประเทศให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น (กรมการท่องเที่ยว, 2557)

มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction Standard) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการ ทั้งนี้ในแต่ละองค์ประกอบจะมีหลักเกณฑ์และดัชนีวัดในการพิจารณาความมีศักยภาพ

ความมีประสิทธิภาพ และควมามีคุณภาพเพื่อใช้ในการประเมินมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์นั้นด้วย โดยมีการกำหนดดัชนี (index) ซึ่งหมายถึง ปัจจัยหรือตัวแปรที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อใช้กำหนดคุณลักษณะขององค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว และมีตัวชี้วัด (Indicator) ซึ่งหมายถึง ปัจจัยหรือแปรที่กำหนดขึ้น เพื่อแสดงถึงคุณสมบัติของแต่ละดัชนี ซึ่งตัวชี้วัดในการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มีทั้งที่อยู่ในรูปของค่าเชิงคุณภาพหรือในรูปของค่าเชิงปริมาณ (กรมการท่องเที่ยว, 2557)

องค์ประกอบพื้นฐานสำหรับประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ซึ่งได้คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ได้กำหนดไว้ทั้งหมด 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบที่ 1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว หมายถึง การที่แหล่งท่องเที่ยวมีจุดดึงดูดความสนใจ หรือมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น ความโดดเด่นและควมมีเอกลักษณ์ ความงามทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม รวมถึงควมมีชื่อเสียงและความเป็นที่ยอมรับทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของคนในอดีต อีกทั้งศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย และความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย สำหรับองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่ 1.1) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย 8 ตัวชี้วัด ได้แก่ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ , หลักฐานทางโบราณคดี , ความเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัย , ความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพของแหล่งประวัติศาสตร์ , ความสมบูรณ์และความสวยงามทางสถาปัตยกรรม , ความสมบูรณ์และความสวยงามทางศิลปกรรม , ความมีชื่อเสียงและความเป็นที่ยอมรับของแหล่งประวัติศาสตร์ , ความผูกพันต่อท้องถิ่น 1.2) ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด ได้แก่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว , ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว , ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว , ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

2. องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีส่วนช่วยเสริมแหล่งประวัติศาสตร์นั้น ๆ ให้มีความสำคัญ และมีความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยว อย่างเช่น แหล่งประวัติศาสตร์อาจมีความดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวสูงแต่มีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานทำให้นักท่องเที่ยว

ไม่นิยมเข้าไปท่องเที่ยว ส่งผลให้ศักยภาพในการจัดการด้านการท่องเที่ยวลดลงไปด้วย สำหรับศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่ 2.1) ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน 2.2) ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

3. องค์ประกอบที่ 3 การบริหารจัดการการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ความสามารถในการควบคุมดูแล การดำเนินงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 3.1) ด้านการจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการจัดการด้านการท่องเที่ยว 3.2) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึก และการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของแหล่งประวัติศาสตร์แก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว 3.3) การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด การพิจารณาตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้น ๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

เกณฑ์ประเมินด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์มี 2 ด้าน ได้แก่

1. การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัดได้แก่
 - 1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว
 - 1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์
 - 1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว
2. การจัดการด้านการท่องเที่ยวประกอบด้วย 5 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 2.1 การจัดการบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว 2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว 2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก 2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว 2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

8. แนวความคิดทางด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

จากวัตถุประสงค์ของศึกษาครั้งนี้ เพื่อทำการศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยได้นำแนวคิดด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยวมาเป็นแนวทางในศึกษา ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความหมายของพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

กมลชนก สุทธิวาทนฤพุดิ และคณะ (2547) พฤติกรรมนักท่องเที่ยว คือ การกระทำทุกอย่างของนักท่องเที่ยวไม่ว่าการกระทำนั้นนักท่องเที่ยวจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม และบุคคลอื่นจะสังเกตการกระทำนั้นได้หรือไม่ก็ตาม เพื่อมุ่งตอบสนองสิ่งใดสิ่งหนึ่งในสภาพการณ์ใดสภาพการณ์หนึ่ง โดยพฤติกรรมภายนอกของนักท่องเที่ยว (Tourist's Overt Behavior) เป็นพฤติกรรมที่ผู้อื่นสังเกตได้โดยอาศัยประสาทสัมผัส ส่วนพฤติกรรมภายในของนักท่องเที่ยว (Tourist's Covert behavior) เป็นการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกาย รวมทั้งความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ที่ถูกควบคุมอยู่ภายในจะมีความสัมพันธ์กัน โดยพฤติกรรมภายในจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมภายนอกเป็นส่วนใหญ่

องค์ประกอบของพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

ดำเถิง โถทอง และคณะ (2550) องค์ประกอบของพฤติกรรมนักท่องเที่ยวนั้น มีองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการ คือ

1. เป้าหมาย หมายถึง พฤติกรรมนักท่องเที่ยวทุก ๆ พฤติกรรมจะต้องมีเป้าหมายในการกระทำ เช่น นักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ต้องการเกียรติยศโดยการแสดงให้ผู้อื่นเห็นว่าตนเดินทางท่องเที่ยวโดยที่สภาพแวดล้อมในสถานที่ตนเดินทางยังคงสภาพความสมบูรณ์ของระบบนิเวศดั้งเดิม
2. ความพร้อม หมายถึง ความมีวุฒิภาวะและความสามารถในการทำกิจกรรม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการ เช่น นักท่องเที่ยวกลุ่มที่รักความผจญภัย นิยมโต้เขา ปีนหน้าผาต้องมีความพร้อมทั้งสภาพร่างกายและจิตใจแล้วสามารถจะทำกิจกรรมที่ตนชอบได้
3. สถานการณ์ หมายถึง เหตุการณ์หรือโอกาสที่เอื้ออำนวยให้เลือกกระทำกิจกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการ เช่น การท่องเที่ยวตามหมู่เกาะ ควรกระทำในยามคลื่นลมสงบ ไม่ควรทำในขณะที่มีพายุฝนฟ้าคะนอง
4. การแปลความหมาย หมายถึง วิธีการคิดแบบต่าง ๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการที่พอใจมากที่สุด สถานการณ์หนึ่ง ๆ เช่น เวลาสิบสองนาฬิกา เป็นเวลาที่นักท่องเที่ยวควรเป็นเวลาที่นักท่องเที่ยวควรหยุดพักรับประทานอาหารกลางวัน
5. การตอบสนอง คือ การตัดสินใจกระทำกิจกรรมตามที่ตนได้ตัดสินใจเลือกสรรแล้ว เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ เช่น นักท่องเที่ยวได้ตัดสินใจที่จะเดินทางท่องเที่ยวในช่วงวันหยุดเพื่อพักผ่อน ดังนั้นนักท่องเที่ยวจะต้องวางแผนการเดินทาง และจัดการดำเนินการล่วงหน้า ในการกระทำกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ตั้งแต่กิจกรรม

การกำหนดสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรมการเดินทาง กิจกรรมการจองที่พัก เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

6. ผลลัพธ์ที่ตามมา คือ ผลจากการกระทำหนึ่ง ๆ อาจได้ผลตามที่คาดหมายไว้ หรืออาจตรงกันข้ามกับความคาดหวังที่ตั้งใจไว้ เช่น นักท่องเที่ยวได้มีกำหนดการเดินทางไว้เพื่อมาพักผ่อนวันหยุดในประเทศไทย แต่ปรากฏว่าในเวลานั้นเกิดการชุมนุมที่สนามบิน และทำให้สนามบินต้องปิดทำการ เครื่องบินไม่สามารถลงจอดได้ มีผลลัพธ์ทำให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถบรรลุผลตามที่คาดหมายไว้ได้

7. ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง คือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อสิ่งที่กระทำลงไปไม่บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ จึงต้องกลับมาแปลความหมาย ไตร่ตรอง เพื่อเลือกหาวิธีใหม่ ๆ มาตอบสนองความต้องการ หรืออาจจะเลิกความต้องการไปเพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่เกินความสามารถ เช่น การก่อวินาศกรรมที่แยกราชประสงค์ ในวันที่ 17 กันยายน 2558 ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ตั้งใจจะเดินทางเข้ามา จะต้องเกิดความกังวลด้านความปลอดภัย และอาจล้มเลิกความตั้งใจในการเดินทาง หรืออาจเปลี่ยนเส้นทางไปเมืองอื่นที่ปลอดภัยกว่า

ประโยชน์ของการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ได้แก่ 1. ช่วยให้นักการตลาดเข้าใจถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว ช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องสามารถหาหนทางแก้ไขพฤติกรรมในการตัดสินใจซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยวในสังคมได้ถูกต้องและสอดคล้องกับความสามารถในการตอบสนองของธุรกิจท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น 2. ช่วยให้การพัฒนาตลาดและการพัฒนาผลิตภัณฑ์สามารถทำได้ดีขึ้น 3. เพื่อประโยชน์ในการแบ่งส่วนตลาด เพื่อการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวให้ตรงกับชนิดของสินค้าและบริการที่ต้องการ 4. ช่วยในการปรับปรุงกลยุทธ์การตลาดของธุรกิจท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อความได้เปรียบคู่แข่งขัน

แนวคิดด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (Kotler Phillip and Armstrong, 2002) ได้แบ่งเสนอแนวความคิดทางด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยวโดยมีองค์ประกอบคือ

1. ปัจจัยทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความต้องการของนักท่องเที่ยวรวมทั้งพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดขึ้นความเป็นตัวตนของนักท่องเที่ยว

1.1 วัฒนธรรมพื้นฐานเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมกรบริโภคของบุคคล เพราะวัฒนธรรมเป็นตัวหล่อหลอมลักษณะนิสัยและความคิดของคน และวัฒนธรรมมีการ

พัฒนาเปลี่ยนแปลงจากแบบแผนเก่าไปสู่แบบแผนใหม่อยู่เสมอ เช่น วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ต้องการวันหยุดพักผ่อน เป็นต้น

วัฒนธรรมกลุ่มย่อย หรือชนบทรอบนิยมประเพณี เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นฐาน เป็นวัฒนธรรมของกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มและอยู่ภายในสังคมขนาดใหญ่ที่มีความซับซ้อนมาก เช่น วัฒนธรรมล้านนา วัฒนธรรมคนจีน เป็นต้น

1.2 ชั้นทางสังคมก่อให้เกิดการแบ่งระดับของบุคคลในสังคม เป็นคนชั้นสูง ชั้นกลาง และต่ำ โดยเป็นการแบ่งเพื่อทราบถึงความต้องการในการบริการที่คล้ายกัน หรือเหมือนกัน โดยพิจารณาการวัด จากรายได้ อาชีพ แหล่งที่มาของรายได้ สุขภาพ เป็นต้น

การจัดลำดับบุคคลในสังคมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันจากระดับสูงไประดับต่ำสิ่งที่นำมาใช้ในการแบ่งชนชั้นของสังคม คือ อาชีพ ฐานะ รายได้ ซาติกำเนิดสถานที่พำนัก ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่การงาน และบุคลิกลักษณะของบุคคล ชั้นของสังคมแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่และ 6 กลุ่มย่อย คือ

ระดับสูง แบ่งออกเป็น **ระดับสูงอย่างสูง** ได้แก่ ผู้ดีเก่า ชนชั้นสูงมีความมั่งคั่ง เนื่องจากได้รับมรดกจำนวนมาก สถานะมั่งคั่ง **ระดับสูงอย่างต่ำ** ได้แก่ เศรษฐีใหม่ ผู้บริหารระดับสูงที่ประสบความสำเร็จในชีวิตด้วยความสามารถของตนเอง

ระดับกลาง แบ่งออกเป็น **ระดับกลางอย่างสูง** ได้แก่ ผู้ที่ได้รับความสำเร็จจากอาชีพและหน้าที่การงานพอสมควร เห็นความสำคัญของการศึกษา **ระดับกลางอย่างต่ำ** ได้แก่ พนักงาน ข้าราชการระดับปฏิบัติงาน ต้องการใช้สินค้าและบริการราคาปานกลางที่จำเป็นแก่ชีวิตประจำวัน

ระดับต่ำ แบ่งออกเป็น **ระดับต่ำอย่างสูง** ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้แรงงานและมีทักษะพอสมควร แสวงหาสิ่งที่มีมั่นคง ไม่เข้าสังคมมากนัก **ระดับต่ำอย่างต่ำ** ได้แก่ กรรมกรที่มีรายได้ต่ำเป็นหลัก มีการศึกษาต่ำ อยู่สลัม ต้องการสินค้าจำเป็นพื้นฐานในการครองชีพและราคาประหยัดชั้นของสังคมมีความสำคัญต่อการซื้อสินค้าและบริการการท่องเที่ยวเนื่องจากมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมเวลาว่างของแต่ละระดับ และแตกต่างกันในด้านอุปนิสัยและสื่อที่ใช้ในการติดต่อซึ่งกันและกัน

2. ปัจจัยทางด้านสังคม กลุ่มอ้างอิง เป็นกลุ่มที่สามารถเกิดแรงจูงใจที่จะดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่นบุคคลที่มีชื่อเสียงเคยเดินทางมาท่องเที่ยว รวมทั้งเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ตนเองเกี่ยวเนื่อง กลุ่มที่เข้าไปมีอิทธิพลต่อความคิดเห็น ทัศนคติ ความชอบ ความไม่ชอบ และค่านิยมของบุคคลในกลุ่มอ้างอิง กลุ่มอ้างอิงแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 2.1) กลุ่มปฐมภูมิ ได้แก่ เพื่อนสนิท ครอบครัว กลุ่มทุติยภูมิ 2.2) กลุ่มทุติยภูมิ ได้แก่ เพื่อน

ร่วมงาน ร่วมวิชาชีพ ร่วมสถาบัน ร่วมองค์กรและบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม รวมทั้งผู้นำความคิดเห็น

ผู้นำความคิดเห็น (opinion leaders) เป็นสมาชิกของกลุ่มผู้มีอำนาจ และความคิดเห็นของเขา มักเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม มักจะเป็นผู้รู้ช่องทางข้อมูลมากกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ แหล่งข้อมูลของธุรกิจโรงแรมและท่องเที่ยว มาจาก 2 แหล่งใหญ่ คือ 1. ข้อมูลจากผู้ประกอบธุรกิจเป็นข้อมูลจากการโฆษณาและส่งเสริมการขายของโรงแรมและบริษัทนำเที่ยวต่าง ๆ ข้อมูลที่ให้จะมุ่งตรงไปสู่กลุ่มเป้าหมาย โดยผ่านสื่อต่าง ๆ 2. ข้อมูลจากกลุ่มสังคมเป็นข้อมูลที่ได้รับระหว่างบุคคลจากกลุ่มอ้างอิง ผู้นำกลุ่มด้านความคิดเห็นและกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม

ครอบครัว หมายถึง สมาชิกในครอบครัว รวมทั้งญาติพี่น้องมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการท่องเที่ยว หรือพำนักระยะยาว กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกันทางกำเนิด โดยการแต่งงานกัน หรือการโดยการรับอุปการะเข้ามาใช้ชีวิตในครอบครัวเดียวกัน ค่านิยมและทัศนคติของบุคคลจะได้รับมาจากครอบครัวมากที่สุด ความคิดจะถูกหล่อหลอมมาตั้งแต่เด็ก ลักษณะครอบครัวที่แตกต่างกันทำให้รูปแบบการดำรงชีวิตต่างกัน พฤติกรรมการบริโภคของครอบครัวจะแตกต่างกันตามลำดับขั้นของวัฏจักรชีวิตครอบครัว

3. ปัจจัยทางด้านส่วนบุคคล ประกอบไปด้วย

3.1) อายุ หมายถึง พฤติกรรมการตัดสินใจซื้อหรือตัดสินใจบริโภคของบุคคลย่อมแปรเปลี่ยนไปตามระยะเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ ขณะอยู่ในวัยทารกหรือวัยเด็ก พ่อแม่จะเป็นผู้ตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์มาให้บริโภคเกือบทั้งหมด เมื่ออยู่ในวัยรุ่นบุคคลจะตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ด้วยตนเองในบางอย่าง โดยเฉพาะเมื่ออยู่ลับหลังพ่อแม่เข้าสู่วัยผู้ใหญ่มีรายได้เป็นของตนเอง อำนาจในการตัดสินใจซื้อจะมีมากที่สุด ต่อเมื่อเข้าสู่วัยชรา ความคิดเห็นจากบุคคลอื่น ๆ เช่น ญาติพี่น้อง บุตรหลาน จะหวนกลับเข้ามาอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้ออีก

3.2) อาชีพ บุคคลจะมีลักษณะเฉพาะบางประการที่ทำให้ต้องบริโภคผลิตภัณฑ์แตกต่างไปจากผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น นักธุรกิจที่ต้องใช้ความคิดอยู่ตลอดเวลา หากขับรถด้วยตนเองอาจเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย ทำให้ต้องบริโภคบริการของพนักงานขับรถ พนักงานส่งเอกสารต้องการความคล่องตัวในการปฏิบัติงานหากใช้รถยนต์ย่อมบังเกิดความล่าช้าเพราะการจราจรติดขัด จึงต้องบริโภครถจักรยานยนต์ เป็นต้น

3.3) การศึกษา ระดับการศึกษาของแต่ละบุคคล ย่อมแสดงให้เห็นถึงระดับความต้องการที่ไม่เท่ากัน หรือแสดงถึงระดับความคิดที่ไม่เหมือนกันแต่ไม่สามารถบอกได้ว่าคนที่มีระดับการศึกษาสูงจะดีกว่าคนที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า แต่เป็นสามารถเป็นตัววัดว่าคน

ที่มีระดับการศึกษาในระดับเดียวกัน ย่อมมีความคิดคล้าย ๆ กัน อันเนื่องจากระบบการถ่ายทอดทางการศึกษา

3.4) รูปแบบการดำรงชีวิตขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ชั้นของสังคมและกลุ่มอาชีพของแต่ละบุคคล การเลือกบริโภคหรือเลือกซื้อสินค้าและบริการ ขึ้นอยู่กับรูปแบบการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคล รูปแบบการดำรงชีวิตขึ้นอยู่กับความสนใจ ทศนคติ และความคิดเห็นของแต่ละบุคคลซึ่งนักการตลาดเชื่อว่าจะสามารถชื้อบอกพฤติกรรมการซื้อได้โดยเป็นปัจจัยหนึ่งในการแบ่งส่วนตลาด รูปแบบการดำรงชีวิตจะควบคู่กันไปกับค่านิยมของสังคม

3.5) บุคลิกภาพ ทฤษฎีของฟรอยด์ (Freud theory) หรือทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (psychoanalytic theory) เป็นทฤษฎีวิเคราะห์บุคลิกภาพโดยตรงซึ่งเน้นเรื่องความจำเป็น แรงจูงใจ และสิ่งกระตุ้นอันเป็นจิตไร้สำนึกจะเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพของบุคคล ลักษณะที่แตกต่างของบุคลิกภาพมีดังนี้

Id เป็นบุคลิกภาพที่เกิดจากสิ่งกระตุ้นอย่างหยาบ และความรู้สึกที่ถูกระตุ้นทำให้บุคคลพยายามตอบสนองของความพึงพอใจของเขา เช่น ความต้องการทางเพศ การโหม่งง่าย ๆ หยาบ ๆ ก็สามารถกระตุ้น Id ได้

Ego เป็นบุคลิกภาพที่เกิดจากการควบคุมจิตใจสำนึกของบุคคลจะควบคุมความต้องการภายในที่เกิดจาก Id ได้ โดยบุคลิกภาพจะมีลักษณะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมและวัฒนธรรม

Super Ego เป็นบุคลิกภาพที่สะท้อนถึงจริยธรรมและศีลธรรมของสังคมมีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับการเป็นพลเมืองดี การโฆษณาและการส่งเสริมการขายจึงควรชี้ลักษณะบุคลิกภาพที่เหมาะสมนี้เพื่อให้สอดคล้องกับจริยธรรมและคุณธรรมที่ดีของสังคม

นักทอ่งเที่ยวมีบุคลิกภาพแตกต่างกันตามเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมและสังคม ดังนั้น การเรียนรู้และเข้าใจบุคลิกภาพของนักทอ่งเที่ยว หมายถึง ความเข้าใจพฤติกรรมของนักทอ่งเที่ยวด้วย โดยเฉพาะพฤติกรรมการเดินทางและการบริโภค เช่น นักทอ่งเที่ยวชาวอเมริกันชอบความสะดวกสบาย ทันสมัยและถูกต้องรอบคอบ นักทอ่งเที่ยวชาวญี่ปุ่นรักความสะอาดและเป็นระเบียบ มีวินัยในการทอ่งเที่ยว

4. ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ประกอบด้วยดังนี้

4.1 แรงจูงใจ แนวความคิดทางด้านแรงจูงใจ ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ความจำเป็น ความต้องการ และการจูงใจ (needs, wants and motivation) โดยที่ความจำเป็น (needs) ของลูกค้าเป็นรากฐานของงานการตลาดซึ่งต้องสร้างความพอใจให้ได้เพื่อความสำเร็จอันยาวนานของธุรกิจ ความจำเป็นเกิดจากสภาพร่างกายและจิตใจของลูกค้าแต่ละคนเกิดจาก

ช่องว่างระหว่างสิ่งที่ลูกค้ามีอยู่แล้ว สิ่งที่ลูกค้าอยากจะมีและมักจะไม่ว่าตัวเองมีความจำเป็นอะไรบ้าง โดยที่ทำให้ลูกค้าทราบถึงความจำเป็นของตนเองคือ การให้การจูงใจ (motivation) แรงจูงใจ (motive) จะเป็นตัวกระตุ้นหรือผลักดันให้ลูกค้าแสวงหาเพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่ตัวเอง

องค์ประกอบที่สำคัญของแรงจูงใจ ประกอบไปด้วย 1) ความต้องการ (needs) คือ สภาพที่อินทรีย์ขาดสมดุล ซึ่งจะก่อให้เกิดแรงผลักดัน ใ้บุคคลแสดงพฤติกรรมอย่างใด อย่างหนึ่งเพื่อกลับเข้าสู่สมดุลตามเดิม 2) แรงขับ (drives) หมายถึง แรงผลักดันซึ่งเกิดภายในตัวบุคคล เป็นสภาพที่สืบเนื่องมาจากความต้องการทางกาย ความต้องการนั้นจะเป็นตัวผลักดันให้แสดงพฤติกรรม เรียกว่า แรงขับ 3) การตื่นตัว (arousal) เป็นสภาวะที่บุคคลพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรม นักจิตวิทยาค้นพบว่า การตื่นตัวในระดับกลาง จะเป็นผลดีที่สุดต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล 4) การคาดหวัง (expectancy) คือ การที่บุคคลทายหรือพยากรณ์ล่วงหน้าว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นในเวลาต่อไป การคาดหวังนี้จะเกิดในกรณีที่บุคคลเคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นมาบ้างแล้ว ได้แก่ การตั้งเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมาย (goals) เป้าหมายเป็นทิศทาง หรือจุดหมายปลายทางของการกระทำกิจกรรมอันเนื่องมาจากความต้องการหรือแรงขับ 5) สิ่งล่อใจ (incentives) เป็นสิ่งเร้าที่ชักนำบุคคลให้ทำพฤติกรรมเพื่อไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้

ประเภทของแรงจูงใจ แบ่งเป็น 2 ประเภท

1) แรงจูงใจทางกายภาพหรือแรงจูงใจทางสรีระ (physiological motives) แรงจูงใจทางกายภาพหรือแรงจูงใจทางสรีระเป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการจำเป็นทางร่างกาย ซึ่งเป็นความขาดหรือความพร้อมที่เกิดภายในตัวมนุษย์เมื่อเกิดความขาดขึ้นมนุษย์ก็จะแสดงพฤติกรรมที่มีเป้าหมายเพื่อลดความขาดนั้นและทำให้ร่างกายกลับเข้าสู่สภาพปกติหรือสภาพสมดุล (homeostasis) การรักษาสภาพสมดุลนี้อาจเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติภายในร่างกาย เช่น เมื่อร่างกายรู้สึกร้อนเกินไป ก็จะมีการหลั่งของเหงื่อเพื่อระบายความร้อน เนื่องจากแรงจูงใจทางกายภาพ เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการพื้นฐานจำเป็นของมนุษย์ซึ่งชีวิตจะขาดเสียไม่ได้จึงมักใช้ชื่อเรียกแรงจูงใจชนิดนี้ว่า แรงจูงใจปฐมภูมิ (primary motives)

2) แรงจูงใจทางจิตวิทยาหรือแรงจูงใจทางสังคม (Psychological Motives Or Social Motives) แรงจูงใจทางจิตวิทยาหรือแรงจูงใจทางสังคมเป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการทางด้านจิตใจและสังคมโดยทั่วไปเกิดจากการเรียนรู้และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากการที่บุคคลที่ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมแรงจูงใจทางจิตวิทยานี้ถึงแม้ไม่ได้รับการ

ตอบสนองก็ไม่มีผลโดยตรงต่อการมีชีวิตอยู่แต่มีผลต่ออารมณ์ความรู้สึกและสภาพจิตใจของบุคคล

แรงจูงใจของนักท่องเที่ยว ประกอบไปด้วย 1) นักท่องเที่ยวจะมีแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยว โดยการมีแรงจูงใจนั้นจะมีหลายปัจจัยขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคล รูปแบบการใช้ชีวิต ประสบการณ์ การศึกษา ประวัติศาสตร์ ทฤษฎีทางจิตวิทยา และงานวิจัย โดยมากการจูงใจจะพบในเรื่อง ด้านกายภาพ สังคม วัฒนธรรม การพัฒนาตนเอง สถานภาพ ซึ่งจะมีความสอดคล้องกับทฤษฎีทางจิตวิทยา โดยเฉพาะของ Maslow 2) ความต้องการท่องเที่ยวกับความต้องการก้าวหน้าในอาชีพ ซึ่งแต่ละคนจะเริ่มที่ความต้องการในระดับที่แตกต่างกัน และเปลี่ยนแปลงไปตามวงจรชีวิต ซึ่งความต้องการเหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากเงิน สุขภาพ คนอื่น ๆ ในทฤษฎี นี้ ได้รับอิทธิพลมาจากแนวความคิดของ Maslow โดยขยายความต้องการในแต่ละขั้นตอน

แนวคิดทางด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สำหรับศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยได้จำแนกรูปแบบของนักท่องเที่ยวตามสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว (Tourist Attraction) ตามรูปแบบของ (บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข, 2558) โดยแบ่งนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกลุ่มนี้เป็น 7 รูปแบบ ในประเด็นดังต่อไปนี้

1) รูปแบบนักท่องเที่ยวเชิงมรดก (Heritage Tourist) มีสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เช่น ปราสาท พระราชวัง อาคารบ้านเรือน แหล่งโบราณคดี อนุสรณ์สถาน สถาปัตยกรรม พิพิธภัณฑสถานและสถานที่สำคัญทางศาสนา เป็นต้น

2) รูปแบบนักท่องเที่ยวเชิงศิลปะ (Arts Tourist) มีสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เช่น โรงละคร คอนเสิร์ต หอศิลป์ เทศกาล ขบวนแห่ คานิวาล หรือกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ เป็นต้น

3) รูปแบบนักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourist) มีสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เช่น ถ่ายภาพ วาดรูป ปั่นหม้อดิน ประกอบอาหาร ประดิษฐ์งานฝีมือ เรียนภาษาต่างประเทศ เป็นต้น

4) รูปแบบนักท่องเที่ยวในตัวเมือง (Urban Cultural Tourist) มีสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เช่น เมืองประวัติศาสตร์ เมืองอุตสาหกรรม แหล่งจำหน่ายใช้สอย หรือแหล่งท่องเที่ยวยามราตรี เป็นต้น

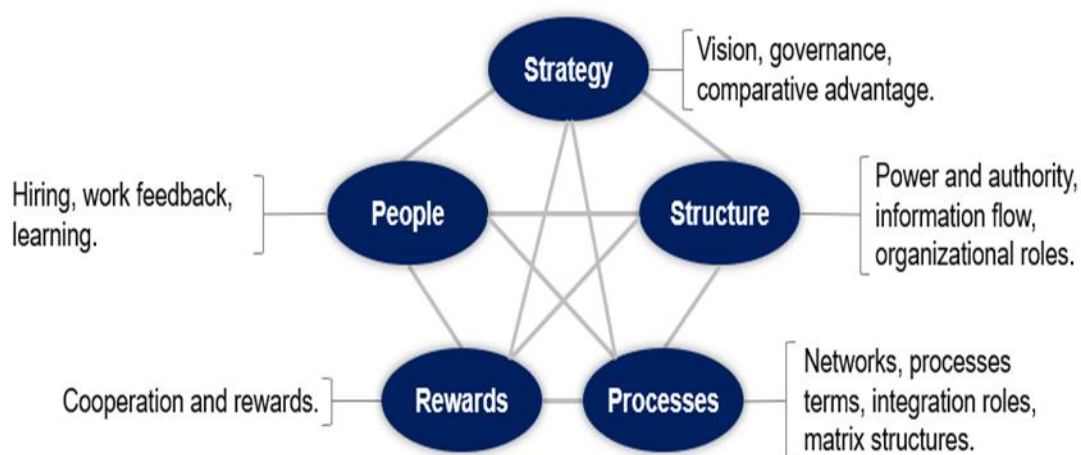
5) รูปแบบนักท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท (Rural Cultural Tourist) มีสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เช่น หมู่บ้าน เรือกสวนไร่นา (กรณีการท่องเที่ยวเชิงเกษตร) พิพิธภัณฑ์เชิงนิเวศ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม อุทยานแห่งชาติ เส้นทางสายไวน์ เป็นต้น

6) รูปแบบนักท่องเที่ยววัฒนธรรมพื้นเมือง (Indigenous Cultural Tourist) สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เช่น ชาวเขา หรือการเดินทางป่าท่ามกลางทะเลทราย หรือเทือกเขา ศูนย์วัฒนธรรม งานศิลปะและงานหัตถกรรม การแสดงทางวัฒนธรรม เทศกาลหรือประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น

7) รูปแบบนักท่องเที่ยววัฒนธรรมสมัยนิยม (Popular Cultural Tourist) สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว เช่น สวนสนุกหรืออุทยานการเรียนรู้ ห้างสรรพสินค้า คอนเสิร์ต เพลงยอดนิยมกิจกรรมการกีฬา โรงภาพยนตร์และโรงถ่ายทำภาพยนตร์ สถานที่ผลิตสื่อต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้มรดกทางอุตสาหกรรม หรือพิพิธภัณฑ์แฟชั่นและการออกแบบ เป็นต้น

9. แนวคิด Star Model

แนวคิดการจัดโครงสร้างองค์กรแบบ STAR MODEL ของ Jay Galbraith การสร้างองค์ประกอบที่จำเป็นต่อการรักษาโมเดลธุรกิจของบริษัทและการนำเสนอคุณค่ายอมรับความจำเป็นขององค์กรในการปรับตัวตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในกลยุทธ์การตลาด หรือในสภาพแวดล้อมทางธุรกิจภายนอก ดังภาพที่แสดงดังต่อไปนี้

ภาพ 11 Star Model

ที่มา : Jay Galbraith (2016)

Star Model มีองค์ประกอบ 5 ส่วนที่มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกันเพื่อกำหนดการตัดสินใจ และพฤติกรรมขององค์กรของคุณให้ประสบความสำเร็จ ได้แก่ กลยุทธ์ (strategy) โครงสร้าง (structure) กระบวนการ (processes) รางวัล (rewards) และบุคลากร (people) ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) กลยุทธ์ (strategy) กลยุทธ์ขององค์กรที่ต้องสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ (Vision) ธรรมชาติ (Governance) และสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน (Comparative advantage)
- 2) โครงสร้าง (structure) การจัดการสายการบังคับบัญชาที่มีความชัดเจน (Power and authority) จัดสรรภารกิจและหน้าที่ไม่ซ้ำซ้อน (Organization roles) การสื่อสารทำได้ทั่วถึง (Information flow)
- 3) กระบวนการ (processes) สนับสนุนให้กระบวนการทำงานในองค์กรมีความต่อเนื่อง หน่วยงานต่าง ๆ สนับสนุนกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเครือข่าย การบูรณาการ (Network , processes terms , integration roles , matrix structures)
- 4) รางวัล (rewards) ในรูปแบบของความร่วมมือ หรือผลตอบแทนเป็นแนวทางการกำหนดค่าตอบแทน บนพื้นฐานของการประเมินค่างานและจัดระดับงาน (Cooperation and rewards)
- 5) บุคลากร (people) สนับสนุนให้เกิดการสร้างความรู้ความก้าวหน้าในสายอาชีพ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคน (Hiring, work feedback, learning)

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

10.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ประกอบไปด้วย

ประกอบศิริ ภักดีพิณีจ (2545) ทำการวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนริมกว๊านพะเยา : กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องไฮ รวมทั้งศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนกว๊านพะเยา และนำมาวิเคราะห์ เสนอแนวทางจัดทำแผนการส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องไฮ เครื่องมือในการเก็บข้อมูลได้แก่ แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกประกอบการสังเกต จากชุมชนบ้านร่องไฮ และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวกว๊านพะเยา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า 1) ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิง

วัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องไฮ ชุมชนเมืองค้ประกอบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน 2 ด้าน คือด้านสิ่งดึงดูดใจและการเข้าถึง ส่วนองค์ประกอบด้านสิ่งอำนวยความสะดวกยังจะต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาต่อไป ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนอยู่ในระดับมาก มีความต้องการในการพัฒนาชุมชนเพื่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในทุกด้าน คือ ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านกิจกรรมภายในแหล่งท่องเที่ยว ด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัย ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านกิจกรรมภายในแหล่งท่องเที่ยว ด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัย และด้านการบริหารจัดการ และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความต้องการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากในทุกด้าน คือ การร่วมวางแผน การร่วมดำเนินกิจกรรมการร่วมลงทุน และการร่วมติดตามประเมินผล 2) ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนกวีานพะเยากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการมากในด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัย และ ด้านบริหารจัดการภายในชุมชนที่ทำให้เกิดความสะดวกแต่มีความต้องการอยู่ในระดับปานกลาง ด้านโครงสร้างพื้นฐานและด้านกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว 3) แนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องไฮ ผู้วิจัยได้เสนอแผนงานไว้ 6 แผนงาน คือ แผนงานการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แผนงานพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน แผนงานพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว แผนงานพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน แผนงานรักษาความปลอดภัยทางการท่องเที่ยว แผนงานพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน

ดร.จิรานุช โสภกา ผศ.จิราพร สุวรรณเกษม ผศ.ดร.รัญจวน ประวัติเมืองนางสาวพิมพ์วี ทหารแก้ว นางสาวณัฐปรียา โพธิ์พันธ์ นางสาวชุตินา จักรจรัส และ นางสาวกาญจนรัตน์ รัตนสนธิ (2554) ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกของประเทศไทย กรณีศึกษา : อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย - ศรีสัชนาลัย - กำแพงเพชร เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาศักยภาพของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ศึกษาจุดเด่น จุดด้อย ประเด็นปัญหาที่ประสบ เพื่อเสนอแนะแนวทางในการบริหารจัดการเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดกำแพงเพชร เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา ระเบียบวิธีวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก และการวิจัยเชิงสำรวจจากการสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ร่วมกับการวิจัยจากเอกสารและการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ การวิเคราะห์ข้อมูลเน้นการวิเคราะห์ข้อมูล

เชิงตรรกตามหลักเหตุและผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เมืองมรดกโลก โดยใช้สถิติร้อยละและนำมาสังเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษา พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และสุโขทัย - ศรีสัชนาลัย - กำแพงเพชร ถือเป็นแหล่งโบราณสถานที่มีความดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นแหล่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมระดับโลก ซึ่งภาพรวมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก หน่วยงานภาครัฐยังคงมีบทบาทมากกว่าชุมชนในท้องถิ่น ทั้งนี้ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และสุโขทัย - ศรีสัชนาลัย - กำแพงเพชร มีความแตกต่างกันในพื้นที่ตั้ง ทำให้พบปัญหาในการจัดการพื้นที่ ที่แตกต่างกัน เนื่องจากอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในเขตเมืองซึ่งมีการขยายตัวทาง เศรษฐกิจทำให้เกิดปัญหาการรुकล้ำพื้นที่มรดกโลก ส่วนอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย - ศรีสัชนาลัย - กำแพงเพชร มีพื้นที่ตั้งแยกไปจากชุมชนแต่ก็ยังคงประสบปัญหาด้านพื้นที่ทับซ้อนกับที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน

ฉัตรชนก บุญไชย และ รุ่งเกียรติ แก้วเพชร (2556) ทำการศึกษาเพื่อพัฒนา คักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดนครนายกและจังหวัดปราจีนบุรี โดยมีทั้งหมด 4 วัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครนายกและอำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี 2) เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่มี อิทธิพลต่อการเดินทางของนักท่องเที่ยวเพื่อมาท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัด นครนายกและปราจีนบุรี 3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการการท่องเที่ยว เชิงประวัติศาสตร์ 4) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนา คักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ ของอำเภอเมืองจังหวัดนครนายกและอำเภอศรีมโหสถจังหวัดปราจีนบุรี ขอบเขตในการศึกษาคือศึกษาพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก และ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี โดยมีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนประชาชน และ นักท่องเที่ยวชาวไทย ประเด็นในเรื่องการจัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับความพร้อมและ คักยภาพในความคิดเห็นของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และ ประชาชนในท้องถิ่นด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ประเมินให้ค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ สถานที่ท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ในจังหวัดสามารถเดินทางไปท่องเที่ยวได้โดยสะดวก ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกประเมินให้ค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีร้านอาหารสะอาด รสชาติอร่อย ราคาพอเหมาะให้บริการเพียงพอแก่นักท่องเที่ยว ด้านโครงสร้างพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ประเมินให้ค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ

มีไฟฟ้าครอบคลุมในแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด ด้านบุคลากรผู้ให้ข้อมูลและช่วยเหลือให้นักท่องเที่ยวประเมินให้ค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ จังหวัดส่งเสริมให้เครือข่ายทางวัฒนธรรมได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านการปฏิบัติงานทางประวัติศาสตร์โดยการฝึกอบรมศึกษาดูงานด้านงบประมาณประเมินให้ค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือความเพียงพอของการจัดสรรงบประมาณของจังหวัด

บรรจง อุบแก้ว วัชรภรณ์ ชัยวรรณ และลำอาง ธนะวัตติ (2560) ทำการศึกษาวิจัยในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดสภารัต อำเภอน่าน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมในชุมชน และสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารัต และยังสามารถดูแลรักษาสืบสานการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมได้อย่างสอดคล้องกับวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน รวมถึงการส่งเสริมให้ชุมชนใช้ทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ในวัดสภารัตให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตลอดจนสามารถรองรับการท่องเที่ยวที่ในเขตเทศบาลเมืองน่าน และมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและวัดสภารัต โดยใช้การจัดเวทีชุมชนหาแนวทางความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยว การเก็บแบบสอบถามที่ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง 3 กลุ่ม คนในชุมชน นักท่องเที่ยวมัคคุเทศก์ รวมถึงการสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชนคนในและนอกชุมชนในการสร้างความทรงจำร่วมกัน ในส่วนของการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดสภารัตยังต้องการให้หน่วยงานภาครัฐมาช่วยในการพัฒนาวัดและช่วยเหลือในด้านการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีส่วนร่วมจัดขึ้น โดยการเพิ่มจุดจอดรถรางชมเมืองที่วัดสภารัตอีก สถานีรวมถึงการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในเขตเทศบาลเมืองน่านในรูปแบบของสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ หนังสือท่องเที่ยวเทศบาลเมืองน่าน การบูรณซ่อมแซมโบราณสถาน ส่วนของปราชญ์ชุมชนมีความพร้อมที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่คนรุ่นหลังได้รับรู้โดยการสัมภาษณ์ การเล่าเรื่องกับคนทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งการรวมกลุ่มสร้างกลไกและกระบวนการในการทำงานในวัดสภารัต สำหรับนักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ ต้องการจุดจำหน่ายสินค้าและแสดงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนสภารัตตลอดจนการรักษาสภาพภูมิทัศน์ให้สวยงามอยู่เสมอ

10.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพื่อศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์

จุฑามาศ คงสวัสดิ์ (2550) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองโบราณอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบระดับแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในบริเวณ เมืองโบราณอุทอง และศึกษาถึงระดับความคิดเห็นต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เมืองโบราณอุทองของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่และภาคเอกชน เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม ประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS/PC(+) สถิติที่ใช้คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน คือ t - test และ Analysis of Variance (ANOVA) ทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธี LSD และวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยว มีเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 20 ปีมีจำนวนมากที่สุด การศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี นักเรียน นักศึกษามีจำนวนมากที่สุด ส่วนใหญ่ไม่เคยมาท่องเที่ยว การเดินทางครั้งนี้เป็นครั้งแรก และเดินทางมาจากภาคกลาง ประเภทกลุ่มเดินทาง คือ มากับกลุ่มเพื่อน ใช้รถยนต์ส่วนตัว เป็นพาหนะในการเดินทาง และตัดสินใจท่องเที่ยวโดยพิจารณาจากสื่อประชาสัมพันธ์ที่เป็นคำแนะนำจากเพื่อนมากที่สุด นักท่องเที่ยวเห็นว่าแรงจูงใจในการท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากจำนวน 5 ด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้คือ ด้านการบริการ ด้านสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว ด้านการเดินทาง ด้านจุดมุ่งหมายในการท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ตามลำดับ และสุดท้ายมีแรงจูงใจอยู่ในระดับปานกลาง คือ ด้านการประชาสัมพันธ์ การทดสอบสมมติฐาน พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษาและอาชีพ แตกต่างกันมีระดับแรงจูงใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองโบราณอุทอง ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ และภาคเอกชน มีระดับความคิดเห็นต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เมืองโบราณอุทอง โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด 5 ด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้คือ ด้านกายภาพหรือภูมิทัศน์ ด้านความปลอดภัย ด้านการให้ชุมชนมีส่วนร่วม ด้านแหล่งเรียนรู้ และด้านความสะดวกหรือบริการพื้นฐาน

มุสสตี วัฒนเมธา อรุณี พึ่งวัฒนานุกูล สุนทรี สุวรรณสมบุรณ์ และ จารุณี กมลขันดิตร (2552) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา การไหว้พระ 9 วัด บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะประชากรศาสตร์ ทักษะคติ การรับรู้ข่าวสารและรูปแบบการดำรงชีวิตที่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับนักท่องเที่ยวเชิงพุทธ จากการวิเคราะห์ใช้การคำนวณหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย การหาค่าความแตกต่างค่าที่ การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มาท่องเที่ยวในเกาะรัตนโกสินทร์ที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมากกว่าชาวต่างชาติ เพศหญิงมากกว่าเพศชาย ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ อายุ 25 – 34 ปี มีสถานภาพโสด ระดับการศึกษาสูงสุดปริญญาตรี ส่วนใหญ่เป็นพนักงานบริษัทเอกชน รองลงมาคือข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,001 – 15,000 บาท รับรู้ข้อมูลจากเพื่อน/เพื่อนร่วมงานมากที่สุดจะรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นก็ต่อเมื่อมีแผนที่จะไปเที่ยว สถานที่ที่ใช้พักผ่อนมากที่สุด คือ พักผ่อนที่บ้าน ความสนใจงานอดิเรกที่ทำมากที่สุด คือ ดูโทรทัศน์/ฟังเพลง/อินเทอร์เน็ต/คอมพิวเตอร์ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความคิดว่าศิลปกรรมไทยเป็นสิ่งที่ควรช่วยกันอนุรักษ์และศึกษา นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะปฏิบัติธรรมโดยการไปนมัสการไหว้พระ ทำบุญตามวัดมากที่สุด รูปแบบการเดินทางมาท่องเที่ยวที่เลือกใช้มากที่สุด คือ รถประจำทาง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวในเกาะรัตนโกสินทร์มาก่อน ส่วนใหญ่มากับเพื่อน/ครอบครัวและใช้ระยะเวลาในการท่องเที่ยวในเกาะรัตนโกสินทร์ 1 วัน โดยไม่ได้พักแรม มีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวแต่ละครั้งน้อยกว่า 1,000 บาท วัดยอดนิยม ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กิจกรรมที่นิยมปฏิบัติ คือ เยี่ยมชมศิลปกรรมและความงามของวัด ความคิดเห็นที่นักท่องเที่ยวมีต่อสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของเกาะรัตนโกสินทร์โดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ประโยชน์ที่ได้รับจากการเดินทาง คือ การได้ผ่อนคลายความเครียด เกิดความสบายใจ รองลงมาคือ ได้พัฒนาจิตใจทำให้จิตใจสงบ ปัจจัยที่ทำให้พฤติกรรมการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ แตกต่างกันมีดังนี้ 1. ด้านการแสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยว ได้แก่ สัญชาติ อาชีพและรายได้ 2. ด้านการเดินทางมาท่องเที่ยว ได้แก่ อายุ และรายได้ 3. ด้านจำนวนครั้งที่เคยเดินทางมาท่องเที่ยว ได้แก่ สัญชาติ เพศ อายุ สถานภาพ อาชีพและรายได้ 4. ด้านรูปแบบการเดินทาง ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพและรายได้ 5. ด้านระยะเวลาที่เดินทางท่องเที่ยว ได้แก่ สัญชาติ ระดับการศึกษา

อาชีพ และรายได้ 6. ด้านที่พัก ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษาและอาชีพ 7. ด้านงบประมาณ ได้แก่ สัญชาติ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้

ต้นติกร โคตรชาวี (2555) ทำการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวไทยในการศึกษาเชิงศาสนา พระธาตุประจำวันเกิด จังหวัดนครพนม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของแหล่งท่องเที่ยว พฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวไทย แรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย ในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา พระธาตุประจำวันเกิด จังหวัดนครพนม เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยวไทย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive) ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานในการอธิบายข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 15 - 24 ปี มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ประกอบอาชีพนักเรียน/นักศึกษา มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า 5,000 บาท ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนา / ที่พักอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้านพฤติกรรมในการตัดสินใจท่องเที่ยว พบว่า มีวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาท่องเที่ยวที่พระธาตุประจำวันเกิดเพื่อนมัสการพระธาตุ พาหนะที่ใช้ในการเดินทางมายังพระธาตุประจำวันเกิด คือ รถยนต์ส่วนตัว การเดินทางมาท่องเที่ยวยังพระธาตุประจำวันเกิดส่วนใหญ่มากับเพื่อน ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวจากญาติ/เพื่อน ส่วนใหญ่ไม่พกเงินสด ใช้จ่ายเงินเพื่อการทำบุญซื้อเครื่องสักการะ และเช่าวัดถ่มมงคล ที่พระธาตุประจำวันเกิดน้อยกว่า 500 บาท ช่วงเวลาในการเดินทางมาท่องเที่ยวส่วนใหญ่ จะเดินทางมาในวันหยุดนักขัตฤกษ์/เทศกาลอื่น ๆ ส่วนใหญ่ไม่เคยเดินทางยังแหล่งท่องเที่ยว แต่คิดว่าจะเดินทางมาเที่ยวซ้ำอีกและจะแนะนำให้เพื่อนหรือคนรู้จักเดินทางมาท่องเที่ยวพระธาตุประจำวันเกิด ความต้องการในการแก้ไขปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว ในเรื่องของข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด พระธาตุประจำวันเกิดที่นิยมเดินทางไปนมัสการมากที่สุด คือ พระธาตุพนม ด้านแรงจูงใจพบว่าแรงจูงใจที่อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ทางกายภาพ สำหรับแรงจูงใจที่อยู่ในระดับมากมี 3 ด้าน ได้แก่ ด้านศาสนา ด้านระหว่างบุคคล และด้านสถานภาพหรือชื่อเสียง สำหรับด้านความพึงพอใจ มีความพึงพอใจในระดับมาก ทั้งหมด 6 ด้าน ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านสถานที่ ด้านบุคคล ด้านกระบวนการ และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และมีความพึงพอใจในระดับปานกลางด้านการส่งเสริมการตลาด

10.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพื่อพัฒนารูปแบบและศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์

วิยะดา เสรีวิชัยสวัสดิ์ (2554) ทำการศึกษาวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยให้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวต่างชาตินิยมในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย รวมทั้งเพื่อศึกษาขั้นตอนของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวต่างชาติสนใจในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย และนำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาเฉพาะจังหวัดที่มีนักท่องเที่ยวต่างชาติตั้งแต่ 150,000 คนต่อปีขึ้นไปในเขตภาคเหนือตอนบนเป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งมี 3 จังหวัด คือ เชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน ในแต่ละจังหวัดได้ศึกษาข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องคือ นักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ศึกษา ผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และคนในชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผลการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวต่างชาตินิยมในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย พบว่า จังหวัดเชียงใหม่ที่นิยมมี 2 กิจกรรม ได้แก่ ชนโตกอาหารพื้นบ้านล้านนาและการทำร่มบ่อสร้าง จังหวัดเชียงรายที่นิยมมี 2 กิจกรรม ได้แก่ การทำเครื่องปั้นดินเผาและการชงชาจีน จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่นิยมมี 2 กิจกรรม ได้แก่ การแต่งกายของชาวไทใหญ่และการทำข้าวซอย

ผลการศึกษาขั้นตอนของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวต่างชาติสนใจในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย พบว่า ขั้นตอนที่นักท่องเที่ยวต่างชาติให้ความสนใจมากที่สุด คือ การรับฟังการบรรยายประวัติความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม สนใจรองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน

ส่วนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ผู้วิจัยจึงได้เสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1. องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มี 5 องค์ประกอบ คือ
 - (1) คนในชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว (2) ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมท้องถิ่น
 - (3) หน่วยงานภาครัฐที่สนับสนุน (4) ผู้ประกอบการการท่องเที่ยว และ (5) นักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

2. คุณลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มี 5 ลักษณะคือ (1) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (2) การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ (3) การจัดกิจกรรมเป็นกลุ่มเล็ก (4) นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้มีประสบการณ์ และใช้ความคิดสร้างสรรค์ (5) การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. การดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนมี 5 ขั้นตอน คือ (1) การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (2) การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูล (3) การจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ (4) การใช้ศักยภาพเชิงสร้างสรรค์ (5) การเรียนรู้วัฒนธรรมในชุมชนทั้งนี้ คนในชุมชนจะเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการดำเนินการ โดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้ประกอบการการท่องเที่ยว ที่จะต้องให้การดำเนินการเป็นไปตามคุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างมีประสิทธิภาพ

ทิพาพร ไตรบรรณ (2557) ทำการศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาหมู่บ้านอรุญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษานโยบายด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านอรุญญิก โดยการมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของคนในชุมชนอรุญญิก เพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของหมู่บ้านอรุญญิก โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย กลุ่มผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้านอรุญญิก สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) 2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ จำนวน 4 แห่ง และกลุ่มผู้ประกอบการในหมู่บ้านอรุญญิก จำนวน 11 แห่ง และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการศึกษาพบว่า (1) นโยบายพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐยังไม่สามารถดำเนินการพัฒนาได้อย่างเต็มที่ โดยหน่วยงานภาครัฐควรมีการร่วมมือกับชาวบ้านในหมู่บ้านอรุญญิก เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปได้ตามที่มุ่งหวัง (2) ชาวบ้านในหมู่บ้านอรุญญิกยังขาดการมีส่วนร่วมและขาดความรู้ในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐควรจัดหาบุคลากรที่มีความรู้ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวมาอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้าน (3) ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่น และคนในหมู่บ้านจะรับจ้างตีมีดส่งให้กับร้านค้ามีดในหมู่บ้าน เป็นการกระจายรายได้ และมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (4) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีทัศนคติเชิงบวกต่อบริการต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการเดินทาง ด้านความสะดวกและการกำจัดขยะ และด้านผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ส่วนปัจจัยรองลงมาที่นักท่องเที่ยวมีทัศนคติว่าควรปรับปรุงเพิ่มเติม ได้แก่ ด้านความปลอดภัย ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ด้านอาหารและเครื่องดื่ม ด้านการบริการการท่องเที่ยวข้อเสนอแนะ

จากงานวิจัย คือ หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมและสนับสนุนโดยให้คนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการรับรู้การพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน และควรจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงานด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น

ญาณาทธ ธีรธาวร (2559) ทำการศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ กรณีศึกษา อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรีอยุธยา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรีอยุธยา จำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 31-40 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี มีอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน เป็นชาวไทยและชาวต่างชาติ แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ พบว่า โดยภาพรวมอันดับแรก คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว รองลงมา คือ ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และด้านการบริหารจัดการ และเป็นรายชื่อใน 5 อันดับแรก ได้แก่ ความโดดเด่นและความเป็นเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ความงดงามทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ความมีชื่อเสียง ภาพลักษณ์ที่ดี แลเป็นที่ยอมรับ พื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวเพียงพอ ความสะดวกสบายในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

10.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของจังหวัดพะเยา

สายันต์ ไพเราะญจิตร (2547) ได้ทำการศึกษาทางโบราณคดีเพื่อสังเคราะห์ความรู้เรื่องวิทยาการผลิต แบบแผนทางศิลปะ และความหมายทางวัฒนธรรมของเครื่องถ้วยเคลือบในแหล่งเตาเมืองน่านบ้านเตาไหแช่เสียง จังหวัดน่าน และแหล่งเตาพะเยาที่เวียงบัว จังหวัดพะเยา ที่เป็นปรากฏการณ์สำคัญในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-19 ในระยะเวลาเดียวกันกับที่กลุ่มชนชาติไทหลายกลุ่มกำลังมีบทบาทนำทางวัฒนธรรมในภูมิภาคล้านนาและสุโขทัย การศึกษาด้วยวิธีการทางโบราณคดีพบประเด็นสำคัญ ได้แก่

1. แหล่งเตาทั้งสองพื้นที่มีการผลิตเครื่องถ้วยชามมาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ต่อพุทธศตวรรษที่ 19 คาบเกี่ยวกับรัชสมัยพันธุมิตรสามกษัตริย์ คือ พญามังรายแห่งเมืองเชียงใหม่พญางำเมือง แห่งเมืองพะเยาและพ่อขุนรามคำแหง แห่งเมืองสุโขทัย
2. เทคนิควิทยาการในการผลิตของทั้งสองพื้นที่ใช้เตาระบายลมร้อนผ่านแนวนอนชนิดเตาดินก่อแบบล้านนาเหมือนกับเทคนิควิทยาที่พบในแหล่งเตาเซียงที่เมือง

ศรีสัชชาลัย และแหล่งเตาสันกำแพงซึ่งแตกต่างไปจากเทคนิควิทยาการในวัฒนธรรมขอมหรือเขมรโบราณและเทคนิควิทยาการในจีน

3. รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นของแหล่งเตापะเยาที่เวียงบัว ได้แก่ ชาม/จานเคลือบสีเขียวตกแต่งด้วยลายลักษณะภูมิจักรวาล รูปดวงอาทิตย์ รูปธรรมจักรที่ผสมผสานกับลายกตประทับรูปสัตว์มงคล และลายขั้วญ ซึ่งลายลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่เพิ่มคุณค่าและความหมายทางวัฒนธรรมให้กับเครื่องถ้วยให้มีความเป็นมงคลอย่างยิ่งสำหรับนำไปใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ในชีวิต

4. แหล่งเตาเมืองน่านบ้านเตาไหแช่เสียง ในกลุ่มเตาจามันส-เตาสุนันผลิตไหเนื้อแกร่งทั้งชนิดไม่เคลือบและชนิดเคลือบสีเขียวระยะเริ่มต้นที่มีการตกแต่งด้วยลายลักษณะแถบคลื่นน้ำที่มีความหมายเกี่ยวกับภูมิจักรวาล หรือจักรวาลมณฑลและไหประเภทนี้มักถูกนำไปใช้เป็นโกศใส่อัฐิในพิธีฝังศพ นอกจากนี้ยังผลิตชาม/จานเคลือบสีเขียวรูปแบบคล้ายคลึงกับชาม/จานในแหล่งเตापะเยาที่เวียงบัวแต่ส่วนใหญ่เป็นชาม/จานที่ไม่มีลายตกแต่งมากมายเหมือนที่พะเยา

สันนิษฐานว่ากลุ่มคนที่ทำการผลิตเครื่องถ้วยชามในแหล่งเตาเมืองน่านบ้านเตาไหแช่เสียง แหล่งเตापะเยาที่เวียงบัว แหล่งเตาสันกำแพง แหล่งเตาเซียงที่เมืองศรีสัชชาลัย เป็นกลุ่มชนชาติไทและเครือญาติวัฒนธรรมไท

5. ผู้บริโภคเครื่องถ้วยที่ผลิตจากแหล่งเตาทั้งสองพื้นที่น่าจะเป็นชนทุกกลุ่มที่อาศัยอยู่ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงที่ยังนับถือคติธรรมความเชื่อในศาสนา พ้า - ขั้วญ - ผีสงเทวดา ผีบรรพบุรุษ ธรรมชาติ รวมทั้งความเชื่อที่ผสมผสานกับพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ลัทธิเต๋า

จากรุวรรณ โปษยานนท์ (2554) ได้สำรวจโบราณสถาน เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดพะเยา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-22 โดยสำรวจพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงตอนบนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และบริเวณลุ่มแม่น้ำอิงตอนกลางในเขตพื้นที่อำเภอจุน จังหวัดพะเยา โดยทำการสำรวจโบราณสถานจำนวน 7 แหล่ง และได้นำข้อมูลภาคสนามจากการสำรวจมาเปรียบเทียบและวิเคราะห์กับข้อมูลประเภท ตำนาน จารึก และเอกสารทางประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่าโบราณสถานในเขตอำเภอเมือง และอำเภอจุน จังหวัดพะเยา รวมทั้งหมด 7 แหล่ง ได้แก่ แหล่งหินทรายบนคอยชมพู เวียงท่าวังทอง (ประตู่ชัย) หรือเวียงพยาว เวียงปูล่ามโบราณสถานบ้านร่องไฮ โบราณสถานกลางกว๊านพะเยา แหล่งเตาโบราณเวียงบัว และโบราณสถานเวียงลอมี่พัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 - 22 ได้นำข้อมูลจากภาคสนามมา

วิเคราะห์ กับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สันนิษฐานว่า เมืองพะเยามีพัฒนาการทางวัฒนธรรม มาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 พิจารณาจากหลักฐานที่พบจากแหล่งโบราณสถาน 2 แหล่ง ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำอิงตอนบน 1 แหล่ง และแม่น้ำตอนอิงตอนกลาง 1 แหล่ง ได้แก่

1. แหล่งหินทรายบนคอยชมพู หรือคอยด้วน มีพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบล บ้านต๋อม อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา พบหลักฐานที่สำคัญ คือ ลานหินทรายกว้าง เพิงหิน และมี หินก้อนใหญ่ที่วางซ้อนทับกัน หินบางก้อนมีร่องรอยของภาพเขียนสีแดง แต่ไม่สามารถระบุได้ ว่าเป็นภาพวาด หรือตัวอักษร คล้ายกับวัฒนธรรมหินตั้งที่ใช้ก้อนหินในการปักเขตเป็น สัญลักษณ์ของบริเวณที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งพบตามบริเวณเนิน เขาในเขตของกลุ่มแม่น้ำอิง โดยเฉพาะชุมชนโบราณเริ่มแรกในภาคเหนือ ก่อนที่จะได้รับ วัฒนธรรมทางพุทธศาสนา และเมื่อมีการรับพุทธศาสนาแล้วยังคงสืบเนื่องวัฒนธรรมหินตั้งอยู่ ดังปรากฏเป็นแท่งเสาหิน (เสาเสมาหิน) ที่ประกอบอุโบสถ ในเขตพุทธาวาสของวัดทั่วไป

2. โบราณสถานเวียงล่อ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา พบหลักฐานที่แสดงถึง พัฒนาการทางวัฒนธรรม มาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 เนื่องจากพบโครงกระดูกมนุษย์ ถูกฝังไว้ในท่านอนหงายเหยียดยาว มีการฝังภาชนะดินเผา อาวุธเหล็ก แวดินเผา และ เครื่องประดับทำจากสำริด ได้แก่ กำไลข้อมือ และ ลูกปัดแก้ว หลักฐานเหล่านี้ พบได้ใน วัฒนธรรมของชุมชนโบราณยุคเริ่มแรกบริเวณภาคเหนือ และภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ช่วงยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และยุคหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์ สันนิษฐานว่าชุมชนที่อยู่ บริเวณที่โบราณสถานเวียงล่อ น่าจะเป็นชุมชนเริ่มแรก ร่วมสมัยกับชุมชนที่สร้างเมืองพะเยา หรือก่อนหน้านั้น เป็นชุมชนในหุบเขาที่มีการรับวัฒนธรรมจากภายนอก ล้าหลังกว่าชุมชนอื่น ๆ โดยเฉพาะการรับวัฒนธรรมทางศาสนา ได้แก่ วัฒนธรรมของพุทธศาสนา เนื่องจากวัฒนธรรม ทางพุทธศาสนา เมื่อมีคนตายนิยมนำร่างของผู้ตายไปเผา แล้วจึงนำเถ้าอัฐิของผู้ตายใส่ภาชนะ แล้วนำมาฝังอีกครั้งหนึ่งรวมทั้ง หลักฐานที่เป็นวัฒนธรรมหินตั้งที่บ้านสักล่อ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา ซึ่งบริเวณใกล้เคียงกับโบราณสถานเวียงล่อที่โบราณสถานเวียงล่อมีการอาศัย ของชุมชนสืบเนื่องมาถึงสมัยพญางำเมือง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา โดยอยู่ในฐานะ เมืองบริวารของเมืองพะเยา และน่าจะเป็นเมืองบริวารที่มีความสำคัญกับเมืองพะเยาเป็นอย่างมาก ดังหลักฐานที่ปรากฏ คือ คูน้ำคันดิน และกลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่ และหลักฐาน ประเภทประติมากรรมหินทราย ศิลปะสกุลช่างพะเยา จำนวนมากกระจายทั่วไป ปัจจุบันได้นำ โบราณวัตถุมาเก็บรักษาและจัดแสดงไว้ที่ศูนย์ข้อมูลเวียงล่อ ภายในวัดศรีปิงเมือง ตำบลล่อ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา มีอายุร่วมสมัยกับเมืองพะเยาตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-22 และ

ถูกทิ้งร้างไปในช่วงสมัยธนบุรี (ต้นพุทธศตวรรษที่ 24) ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่ามีการกวาดต้อนอพยพผู้คนของเมืองลพ ไภถวายพระเจ้าตากสิน แห่งกรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร

สำหรับแหล่งโบราณสถาน จำนวน 5 แห่ง พบหลักฐานที่พัฒนาการทางวัฒนธรรมตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 – 22 พิจารณาจากหลักฐานสรุปได้ว่า กลุ่มโบราณสถานที่สำคัญจะตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของน้ำอิงตอนบน หรือฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยา ได้แก่

1. เวียงท่าวังทอง (ประตู่ชัย) หรือเวียงพยาว ตำบลเวียง อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา
2. เวียงปู่ล้าม ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยาจากหลักฐานที่ได้จากภาคสนาม สันนิษฐานว่าเวียงพยาวน่าจะเป็นศูนย์กลางทางการปกครองของเมืองพยาว มีชุมชนขนาดใหญ่อาศัยอยู่ในเขตเวียง และมีเวียงปู่ล้าม ในฐานะเวียงบริวารขนาดเล็ก และเป็นที่ตั้งของศาสนสถาน ในเขตอรัญญาวาสีของเวียงพยาว ทางทิศตะวันออก

3. โบราณสถานบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และ
4. โบราณสถานกลางกว๊านพะเยา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีความสำคัญในฐานะ ของศาสนสถาน (วัด) ตั้งอยู่นอกเขตเวียงพยาว (เขตอรัญญาวาสี) บริเวณทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำอิง ร่วมสมัยกับเวียงพยาว ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 – 22 และถูกแม่น้ำอิงท่วมไปหลังจากมีการสร้างประตูกั้นน้ำเมื่อปี พ.ศ.2483 กลายเป็นโบราณสถานที่จมอยู่ใต้น้ำ

5. แหล่งเตาโบราณเวียงบัว ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื่นนา 1 ใน 36 พื่นนาของเมืองพยาว ความสำคัญในฐานะเวียงบริวาร ที่เป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยแหล่งใหญ่ของเมืองพยาว การผลิตเครื่องถ้วยของแหล่งเตาเวียงบัว น่าจะเป็นการผลิตขึ้นเพื่อใช้ในเมืองพะเยาเอง พิจารณาจากหลักฐานประเภทเครื่องถ้วย ที่พบในเวียงโบราณในเขตจังหวัดพะเยา พบว่าคุณภาพของเครื่องถ้วยแหล่งเตาเวียงบัว มีคุณภาพไม่ด้อยเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งเตาเผาอื่นในประเทศไทย แต่ในด้านรูปแบบศิลปกรรม พบว่า เครื่องถ้วยที่เวียงบัว มีลักษณะคล้ายกับรูปแบบของเครื่องถ้วยพบที่แหล่งเตาเผาอื่นในภาคเหนือที่สำคัญ ได้แก่ แหล่งเตาเซียง อำเภอสรีลชนาลัย จังหวัดสุโขทัย แหล่งเตาบ้านป่อสวก จังหวัดน่าน แหล่งเตาเวียงกาหลง อำเภอยางป่าเป้า จังหวัดเชียงราย แหล่งเตापาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย และแหล่งเตาสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

จากหลักฐานดังกล่าวมาแล้วข้างต้น แสดงถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมของจังหวัดพะเยา ในยุคเริ่มแรก สอดคล้องกับตำนานเมืองพะเยาในสมัยขุนจอมธรรม ช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 จนมาถึงสมัยพญาเจ้าเมือง ปรากฏว่ามีเมืองพยาว อย่างชัดเจน ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 – 20 ความสำคัญของเมืองพยาว หรือเมืองพะเยา อยู่ในฐานะเมือง หรือรัฐที่มี

การปกครองเป็นอิสระ มีวัฒนธรรมการนับถือศาสนาพุทธที่เจริญรุ่งเรืองมีวัฒนธรรมทางด้านภาษาและอักษร (อักษรฝักขาม) โดยมีพัฒนาการทางวัฒนธรรมร่วมสมัยกับรัฐใหญ่สำคัญของภาคเหนือ ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ และสุโขทัย ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 – 22 เมืองพยาว มีความเจริญรุ่งเรืองในฐานะเมืองหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 – 24 (พ.ศ.2101 – พ.ศ.2317) อาณาจักรล้านนาถูกพม่าปกครองยาวนาน 216 ปี ส่งผลให้เมืองพะเยาลดความสำคัญลง โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ.2330 ตรงกับรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองพะเยากลายเป็นเมืองร้าง เป็นระยะเวลา 56 ปี จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 3 จึงได้สร้างเมืองพะเยาขึ้นใหม่ในปี พ.ศ.2386 และมีพัฒนาการมาจนเป็นจังหวัดพะเยาเมื่อปี พ.ศ.2520 จนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การศึกษาสำรวจโบราณสถาน เพื่อศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมของจังหวัดพะเยา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 – 22 ครั้งนี้ เป็นเพียงการสำรวจโบราณสถานที่มีการค้นพบหลักฐานใหม่ในปัจจุบันเพิ่มเติมเท่านั้น การศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมเพื่อหาอายุเมืองของเมืองพะเยาอย่างละเอียด ควรจะมีการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ และด้านโบราณคดี ของโบราณสถาน ตามอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยา เพื่อจะได้ทราบความเป็นมาของจังหวัดพะเยาอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

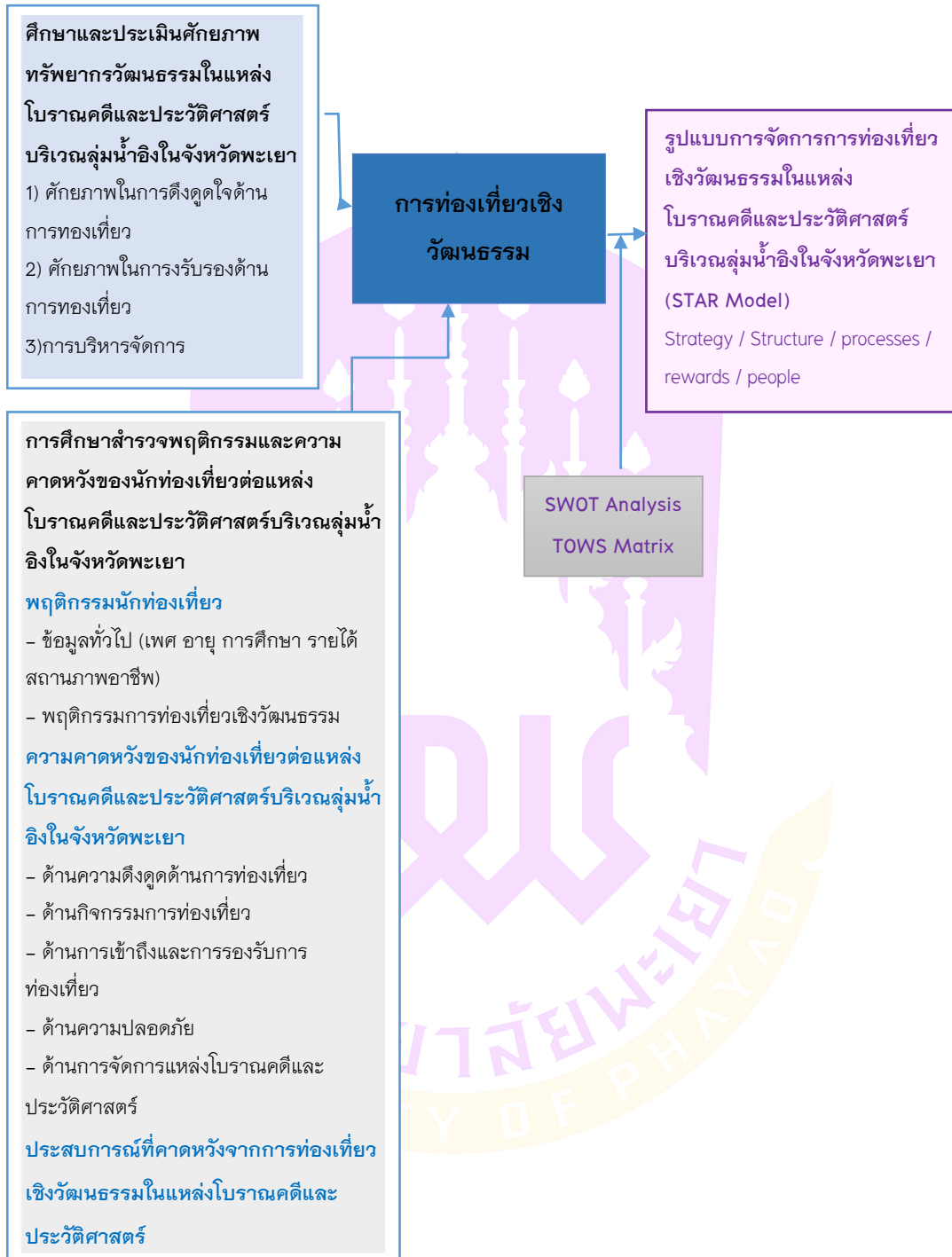
ผลการวิจัยพบว่า พิพิธภัณฑสถานแห่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ดำเนินการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการชุมชนอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีและทรัพยากรธรรมชาติตำบลห้วยขุนราม เป็นการบริหารภาคประชาชนพื้นที่ มีสภาพปัญหาในด้านรายได้ และงบประมาณดำเนินการ ในการบริหารจัดการด้านบุคคลากรประจำพิพิธภัณฑสถานที่มีจำนวนบุคลากรน้อย เพราะการดำเนินการพิพิธภัณฑสถานไม่มีการเก็บค่าเข้าชมจากนักท่องเที่ยว จึงมีรายได้เพียงพอกับการใช้จ่าย รวมถึงไม่มีงบประมาณจ้างบุคลากรประจำด้วย สำหรับแนวทางในการแก้ไข คือ 1) ต้องให้องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยขุนรามเข้ามาดูแลบริหารจัดการ และจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาปรับปรุง รวมถึงหารจัดงบประมาณจ้างบุคลากรมาทำหน้าที่ประจำในตำแหน่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถาน 2) ขอรับการสนับสนุนด้านบุคลากรจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องทั้งจากส่วนกลาง เช่น กรมศิลปากร เป็นต้น รวมถึงหน่วยงานราชการในส่วนท้องถิ่น เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เป็นต้น 3) จัดฝึกอบรมอาสาสมัครจากประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้มีความรู้เพียงพอแก่การให้บริการนำชมพิพิธภัณฑสถาน และผลัดเปลี่ยนหน้าที่กันมาประจำต่อไป 4) ฝึกอบรมมัคคุเทศก์น้อยนำชมในรุ่นต่อ ๆ ไป เพื่อทดแทนรุ่นพี่ที่จบการศึกษาแล้วต้องการเดินทางไปเรียนหนังสือที่อื่น

สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้นำแนวคิดและทฤษฎีระบบมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ได้นำเกณฑ์การประเมินตามคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction Standard) ของ (กรมการท่องเที่ยว, 2557) มี 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว 2) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวและ 3) การบริหารจัดการ การศึกษาสำรวจพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา จากนั้นนำข้อมูลจากทั้งสองวัตถุประสงค์มาวิเคราะห์ โดยใช้ SWOT Analysis และ TOWS Matrix เพื่อหากลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและใช้ STAR Model เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ดังภาพต่อไปนี้

12. กรอบแนวคิดงานวิจัย

ภาพ 12 กรอบแนวคิดงานวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยาในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา เพื่อศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิง ในจังหวัดพะเยา เพื่อเสนอรูปแบบของการจัดการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธีการ (Mixed method Research) ด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการดำเนินการวิจัยในแต่ละวัตถุประสงค์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. วิธีดำเนินการวิจัยศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ตามมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยาที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย กำกับดูแลด้านกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยว และผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างน้อย 5 ปีผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 5 หน่วยงาน ได้แก่

- 1) ศูนย์ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยา
- 2) สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา
- 3) องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา
- 4) เทศบาลเมืองพะเยา
- 5) มหาวิทยาลัยพะเยา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ผู้วิจัยได้นำเกณฑ์การประเมินตามคู่มือการประเมินมาตรฐาน คุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction Standard) ของกรมการท่องเที่ยวมาใช้เป็นแบบประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยได้กำหนดองค์ประกอบไว้ทั้งหมด 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบที่ 1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวสำหรับองค์ประกอบ ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่

1.1 คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย 8 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ 2) หลักฐานทางโบราณคดี 3) ความเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัย 4) ความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพของแหล่งประวัติศาสตร์ 5) ความสมบูรณ์และความสวยงามทางสถาปัตยกรรม 6) ความสมบูรณ์และความสวยงามทางศิลปกรรม 7) ความมีชื่อเสียงและความเป็นที่ยอมรับของแหล่งประวัติศาสตร์ 8) ความผูกพันต่อท้องถิ่น

1.2 ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 2) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว 3) ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว 4) ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

2. องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว สำหรับศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่

2.1 ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

2.2 ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

3. องค์ประกอบที่ 3 การบริหารจัดการการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยมี องค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

3.1 ด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย การจัดการ ด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการจัดการด้านการท่องเที่ยว

3.2 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจาก การดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของแหล่งประวัติศาสตร์แก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว

3.3 การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการคิด การพิจารณาตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้น ๆ รวมทั้งการกระจายรายได้ หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

เกณฑ์ประเมินด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มี 2 ด้าน ได้แก่

1. การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัด ได้แก่
 - 1) การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว
 - 2) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์
 - 3) การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว
2. การจัดการด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 5 ดัชนีชี้วัด ได้แก่
 - 1) การจัดการบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว
 - 2) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว
 - 3) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก
 - 4) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
 - 5) ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสัมภาษณ์ (interview) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยา
2. แจกแบบประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยา

การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่ามัธยเลขคณิตส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำไปแสดงผลในรูปแบบของตาราง เพื่อแปลความหมายของค่าตัวเลขแล้วนำมาหาข้อสรุปและตีความข้อมูลที่ได้ และให้ความหมายของข้อมูลที่ค้นพบจากการศึกษา และทำการแปลความหมายของค่าตัวเลขที่ได้เป็นข้อความบรรยายเชิงพรรณนา

2. วิธีดำเนินการวิจัยการศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา ปีพ.ศ.2560 จำนวน 596,754 คน กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ ได้การคำนวณกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม โดยใช้สูตรของ Taro Yamane โดยได้กำหนดค่าความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 ต่อความคลาดเคลื่อนที่ไม่เกินร้อยละ 5 โดยใช้สูตรคำนวณ ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการทราบจากจำนวนประชากร (คน)

N = ขนาดของจำนวนประชากรทั้งหมด (คน)

e = ความคลาดเคลื่อนที่ใช้ในงานวิจัย (เปอร์เซ็นต์)

โดยกำหนดให้ $N = 596,754$ คน ค่า $e = 5\%$ เมื่อแทนค่าลงในสูตรจะได้ $n = 399.73$ ตัวอย่าง ดังการวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลตัวอย่างทั้งหมด 400 ตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้แบบสอบถามนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับพฤติกรรมและความคาดหวังต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลส่วนบุคคล 2) ข้อมูลด้านพฤติกรรม 3) ข้อมูลด้านความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา และ 4) ข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยว

1) โดยเครื่องมือได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพ ทั้งความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) จากผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี จำนวน 3 ท่าน ซึ่งได้ค่าของ IOC เฉลี่ยอยู่ที่ 0.70 ค่าดัชนีความสอดคล้อง มากกว่า หรือเท่ากับ 0.50 แสดงว่าข้อคำถามนั้น วัดได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย แต่ถ้าค่าดัชนีความสอดคล้อง น้อยกว่า 0.50 แสดงว่าข้อคำถามนั้น วัดไม่ตรงการกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ควรปรับเปลี่ยนคำถาม (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2540)

2) นำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไข ตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3) นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบและแก้ไขจากผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมาทดลองใช้ (Try-out) กับประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย โดยทดลองใช้แบบสอบถามของนักท่องเที่ยวยุโรป 30 คน ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย แล้วนำแบบสอบถามแต่ละชุดมาทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้วิธีการวัดความสอดคล้องภายใน (Internal consistency method) แบบสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยใช้ข้อคำถามที่มีค่าความเชื่อมั่นตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2546)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) จากกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย แจกแบบสอบถามนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่เข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา จำนวน 400 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลจากแบบสอบถามของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยวิเคราะห์สถิติทางสังคมศาสตร์ แบ่งการใช้สถิติเป็น 2 ส่วน ดังนี้ 1) การวิเคราะห์สถิติในตัวแปรลักษณะส่วนบุคคล โดยใช้การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ การแจกแจงค่าความถี่ (Frequency) การหาค่าร้อยละ (Percentage) การหาค่าเฉลี่ย (Mean) 2) ข้อมูลด้านพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) โดยใช้เกณฑ์ของเบสท์ในการแปลค่าดังนี้

- 4.21 – 5.00 หมายถึง ความคาดหวัง อยู่ในระดับมากที่สุด
- 3.41 – 4.20 หมายถึง ความคาดหวัง อยู่ในระดับมาก
- 2.61 – 3.40 หมายถึง ความคาดหวัง อยู่ในปานกลาง
- 1.81 – 2.60 หมายถึง ความคาดหวัง อยู่ระดับน้อย
- 1.00 – 1.80 หมายถึง ความคาดหวัง อยู่ในระดับน้อยที่สุด

3. สรุปประเด็นที่จากข้อเสนอแนะ วิเคราะห์ และจัดกลุ่มแต่ละประเด็น

3. วิธีดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบและศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยาที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย กำกับดูแลด้านกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยว และผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างน้อย 5 ปี ผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 5 หน่วยงาน ได้แก่

- 1) ศูนย์ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยา
- 2) สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา
- 3) องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา
- 4) เทศบาลเมืองพะเยา
- 5) มหาวิทยาลัยพะเยา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Small Group Discussion) เพื่อระดมความคิดเห็นถึงรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยาที่เป็นไปได้ตามบริบทของจังหวัดพะเยา โดยใช้แบบบันทึกการประชุมตามประเด็นการประเมินตามคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction Standard) ของ (กรมการท่องเที่ยว, 2557) ใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว 2) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวและ 3) การบริหารจัดการ

จากนั้นได้นำข้อมูลจากการศึกษาในวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิง ในจังหวัดพะเยา จากนั้นนำข้อมูลจากทั้งสองวัตถุประสงค์มาวิเคราะห์ โดยใช้ SWOT Analysis และ TOWS Matrix เพื่อหากกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา และใช้

แนวคิด STAR Model เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

บทที่ 4

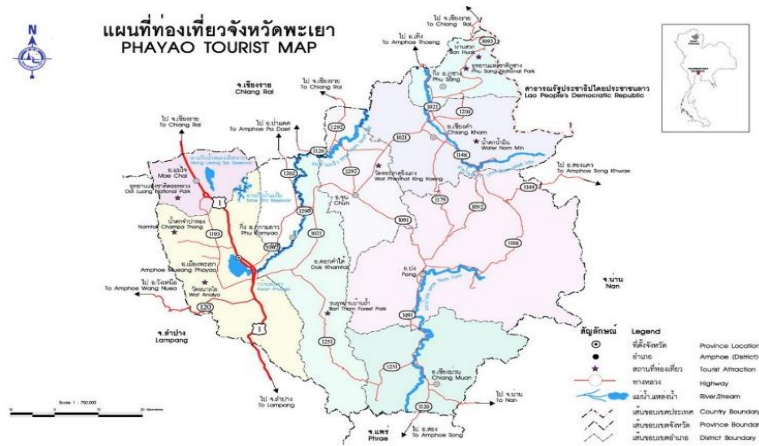
ผลการศึกษา

ผลจากการดำเนินงานวิจัยรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการผสมผสาน (Mixed method Research) ด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์หลัก 3 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 เพื่อศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ประเด็นที่ 2 เพื่อศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิง ในจังหวัดพะเยา และ ประเด็นที่ 3 เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ได้ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

จากการศึกษาข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของประวัติศาสตร์และโบราณคดีของจังหวัดพะเยา พบว่า บริบทการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของจังหวัดพะเยา จังหวัดพะเยามีแหล่งทรัพยากรทางการท่องเที่ยวหลากหลาย ทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องมาจากการตั้งถิ่นฐานของเมืองพะเยาในลุ่มแม่น้ำอิง จากลักษณะทางภูมิศาสตร์จัดได้ว่า จังหวัดพะเยาตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง ลักษณะเป็นที่ราบระหว่างหุบเขาที่คั่นระหว่างเทือกเขาฝิ่ปันน้ำตะวันตก ฝิ่ปันน้ำตะวันตกกลาง และฝิ่ปันน้ำตะวันออกมีความยาวของพื้นที่ประมาณ 240 กิโลเมตร ตั้งแต่เขตอำเภอแม่ใจ อำเภอเมืองพะเยา วกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือในเขตอำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ เข้าไปในเขตของอำเภอเทิง อำเภอพญาเม็งราย อำเภอขุนตาล และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ลักษณะที่ราบต่อเนื่องกับจังหวัดเชียงรายนี้ จึงเรียกบริเวณนี้ว่า “แอ่งที่ราบเชียงราย – พะเยา” ดังนั้นจังหวัดพะเยาจึงมีเส้นทางที่มีความเชื่อมโยงกับเส้นทางของกลุ่มจังหวัดในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แพร่ และน่าน ส่งผลให้จังหวัดพะเยามีศักยภาพ และมีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวในฐานะเป็นเมืองที่มีวัฒนธรรม

ภูมิปัญญา วิถีชีวิตล้านนา และมีแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยว อันเป็นองค์ประกอบ
สำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

ภาพ 13 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา แสดงเส้นทางระหว่างจังหวัด และ 9 อำเภอของ
จังหวัดพะเยา

ที่มา : คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวประจำเขตพัฒนาท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา
(2558)

ภาพ 14 แผนที่ท่องเที่ยว 9 อำเภอ จังหวัดพะเยา

ที่มา : คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวประจำเขตพัฒนาท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา
(2558)

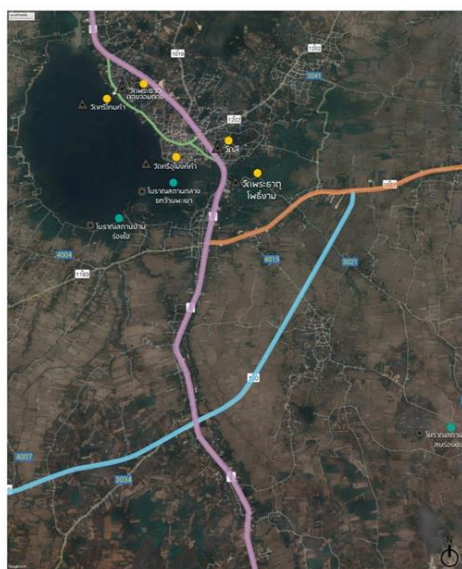
ตาราง 1 แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

พื้นที่	แหล่งโบราณคดี	แหล่งประวัติศาสตร์
อำเภอแม่ใจ	1. วัดร้างกลางทุ่งรอบ หนองเล็งทราย	1. พิพิธภัณฑสถานแห่งเรียนรู้วัดศรีสุพรรณวัด โพธาราม
อำเภอเมืองพะเยา	1. แหล่งหินทราย บ่อ สิบสอง ผาเกียง วัด ธรรมนิมิต	1. วัดศรีโคมคำ 2. พระธาตุดอยจอมทอง 3. วัดติโลกอาราม 4. วัดศรีอุโมงค์คำ 5. วัดลี 6. โบราณสถานสบร่องซุย 7. โบราณสถานบ้านร่องไฮ
อำเภอดอกคำใต้	1. ซากโบราณสถาน ริมฝั่งแม่น้ำอิง ใน เขตบ้านฝ้างหมื่น	1. วัดพระธาตุโพธิ์งาม บ้านฝ้างหมื่น
อำเภอจุน	1. กลุ่มโบราณสถาน เวียงล่อ	1. วัดศรีปิงเมือง และพิพิธภัณฑสถาน

เมื่อนำข้อมูลภาคสนามจากการสำรวจมาเปรียบเทียบและวิเคราะห์กับข้อมูลประเภท
ตำนาน จารึก และเอกสารทางประวัติศาสตร์ สามารถจัดกลุ่มแหล่งโบราณคดีและ
ประวัติศาสตร์ตามช่วงเวลาพัฒนาการทางวัฒนธรรมได้ 2 ช่วงเวลา ดังแสดงในตารางที่ 2

ตาราง 2 การจัดกลุ่มแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ตามช่วงเวลา

พื้นที่	ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19	ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 – 22
อำเภอแม่ใจ		1. วัดศรีสุพรรณ และพิพิธภัณฑสถานพื้นถิ่น 2. วัดร้างกลางทุ่งรอบหนองเล็งทราย
อำเภอเมืองพะเยา	1. ผาเกียง วัดธรรมนิมิต และบ่อ สิบสอง	1. วัดศรีโคมคำ 2. พระธาตุดอยจอมทอง 3. วัดศรีอุโมงค์คำ 4. วัดสี่ 5. โบราณสถานบ้านร่องไฮ โบราณสถานกลางกว๊านพะเยา
อำเภอดอกคำใต้		1. วัดพระธาตุโพธิ์งาม 2. ซากโบราณสถานริมฝั่งแม่น้ำอิง ใน เขตบ้านฝ้างหมื่น 3. โบราณสถานสบร่องซุย
อำเภอจุน	1. โบราณสถานเวียงล่อ	1. โบราณสถานเวียงล่อ

ภาพ 16 แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำอิง

ที่มา : ผู้วิจัย

กลุ่มที่ 1 แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่มีพัฒนาการทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 พิจารณาจากหลักฐานที่พบจากแหล่งโบราณสถาน 2 แหล่ง ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำอิงตอนบน 1 แหล่ง และแม่น้ำตอนอิงตอนกลาง 1 แหล่ง ได้แก่

ผาเกียง วัดธรรมนิมิต และบ่อสิบสอง พบว่า แหล่งหินทรายบนดอยชมพูหรือดอยดวน มีพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา พบหลักฐานที่สำคัญ คือ ลานหินทรายกว้าง เพิงหิน และมีหินก้อนใหญ่ที่วางซ้อนทับกัน หินบางก้อนมีร่องรอยของภาพเขียนสีแดง แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นภาพวาด หรือตัวอักษรคล้ายกับวัฒนธรรมหินตั้งที่ใช้ก้อนหินในการปักเขต เป็นสัญลักษณ์ของบริเวณที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งพบตามบริเวณเนินเขาในเขตของกลุ่มแม่น้ำอิง โดยเฉพาะชุมชนโบราณเริ่มแรกในภาคเหนือ ก่อนที่จะได้รับวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา และเมื่อมีการรับพุทธศาสนาแล้ว ยังคงสืบเนื่องวัฒนธรรมหินตั้งอยู่ ดังปรากฏเป็นแท่งเสาหิน (เสาเสมาหิน) ที่ปักรอบอุโบสถ ในเขตพุทธาวาสของวัดทั่วไป

ปัจจุบันการจัดการพื้นที่ ผาเกียง วัดธรรมนิมิต มีพระภิกษุสงฆ์จำพรรษาดูแลวัดตามกำลัง และเป็นผู้นำชมกรณีที่มีนักท่องเที่ยวหรือผู้มาทัศนศึกษา สำหรับพื้นที่บ่อสิบสอง อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต๋อม ทั้งสองพื้นที่ไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ยังคงสภาพเดิมอีกทั้งการไม่มีบุคลากรจากส่วนงานที่เกี่ยวข้องที่เข้าไปจัดการพื้นที่ให้พร้อมเป็นแหล่งท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เชียงรายได้นำเสนอต่อที่ประชุมจังหวัดพะเยา เมื่อประมาณเดือนกุมภาพันธ์ 2566 ได้นำเสนอพื้นที่ ผาเกียง วัดธรรมนิมิตและบ่อสิบสองให้เป็นพื้นที่ UNSEEN แหล่งใหม่ของจังหวัดพะเยา นับเป็นโอกาสของสองพื้นที่ที่จะได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยาต่อไป (สำนักงานบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด ภาคเหนือตอนบน 2 จังหวัดเชียงราย, 2555)

โบราณสถานเวียงลือ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา พบหลักฐานที่แสดงถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรม มาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 เนื่องจากพบโครงกระดูกมนุษย์ถูกฝังไว้ในท่านอนหงายเหยียดยาวมีการฝังภาชนะดินเผาอาวูรเหล็ก แวดินเผา และเครื่องประดับทำจากสำริด ได้แก่ กำไลข้อมือ และ ลูกปัดแก้ว หลักฐานเหล่านี้ พบได้ในวัฒนธรรมของชุมชนโบราณยุคเริ่มแรกบริเวณภาคเหนือ และภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ช่วงยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และยุคหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าชุมชนที่อยู่บริเวณที่โบราณสถานเวียงลือน่าจะเป็นชุมชนเริ่มแรกร่วมสมัยกับชุมชนที่สร้างเมืองพะเยา หรือก่อนหน้านั้น เป็นชุมชนในหุบเขาที่มีการรับวัฒนธรรมจากภายนอก ล้าหลังกว่าชุมชนอื่น ๆ โดยเฉพาะการรับวัฒนธรรมทางศาสนา ได้แก่ วัฒนธรรมของพุทธศาสนา เนื่องจากวัฒนธรรม

ทางพุทธศาสนา เมื่อมีคนตาย นิยมนำร่างของผู้ตายไปเผา แล้วจึงนำเถ้าธุลีของผู้ตายใส่ภาชนะ แล้วนำมาฝังอีกครั้งหนึ่งรวมทั้ง หลักฐานที่เป็นวัฒนธรรมหินตั้ง ที่บ้านสลกอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา ซึ่งบริเวณใกล้เคียงกับโบราณสถานเวียงล่อ

บริเวณที่ตั้งของโบราณสถานเวียงล่อ มีการอาศัยของชุมชนสืบเนื่องมาถึง สมัยพญางำเมือง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา โดยอยู่ในฐานะเมืองบริวารของเมืองพะเยา และน่าจะเป็นเมืองบริวารที่มีความสำคัญกับเมืองพะเยาเป็นอย่างมากดังหลักฐานที่ปรากฏ คือ คูน้ำคันดิน และกลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่ และหลักฐานประเภทประติมากรรม หินทราย ศิลปะสกุลช่างพะเยา จำนวนมากกระจายทั่วไป ปัจจุบันได้นำโบราณวัตถุมาเก็บรักษาและจัดแสดงไว้ที่ศูนย์ข้อมูลเวียงล่อ ภายในวัดศรีปิงเมือง ตำบลล่อ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา มีอายุร่วมสมัยกับเมืองพะเยาตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 - 22 และถูกทิ้งร้างไปในช่วงสมัยธนบุรี (ต้นพุทธศตวรรษที่ 24) ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ว่ามีการกวาดต้อนอพยพผู้คนของเมืองล่อ ไปถวายพระเจ้าตากสิน แห่งกรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร

ปัจจุบันแหล่งโบราณสถานเวียงล่อได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา เป็นพื้นที่ทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงจังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ ได้รับงบประมาณในการขุดค้นและบูรณะแหล่งโบราณสถานต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 จนถึงปัจจุบัน มีการสร้างพิพิธภัณฑ์จัดแสดงโบราณวัตถุที่ค้นพบจากการขุดค้น หรือที่มีผู้นำมาให้ทางวัดศรีปิงเมืองเก็บรักษา และมีงานวิจัยจากสถาบันการศึกษาหลายแห่งที่เข้าไปศึกษาและมีการจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว อาทิ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจและนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยาที่เข้าไปบริการวิชาการ และทำการวิจัยในแหล่งโบราณสถานเวียงล่อ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 จนถึงปัจจุบัน ปัญหาที่พบของแหล่งโบราณสถานเวียงล่อ เนื่องจากตั้งอยู่ในเขตตำบลล่อและตำบลหงส์หิน การบริหารจัดการพื้นที่จึงไม่มีความชัดเจน ดังนั้นจึงอยู่ในการดูแลของอำเภอจุน การดำเนินการทุกอย่างต้องได้รับการอนุญาตจากกรมศิลปากร เนื่องจากเป็นแหล่งโบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ดังนั้นการจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจะมีข้อจำกัด อย่างไรก็ตามผู้นำในพื้นที่ ทั้งผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ทรงคุณวุฒิ ได้มีการรวมกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ดูแลทั้งแหล่งโบราณสถานและพิพิธภัณฑ์ และพร้อมที่จะยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดพะเยาต่อไป (กรมศิลปากร, 2547)

กลุ่มที่ 2 แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่มีพัฒนาการทางวัฒนธรรมตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 – 22 มีจำนวน 9 แห่งเป็นกลุ่มโบราณสถานที่สำคัญตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของน้ำอิงตอนบน หรือฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยา ได้แก่

วัดศรีสุพรรณและพิพิธภัณฑสถาน ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลแม่ใจ เลขที่ 57 หมู่ที่ 1 ถนนพหลโยธิน ตำบลแม่ใจ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยตั้งอยู่ตรงข้ามกับที่ว่าการอำเภอแม่ใจหลังเก่า ห่างจากตัวจังหวัดพะเยา 24 กิโลเมตร เดิมชื่อ วัดแม่ใจปงสนุก วัดไชยปงสนุก หรือวัดพระเจ้าทองทิพย์ ก่อตั้งวัดเมื่อ พ.ศ. 2362 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ.2482 เดิมวิหารหลวง วัดศรีสุพรรณหลังแรกเป็นวิหารไม้มุงใบตองตึงและหญ้าคา ต่อมาได้ทำการสร้างวิหารไม้สักเป็นหลังที่สอง ต่อมา พ.ศ.2467 จึงได้รื้อวิหารไม้สักเพื่อสร้างหลังปัจจุบันนี้ จึงเรียกกันว่าวิหารหลวงอุโบสถวัดศรีสุพรรณ อุโบสถวัดศรีสุพรรณสร้างโดยหลวงปู่พระครูศรีธรรมภาชน์ (น้อย ชยาลังกาโร) อดีตเจ้าคณะอำเภอแม่ใจและอดีตเจ้าอาวาสวัดศรีสุพรรณ พร้อมด้วยคณะศรัทธา โดยมีพ่อสล่าหนานใจ วรรณจักร เป็นนายช่างใจ (ลูกศิษย์พระครูบาศรีวิชัย) เมื่อประมาณ พ.ศ. 2482 เป็นอุโบสถศิลปะล้านนา

พระเจ้าทองทิพย์ เป็นพระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่งที่ประดิษฐานอยู่ในเมืองเชียงแสนเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 100 ปี ประมาณ พ.ศ.1958 ในรัชสมัยของพระยาสามฝั่งแกนต่อเนื่องถึงสิ้นรัชสมัยของพญาแก้ว พ.ศ.2068 จนกระทั่งตกเป็นเมืองของพม่าใน พ.ศ.2101 ตรงกับรัชสมัยของพระเมกุฏิสุทิววงศ์ (ท้าวแม่กู พ.ศ.2094 – 2101) กษัตริย์ราชวงศ์เม็งรายองค์สุดท้ายรวมระยะเวลาล้านนาเสื่อม 33 ปี สภาพบ้านเมืองแตกแยกเกิดเป็นกสิยัค แล้วเมืองล้านนาทั้งปวงรวมทั้งเมืองเชียงแสนก็ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าก่อนที่ล้านนาจะเสียเอกราชให้แก่พม่า 1 ปีนั้น จึงได้มีการอัญเชิญเศียรของพระเจ้าทองทิพย์เพื่อหนีภัยสงครามในปี พ.ศ.2100 เป็นต้นมา โดยการอัญเชิญพระเจ้าทองทิพย์ซุกซ่อนไว้ในเกวียนซึ่งเต็มไปด้วยข้าวเปลือกทับถมอยู่เพื่ออำพรางจากภัยสงครามออกจากเมืองเชียงแสนรอนแรมล่องลงทางทิศใต้และอัญเชิญพระเจ้าทองทิพย์ซุกซ่อนไว้ในป่าไผ่ เหตุเพราะเกวียนที่บรรทุกมาเกิดการแตกหักจากการติดหลุม ณ วัดศรีสุพรรณ ในปัจจุบันพระเจ้าทองทิพย์จึงได้ประดิษฐานอยู่ ณ วัดศรีสุพรรณ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาเป็นระยะเวลาประมาณ 300 ปี ภายในวัดมีพิพิธภัณฑสถานที่จัดแสดงโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่พบในอำเภอแม่ใจ วัดศรีสุพรรณเป็นแหล่งโบราณสถานที่สำคัญของอำเภอแม่ใจ มีพระเจ้าทองทิพย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนทุกในอำเภอแม่ใจให้ความสำคัญ แต่ขาดบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการพิพิธภัณฑสถานที่จัดแสดงโบราณวัตถุ

และศิลปวัตถุที่พบในอำเภอแม่ใจ โบราณวัตถุที่ได้จากการสำรวจตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 ไม่ได้รับการดูแลต่อยอด ปัจจุบันเจ้าอาวาสวัดศรีสุพรรณเป็นผู้ดูแล

วัดร้างกลางทุ่งรอบหนองเล็งทราย ซากโบราณสถาน รอบบริเวณหนองเล็งทราย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ต้นแม่น้ำอิงที่ไหลลงมาสู่อำเภอเมืองพะเยา หลักฐานโบราณคดีที่ได้จากการสำรวจ สันนิษฐานว่าเป็นวัด เนื่องจากพบแนวกำแพงเนินดินที่มีเสาหินทราย ฐานชุกชีชิ้นส่วนของพระพุทธรูปหินทราย ชิ้นส่วนจารึกที่จารึกอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 ซากโบราณสถาน รอบบริเวณหนองเล็งทราย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยามีสภาพเป็นเนินดิน ถูกรบกวนจากการลักลอบขุดค้นมีการทำลายส่วนที่องค์เจดีย์ ส่วนที่แนวกำแพงหรือเนินวิหาร ถูกไถ่กลับเป็นพื้นที่ทำการเกษตร เนื่องจากเป็นที่ไร่นาของส่วนบุคคล จึงไม่สามารถเข้าไปอนุรักษ์ หรือบริหารจัดการได้

วัดศรีโคมคำศรีโคมคำหรือวัดพระเจ้าตนหลวง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ สังกัดมหานิกายภายในวิหารประดิษฐานพระเจ้าตนหลวงเป็นพระประธาน สร้างขึ้นเมื่อพ.ศ.2033 ในรัชสมัยของพญายอดเชียงราย วัดศรีโคมคำเป็นวัดที่สร้างขึ้นภายหลังจากการก่อสร้างพระเจ้าตนหลวง มีการบูรณะซ่อมแซมหลายครั้งครั้งสำคัญได้แก่ การบูรณะวัดศรีโคมคำ ภายใต้การนำของครูบาศรีวิชัย เมื่อ ปีพ.ศ. 2466 - 2467 วัดศรีโคมคำเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดพะเยา ปัจจุบันมีการบริหารจัดการพื้นที่โดยคณะกรรมการบริหารวัดศรีโคมคำ ซึ่งมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำรวมทั้งหอวัฒนธรรมนิทัศน์ที่เป็นพิพิธภัณฑ์เมืองของจังหวัดพะเยา มีผู้อำนวยการและคณะกรรมการที่ดำเนินงานที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าคณะจังหวัดในการทำหน้าที่

พระธาตุดอยจอมทอง จากตำนานเมืองพะเยาที่บอกเล่าความเป็นมาของการสร้างพระเจ้าตนหลวง พระประธานในวิหารวัดศรีโคมคำที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2033 - 2067 และการสร้างพระธาตุดอยจอมทองเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และช่วงเวลาที่ครูบาศรีวิชัยมาบูรณะ ปฏิสังขรณ์วิหารและพระธาตุดอยจอมทอง พระธาตุดอยจอมทองอยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าคณะจังหวัดเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำมีผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำเป็นผู้ที่รับมอบหมายในการดูแลบริหารจัดการพื้นที่ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมดังเช่นวัดศรีโคมคำ ปัจจุบันมีการสร้างจุดชมวิวแต่ยังไม่การเปิดพื้นที่อย่างเป็นทางการ การจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว งานเทศกาลและประเพณีเป็นไปตามวันสำคัญทางพุทธศาสนาซึ่งจะต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าคณะจังหวัด

วัดศรีอุโมงค์คำ วัดศรีอุโมงค์คำสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2389 เดิมชาวบ้านเรียกว่า วัดสูง ตามลักษณะพื้นที่ตั้งวัดที่ เป็นเนินที่เกิดจากการขุดสระแล้วนำดินไปถม

จากหลักฐานทางโบราณคดี สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างในสมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 เพราะพบหลักฐานเป็นพระพุทธรูปหินทราย และงานแกะสลักหินทรายอื่น ๆ อาทิ เทวรูป รูปสัตว์ต่าง ๆ ในยุคหินทรายเมืองพะเยาอยู่เป็นจำนวนมาก คำว่า "ศรี" หรือที่ล้านนาอ่านว่า "สะ-หรี" หมายถึง ต้นโพธิ์ คำว่า "อุโมงค์" เดิมทีเชื่อกันว่าได้ฐานโบสถ์ของวัดแห่งนี้ มีถ้ำหรืออุโมงค์อยู่ สามารถลอดไปโผล่ยังแม่น้ำอิงที่ไหลผ่านใจกลางกว๊านพะเยาได้ ส่วนคำว่า "คำ" หมายถึง ทองคำ เชื่อว่าที่นี่มีพระพุทธรูปทองคำฝังอยู่ใต้ฐานอุโมงค์ หรือ มีอุโมงค์ลงรักปิดทอง สามารถนำพระบรมธาตุมาประดิษฐานไว้ได้ หรือ มีสะเปา (เรือ) ที่ลงรักปิดทองอยู่วัดศรีอุโมงค์คำ เป็นวัดสำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดพะเยา มีคณะกรรมการของวัดเป็นผู้ดูแลการบริหารจัดการพื้นที่และการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว งานเทศกาลและประเพณีเป็นไปตามวันสำคัญทางพุทธศาสนา ชุมชนวัดศรีอุโมงค์คำ ปัจจุบันเทศบาลเมืองพะเยาได้จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทางท่องเที่ยวเมืองพะเยา

วัดลี เป็นศูนย์กลางของเวียงน้ำเต้าที่มีหลักฐานว่าเป็นเวียงเริ่มแรกในสมัยขุนจอมธรรมที่มาตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำอิงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 ปัจจุบันเป็นแหล่งเรียนรู้ประติมากรรมและพระพุทธรูปหินทราย ในศิลปะล้านนา สกุลช่างพะเยา บริเวณภายในเขตคูน้ำคันดินของเวียง พบโบราณสถานที่สำคัญ คือ วัดลี ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเวียงจากชื่อของวัด คำว่า ลี ภาษาพื้นเมือง ลี หมายถึง กาด หรือตลาด แสดงว่าบริเวณนี้เป็นเขตชุมชนที่อยู่ของอาศัยคนในเขตเวียงท่าวังทอง หรือเวียงน้ำเต้า ปัจจุบันยังมีตลาดชั่วคราวตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของวัดลี ภายในเขตพุทธาวาสของวัดลี มีสวนของวิหาร เจดีย์ทรงระฆังแปดเหลี่ยมแบบล้านนา สภาพปัจจุบันเจดีย์ถูกซ่อมบูรณะมาหลายครั้งไม่สามารถทราบรูปทรงที่แท้จริง แต่จากการบร่ำร่ายของปูนปั้นบริเวณส่วนฐานบัว สันนิษฐานว่าเป็นลวดลายของสถาปัตยกรรมแบบล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 มีพระพุทธรูปหินทรายขนาดใหญ่ วางเรียงรายตามทิศต่างของเจดีย์ และบริเวณโดยรอบของวัด พบอนุสาวรีย์ของขุนจอมธรรม ผู้สถาปนาเวียงภูกามยาว หรือเวียงพยาวใกล้ประตูทางทิศตะวันตกของวัดทางด้านทิศเหนือของวัดลี เป็นอาคารจัดแสดงพิพิธภัณฑ์เวียงพยาว (วัดลี) และเป็นคลังเก็บโบราณวัตถุ โดยอาคารที่จัดแสดง ปรับปรุงจากศาลาการเปรียญของวัดลี ปัจจุบันได้มีการสร้างอาคารเพื่อจัดแสดงโบราณวัตถุ การบริหารจัดการพื้นที่วัดและพิพิธภัณฑ์อยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการบริหารวัดลีมีรองเจ้าคณะจังหวัดเป็นเจ้าอาวาสวัดลี มีชุมชนวัดลีมาช่วยในการดูแลวัดและพิพิธภัณฑ์ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สำคัญของจังหวัดพะเยา

โบราณสถานบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา กลุ่มโบราณสถานฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา จากหลักฐานที่สันนิษฐานว่าเป็นกลุ่มโบราณ

สถานที่ที่เป็นเขตอรัญวาสี ของเมืองพยาว สถาปนาโดยพระเจ้าติโลกราช แห่งอาณาจักรล้านนา ที่มีบทบาทในการสถาปนาพุทธศาสนาในเมืองพยาวในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 21-22 โบราณสถานบ้านร่องไฮ เป็นกลุ่มโบราณสถานในเขตอรัญญิกของเมืองพะเยา สันนิษฐานว่า คือ บริเวณติโลกลังฆารามตามที่ปรากฏในจารึก ปัจจุบันได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของกรมศิลปากรได้รับการขุดค้น ขุดแต่งโบราณสถานตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 จนถึงปัจจุบันพื้นที่โดยรอบมีองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ใสบริหารจัดการ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวมีประเพณีสงกรานต์พืชมงคลที่สำคัญ แต่ยังคงขาดแผนการบริหารจัดการ อีกทั้งเป็นที่ที่มีกฎหมายเกี่ยวข้องหลายฉบับในการบริหารจัดการพื้นที่ไม่มีผู้รับผิดชอบโดยตรง จึงไม่สามารถที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม

โบราณสถานกลางกว๊านพะเยา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยามีความสำคัญในฐานะของศาสนสถาน (วัด) ตั้งอยู่ภายนอกเขตเวียงพยาว (เขตอรัญวาสี) บริเวณทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำอิงร่วมสมัยกับเวียงพยาว ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 -22 และถูกแม่น้ำอิงท่วมไปหลังจากมีการสร้างประตูกั้นน้ำเมื่อปี พ.ศ.2483 กลายเป็นโบราณสถานที่ยังคงอยู่ใต้น้ำ ปัจจุบันมีวัดติโลกอารามเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดพะเยา การบริหารจัดการพื้นที่วัดติโลกอาราม ปัจจุบันมีเอกชนที่ทำท่าเรือวัดติโลกอารามเป็นผู้ดูแล และมูลนิธิวัดติโลกอารามแต่ไม่สามารถดำเนินการในการพัฒนาพื้นที่ได้ เนื่องจากกฎหมายเกี่ยวข้องหลายฉบับในการบริหารจัดการพื้นที่เป็นข้อจำกัดในการบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

โบราณสถานสปร่องซุย สันนิษฐานว่าเป็นบริเวณที่พญางำเมือง พญามังราย และพญาร่วง แห่งสุโขทัยได้กระทำสัตยาธิษฐานร่วมกันริมฝั่งแม่น้ำสายตา (อิง) ตามตำนานเมืองพยาวปัจจุบันอยู่ในการดูแลของมูลนิธิสามกษัตริย์ มีการสร้างอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ และเป็นหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวทางเรือที่ชุมชนฝั่งหมิ่นได้พยายามผลักดัน แต่เนื่องด้วยไม่มีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องทำให้ขาดการทำการกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่เคยจัดไว้แล้ว

วัดพระธาตุโพธิ์งาม บ้านฝั่งหมิ่น วัดพระธาตุโพธิ์งาม ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านฝั่งหมิ่น ตำบลดอกคำใต้ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2561 แต่เดิมสันนิษฐานได้ว่าจะเคยเป็นวัดป่า (อรัญญวาสี) อยู่ใกล้กับวัดศรีชุมชน ตำบลแม่ตำภูมินทร์ จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในหมู่บ้าน พบว่า จุดที่ตั้งเจดีย์นพเคราะห์แต่เดิมมีซากเจดีย์ขนาดใหญ่อยู่ และได้พบพระพุทธรูปหินทรายอยู่หลายองค์ ในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2444-2448) เคยมีชาวบ้านเข้าไปหลบภัยในองค์เจดีย์เก่าได้ และช่วงน้ำท่วมพื้นที่ตั้งเจดีย์สามารถนำวัวมาหนีน้ำได้ประมาณ 20 ตัว และในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เกิดการลักขุดหาพระเครื่องที่ฐานเจดีย์

องค์ก่อนอยู่หลายครั้ง จนกระทั่งนายอำพัน พรหมธิดาช ผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านได้นำเอาก้อนหินจากเจดีย์เก่า ไปถมตามถนนในหมู่บ้านเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมหมู่บ้านทำให้เจดีย์เก่าถูกทำลายลงจนหมดสิ้นไป

พระนอนหินทราย เป็นโบราณวัตถุที่เคยพบว่าอยู่ในซากเจดีย์องค์เก่าที่ถูกนักขุดพระนำออกไปจากวัดนี้ ต่อมาได้มีการส่งต่อผ่านมือนักสะสมของเก่าอีกหลายทอด จนสุดท้ายได้กลับมาয়วัดพระธาตุโพธิ์งามอีกครั้ง มีข้อสันนิษฐานว่า พระหินทรายนอนน่าจะ เป็นพระพุทธรูปประจำวันเกิด จากบรรดาพระประจำวันเกิด 7 วัน เนื้อหินทรายออกสีเขียวมีท่า นอนแบบหนุนหมอนทับมือ คล้ายพระพุทธรูปเจ้าปริณิพพาน จุดเด่นวัดพระธาตุโพธิ์งาม นอกจาก จะพบโบราณวัตถุประเภทหินทรายแล้ว คือการอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ เช่น การตานหลวงพระเจ้า การทำสะเปา การจารใบลานธรรม การหล่อพระพุทธรูป ล้วนแต่เป็นภูมิ ปัญญาภาคคุณค่ามาตั้งบรรพบุรุษทั้งสิ้น ปัจจุบันวัดพระธาตุโพธิ์งามอยู่ในความดูแลของ พระอธิการทศพร ถาวรปัญญาญ เป็นเจ้าอาวาส ประเพณีสำคัญประจำวัด ได้แก่ งานสร้างขวัญ พระธาตุนพเคราะห์ ปัจจุบันอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลดอกคำใต้ ได้มีการ กำหนดเป็นวัดสำคัญของตำบลดอกคำใต้ ในเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่คณะ บริหารธุรกิจและนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยาได้ทำการวิจัยไว้ตั้งแต่ปี 2563

การสำรวจทรัพยากรวัฒนธรรม ในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ บริเวณลุ่มจะพบแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ทั้งหมด 14 แหล่ง แต่ พบว่า มีเพียง 8 แหล่งที่อยู่ในแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัด จากการสัมภาษณ์ สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด และโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา ได้แก่ พระธาตุจอมทอง วัดลี วัดศรีโคมคำ วัดสปร่องขุยวัดร่องไฮ วัดติโลกอารามหลวง โบราณสถานเวียงลอ และบ่อสิบสอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่ง โบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยาเพื่อนำมาพัฒนารูปแบบของ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิง ในจังหวัดพะเยา ซึ่งนำเสนอในหัวข้อถัดไป

ตาราง 3 แสดงบริบทปัจจุบันของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงใน
จังหวัดพะเยา

แหล่งโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์ แบ่งช่วงอายุสมัย	ชื่อแหล่ง / ที่ตั้ง	บริบทปัจจุบัน		
		ศักยภาพในการ ดึงดูดใจด้านการ ท่องเที่ยว	ศักยภาพในการ รองรับด้านการ ท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
กลุ่มที่ 1 แหล่งโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์ที่มี พัฒนาการทาง วัฒนธรรมมาตั้งแต่ก่อน พุทธศตวรรษ ที่ 19	ผาเกียง วัดธรรมนิมิต และบ่อสิบสอง อำเภอเมืองพะเยา	มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ มีศักยภาพทาง กายภาพ	มีสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับขั้นพื้นฐาน	ไม่มี
	โบราณสถานเวียงลอ อำเภอจุน	มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ มีศักยภาพทาง กายภาพและการจัด กิจกรรม	มีสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับขั้นพื้นฐาน มีศักยภาพในการ พัฒนาการท่องเที่ยว จากปัจจัยภายนอก	มีการจัดการด้านการ อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการด้านการ ท่องเที่ยว โดยชุมชนมี ส่วนร่วมในการจัดการ
กลุ่มที่ 2 แหล่งโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์ที่มี พัฒนาการทาง วัฒนธรรมตั้งแต่ พุทธ ศตวรรษที่ 19 – 22	วัดศรีสุพรรณ และ พิพิธภัณฑสถาน อำเภอแม่ใจ	มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ มีศักยภาพทาง กายภาพและการจัด กิจกรรม	มีสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับขั้นพื้นฐาน	มีการจัดการด้านการ ท่องเที่ยว โดยชุมชนมี ส่วนร่วมในการจัดการ
	วัดร้างกลางทุ่งรอบ หนองเล็งทราย อำเภอแม่ใจ	มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ มีศักยภาพทาง กายภาพ	ไม่มี	ไม่มี
	วัดศรีโคมคำ และพระธาตุดอย จอมทอง อำเภอเมืองพะเยา	มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ มีศักยภาพทาง กายภาพและการจัด กิจกรรม	มีสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับขั้นพื้นฐาน มีศักยภาพในการ พัฒนาการท่องเที่ยว จากปัจจัยภายนอก	มีการจัดการด้านการ อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการด้านการ ท่องเที่ยว โดยชุมชนมี ส่วนร่วมในการจัดการ
	วัดลี อำเภอเมืองพะเยา	มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ มีศักยภาพทาง กายภาพและการจัด กิจกรรม	มีสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับขั้นพื้นฐาน	มีการจัดการด้านการ อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยชุมชนมีส่วนร่วมใน การจัดการ
	โบราณสถานบ้าน ร่องไฮ	มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์มี ศักยภาพทาง กายภาพและการจัด กิจกรรม	มีสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับขั้นพื้นฐาน	มีการจัดการด้านการ อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยชุมชนมีส่วนร่วมใน การจัดการ

ตารางที่ 3 ต่อ

แหล่งโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์ แบ่งช่วงอายุสมัย	ชื่อแหล่ง / ที่ตั้ง	บริบทปัจจุบัน		
		ศักยภาพในการ ดึงดูดใจด้านการ ท่องเที่ยว	ศักยภาพในการ รองรับด้านการ ท่องเที่ยว	การบริหารจัดการ
	โบราณสถานบ้าน ร่องไฮ	มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ มีศักยภาพทาง กายภาพและการจัด กิจกรรม	มีสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับพื้นฐาน	มีการจัดการด้านการ อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยชุมชนมีส่วนร่วมใน การจัดการ
	โบราณสถานกลาง กว๊านพะเยา	มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ มีศักยภาพทาง กายภาพและการจัด กิจกรรม	มีศักยภาพในการ พัฒนาการท่องเที่ยว จากปัจจัยภายนอก	มีการจัดการด้านการ อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการด้านการ ท่องเที่ยว โดยหน่วยงาน ภาครัฐ

การประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรม ในแหล่งโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

การประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ผู้วิจัยได้นำเกณฑ์การประเมินตามคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction Standard) ของกรมการท่องเที่ยวมาใช้เป็นแบบประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยได้กำหนดองค์ประกอบไว้ทั้งหมด 3 ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว องค์ประกอบที่ 3 การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

โดยการประเมินจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยาที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย กำกับดูแลด้านกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยวและผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างน้อย 5 ปี จำนวนทั้งหมด 5 ท่าน ได้ผลสรุปการประเมินแบ่งออกมาแต่ละสถานที่ดังแสดงในตารางที่ 4

ตาราง 4 สรุปผลการประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์

เกณฑ์การประเมิน	พระธาตุ จอมทอง	วัดสี	วัดศรีโคม คำ	วัดสบ ร่องชุย	วัดร่องไผ่	วัดติโลก อารามหลวง	เวียงลอย	ปอสิบสอง	คะแนน เฉลี่ย
1. ศักยภาพในการดึงดูด (50 คะแนน)									
1.1 คุณค่าทางประวัติศาสตร์									
1.1.1 ความสำคัญทางประวัติศาสตร์	3	3	3	2	3	3	4	3	3.00
1.1.2 หลักฐานทางโบราณคดี	4	4	4	2	3	3	4	3	3.37
1.1.3 ความเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัย	3	3	4	2	4	3	4	3	3.25
1.1.4 ความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพของ แหล่งประวัติศาสตร์	3	4	3	2	3	4	4	3	3.25
1.1.5 ความสมบูรณ์และความสวยงามทาง สถาปัตยกรรม	5	4	4	2	3	2	4	3	3.37
1.1.6 ความสมบูรณ์และความสวยงามทาง ศิลปกรรม	5	4	4	2	3	2	4	3	3.37
1.1.7 ความมีชื่อเสียงและความเป็นที่ยอมรับ ของแหล่งประวัติศาสตร์	3	3	3	2	3	3	4	2	2.87
1.1.8 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	5	4	4	2	3	4	4	2	3.50
คะแนนรวม ข้อ 1.1 (40 คะแนน)	28	30	29	16	25	24	32	22	25.75

ตาราง 4 ต่อ

เกณฑ์การประเมิน	พระธาตุจอมทอง	วัดสี่	วัดศรีโคมคำ	วัดสบร่องชุย	วัดร่องไผ่	วัดโลกอารามหลวง	เวียงลอ	ปอлипสอง	คะแนนเฉลี่ย
1.2 ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรม									
1.2.1 เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	4	4	3	2	4	2	3	3	3.12
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	2	2	2	2	2	2	3	2	2.12
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	1	1.5	2	1	1	2	2	1	1.43
1.2.4 ความต่อเนื่องของกิจกรรมการท่องเที่ยว	3	2	2	2	2	2.5	2	1	2.06
คะแนนรวม ข้อ 1.2 (10 คะแนน)	9	9.5	9	7	9	8.5	10	7	8.62
คะแนนรวม ข้อ 1 (50 คะแนน)	37	49	38	23	32	32.5	42	29	35.31
2.ศักยภาพด้านการท่องเที่ยว									
2.1.ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมสะอาดขั้นพื้นฐาน	5	5	5	2	3	3	5	3	3.87
2.2 ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	5	3	5	3	3	5	5	2	3.87
คะแนนรวมข้อ 2 (10 คะแนน)	10	8	10	5	6	8	10	5	7.75

ตาราง 4 ต่อ

เกณฑ์การประเมิน	พระธาตุ จอมทอง	วัดสี	วัดศรีโคม คำ	วัดสบ ร่องชุย	วัดร่องไผ่	วัดโลก อารามหลวง	เวียงลอ	ปอติบสง	คะแนน เฉลี่ย
3.การบริหารจัดการ									
3.1.การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว									
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและ ฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว	5	5	5	3	2	3	4	3	3.75
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ที่	3	3	3	2	2	2	3	2	2.50
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและ ประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการ ท่องเที่ยว	2	2	3	5	1	2	2	2	2.37
คะแนนรวมข้อ3.1 (15 คะแนน)	10	10	11	10	5	7	10	7	8.75
3.2.การจัดการด้านการท่องเที่ยว									
3.2.1 การจัดการด้านการบริการและ สาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	2	3	3	1	0.5	3	3	1	2.06
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	4	4.5	5	3	4	4	5	3	4.06
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และ สร้างจิตสำนึก	1.5	3	2.5	2	1	4	4.5	2	2.56
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหาร จัดการท่องเที่ยว	3	2	2	2	2	3	4	2.5	2.56

ตาราง 4 ต่อ

เกณฑ์การประเมิน	พระธาตุ จอมทอง	วัดดี	วัดศรีโคม คำ	วัดสบ ร่องชุย	วัดร่องไผ่	วัดดีโลก อารามหลวง	เรียงล่อ	ปอติบสง	คะแนน เฉลี่ย
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว	1	0	2	1	2	4	3.5	0.5	1.75
คะแนนรวม ข้อ 3.2 (เต็ม 25 คะแนน)	11.5	12.5	14.5	9	9.5	18	20	9	13.00
คะแนนรวม ข้อ 3 (เต็ม 40 คะแนน)	21.5	22.5	25.5	19	14.5	25	30	16	21.75

จากผลการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา จากผลการประเมินภาพรวมทั้งหมด 8 แหล่ง โดยอ้างอิงระดับคะแนนจากระดับคะแนนมาตรฐานของแบบประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของกรมการท่องเที่ยวได้แบ่งระดับคะแนนดังต่อไปนี้

1. ดีเยี่ยม (81 คะแนนขึ้นไป)	2. ดีมาก (71-80 คะแนน)
3. ดี (61-70 คะแนน)	4. ปานกลาง (51-60คะแนน)
5. ต่ำ (50 คะแนนหรือน้อยกว่า)	

พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยาอยู่ในระดับดี (63 คะแนน) สรุปเป็นแต่ละแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณภาพในระดับดีเยี่ยม (81 คะแนนขึ้นไป)

เวียงลอ ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 81 คะแนน

กลุ่มที่ 2 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณภาพในระดับดีมาก (71-80 คะแนน)

วัดศรีโคมคำ ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 70.5 คะแนน

กลุ่มที่ 3 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณภาพในระดับดี (61-70 คะแนน)

วัดพระธาตุจางทอง ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 70 คะแนน

วัดลี ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 70 คะแนน

วัดติโลกอารามหลวง ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 65.5 คะแนน

กลุ่มที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณภาพในระดับปานกลาง (51-60 คะแนน)

วัดร่องไฮ ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 50.5 คะแนน

บ่อสิบสอง ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 50 คะแนน

กลุ่มที่ 5 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณภาพในระดับต่ำ (ต่ำกว่า 50 คะแนน)

วัดสบร่องขุย ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 44 คะแนน

ตาราง 5 สรุปผลการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา

องค์ประกอบ	วัดพระ ธาตุ จอมทอง	วัดลี	วัดศรี โคมคำ	วัดสบ ร่องชู้ย	วัดร่อง ไฮ	วัดติโลก อาราม หลวง	เวียงลอ	ปอสิบ สอง	ภาพรวม ทั้งจังหวัด	ร้อยละ ของค่า คะแนน รวม
1.ศักยภาพในการดึงดูดด้านการท่องเที่ยว (50 คะแนน)	37	49	38	23	32	32.5	42	29	34	68.4
2.ศักยภาพการรองรับด้านการท่องเที่ยว (10 คะแนน)	10	8	10	5	6	8	10	5	8	77.5
3.การบริหารจัดการ (40 คะแนน)	21.5	22.5	25.5	19	14.5	25	30	16	21	51.9
รวมทั้งสิ้น	68.5	79.5	73.5	47	52.5	65.5	82	50	63	

จากตารางที่ 5 พบว่า แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยามีศักยภาพการรองรับด้านการท่องเที่ยวสูงที่สุด (ร้อยละ 77.5) ในทางกลับกัน แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์มีการบริหารจัดการต่ำที่สุด (ร้อยละ 51.9) รองลงมาคือ ศักยภาพในการดึงดูดด้านการท่องเที่ยว (ร้อยละ 68.4)

2. วัตถุประสงค์ 2 เพื่อศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

การเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดพะเยา โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำอิง ตั้งแต่อำเภอแม่ใจ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอจุน ในช่วงเดือนตุลาคม – มีนาคม ช่วงฤดูการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยามีผู้ตอบแบบสอบถามมาจำนวน 406 ชุด และทำการตรวจสอบความถูกต้องของแบบสอบถาม จึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำไปแสดงผล ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง จำนวน 246 คน (ร้อยละ 60.6) อยู่ในช่วงอายุ ส่วนใหญ่อายุ 21-25 ปี จำนวน 70 คน (ร้อยละ 17.2) ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับ การศึกษาปริญญาตรี จำนวน 241 คน (ร้อยละ 59.4) รายได้ส่วนใหญ่มากกว่า 25,000 บาท/เดือน จำนวน 162 คน (ร้อยละ 39.9) สถานภาพโสด จำนวน 277 คน (ร้อยละ 68.2) ประกอบอาชีพผู้ไม่ได้ประกอบอาชีพ จำนวน 108 คน (ร้อยละ 26.6) ดังแสดงในตารางที่ 6

ตาราง 6 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
1.1 เพศ		
ชาย	135	33.3
หญิง	246	60.6
เพศทางเลือก	25	6.2
1.2 อายุ		
ต่ำกว่า 20 ปี	43	10.6
21-25 ปี	70	17.2
26-30 ปี	62	15.3
31-35 ปี	35	8.6
36-40 ปี	54	13.3
41-45 ปี	47	11.6

ตาราง 6 ต่อ

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
46-50 ปี	54	12.6
มากกว่า 50 ปี	44	10.8
1.3 การศึกษา		
ประถมศึกษา	1	0.2
มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3)	1	0.2
ปวช.	7	1.7
ปวส.	11	2.7
ปริญญาตรี	241	59.4
ปริญญาโท	101	24.9
ปริญญาเอก	44	10.8
1.4 รายได้		
ต่ำกว่า 9,000 บาท/เดือน	96	23.6
9,001-13,000 บาท/เดือน	25	6.2
13,001-17,000 บาท/เดือน	42	10.3
17,001-21,000 บาท/เดือน	45	11.1
21,001-25,000 บาท/เดือน	36	8.9
มากกว่า 25,000 บาท/เดือน	162	39.9
1.5 สถานภาพ		
โสด	277	68.2
แต่งงาน	113	27.8
หม้าย	5	1.2
หย่า	11	2.7
1.6 อาชีพ		
ผู้ไม่ได้ประกอบอาชีพ (นักเรียน นักศึกษา แม่บ้าน พ่อบ้าน ฯลฯ)	108	26.6
ผู้ใช้ทักษะแรงงาน (พนักงานบริษัท พนักงานโรงงาน พนักงานก่อสร้าง ฯลฯ)	75	18.5
อาชีพเกษตรกรรม (เกษตรกร เลี้ยงสัตว์ ประมง ฯลฯ)	14	3.4

ตาราง 6 ต่อ

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
เจ้าของกิจการและผู้บริการ (ธุรกิจส่วนตัว ผู้บริหาร นักธุรกิจ ฯลฯ)	69	17.0
ผู้ประกอบการอาชีพระดับสูง (ทันตแพทย์ วิศวกร นักวิชาการ นักกฎหมาย ฯลฯ)	104	34.5
รวม	406	100.00

พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา ส่วนใหญ่นิยมเดินทางมาท่องเที่ยวกับครอบครัว จำนวน 130 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 32 ส่วนใหญ่เคยมาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยาแล้ว จำนวน 361 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 88.9 ช่วงระยะเวลาในการเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยาส่วนใหญ่นิยมพักค้างคืน 1 คืน จำนวน 115 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 28.3 สถานที่พักแรมในจังหวัดพะเยา ส่วนใหญ่นิยมพักโรงแรม จำนวน 164 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 40.4 นิยมใช้รถยนต์ส่วนตัวเป็นพาหนะในการท่องเที่ยว จำนวน 330 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 81.3 โดยมีขั้นตอนการตัดสินใจในการท่องเที่ยวจากมีเวลาว่างจากงานประจำและค้นหาข้อมูลการท่องเที่ยว ตัดสินใจท่องเที่ยว จำนวน 204 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 50.2 ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารและการรับรู้จากการค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง จำนวน 169 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 41.6 ในส่วนของข่าวสารทางการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยาจากสื่อออนไลน์ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ เฟสบุ๊ค อินเทอร์เน็ต ไลน์ จำนวน 249 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 61.3 มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา (โดยประมาณ) มากกว่า 3,000 บาท จำนวน 174 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 42.9 มีลักษณะในการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา ส่วนใหญ่ตัดสินใจร่วมกับครอบครัว จำนวน 144 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 35.5 มีลักษณะการจัดการวางแผนและการเดินทางท่องเที่ยวจังหวัดพะเยานิยมวางแผนและจัดการการเดินทางด้วยตัวเองและเพื่อน จำนวน 400 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 98.5 นิยมเดินทางท่องเที่ยวในวันหยุดเสาร์ - อาทิตย์ จำนวน 206 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 50.7 ตามลำดับ ดังแสดงในตาราง 7

ตาราง 7 พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
1. ลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยาของท่าน		
มาคนเดียว	56	13.8
กลุ่มเพื่อน	99	24.4
ครอบครัว	130	32.0
เพื่อนและครอบครัว	114	28.1
บริษัทนำเที่ยว	1	0.2
อื่น ๆ	6	1.5
2. ท่านเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา เป็นครั้งที่เท่าไร		
เป็นครั้งแรก	45	11.1
เคยมา	361	88.9
3. ระยะเวลาที่ท่านเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา		
น้อยกว่า 6 ชั่วโมง	82	20.2
มากกว่า 6 ชั่วโมง แต่ไม่ค้างคืน	72	17.7
พักค้างคืน 1 คืน	115	28.3
พักค้างคืน 2 คืน	42	10.3
มากกว่า 2 คืน / อื่น ๆ	95	23.4
4. สถานที่และประเภทที่พักแรม ในการเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา		
รีสอร์ท	42	10.3
โฮมสเตย์	17	4.2
บ้านญาติ	82	20.2
โรงแรม	164	40.4
ไม่ค้างแรม	101	24.9
5. พาหนะเดินทางที่ท่านใช้ในการเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยา		
รถยนต์	330	81.3
รถตู้	32	7.9
รถโดยสารประจำทางอื่น	24	5.9
รถจักรยานยนต์	15	3.7

ตาราง 7 ต่อ

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
อื่นๆ	5	1.2
6. ท่านมีขั้นตอนในการตัดสินใจการเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยาของท่านในครั้งนี้อย่างไร		
มีเวลาว่างจากงานประจำ และค้นหาข้อมูลการท่องเที่ยว ตัดสินใจท่องเที่ยว ได้รับข้อมูลการท่องเที่ยว แล้วตัดสินใจว่าจะเดินทางท่องเที่ยว และหาเวลาว่างในการเดินทางท่องเที่ยว	204	50.2
ท่านตัดสินใจที่จะเดินทางท่องเที่ยว แล้วหาข้อมูลทางการท่องเที่ยว	103	25.4
ค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง	99	24.4
กลุ่มเพื่อนและครอบครัว		
สื่อ ต่าง ๆ		
7. ท่านได้รับข่าวสารและรับข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างไร		
สื่อบุคคล เช่น ครอบครัว เพื่อนร่วมงาน	169	41.6
สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ วารสาร แผ่นพับ/โปสเตอร์	130	32.0
สื่อองค์กร เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บริษัทนำเที่ยว	107	26.4
สื่อออนไลน์ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ เฟสบุค อินเทอร์เน็ตออนไลน์		
8. ท่านรับทราบและรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา อย่างไร		
สื่อบุคคล เช่น ครอบครัว เพื่อนร่วมงาน	141	37.7
สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ วารสาร แผ่นพับ/โปสเตอร์	5	1.2
สื่อองค์กร เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บริษัทนำเที่ยว	11	2.7
สื่อออนไลน์ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ เฟสบุค อินเทอร์เน็ตออนไลน์	249	61.3
9. ท่านมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา (โดยประมาณ)		
ต่ำกว่า 500 บาท	19	4.7
501 – 1,000 บาท	76	18.7
1,001 – 3,000 บาท	137	33.7
มากกว่า 3,000 บาท	174	42.9

ตาราง 7 ต่อ

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
10. ลักษณะในการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา		
ตัดสินใจด้วยตัวเอง	109	26.8
ตัดสินใจร่วมกับเพื่อนที่เดินทางร่วมกัน	138	34.0
ตัดสินใจร่วมกับครอบครัว	144	35.5
คู่สมรส	12	3.0
อื่น ๆ	3	0.7
11. ลักษณะการจัดการวางแผนและการเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา		
วางแผนและจัดการการเดินทางด้วยตัวเองและเพื่อน	400	98.5
วางแผนและจัดการการเดินทาง ด้วยบริษัทนำเที่ยว	3	0.7
อื่น ๆ	3	0.7
12. ช่วงเวลาเดินทางท่องเที่ยวของท่านในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยาของท่าน		
เดินทางในวันธรรมดา จันทร์ – ศุกร์	63	15.5
เดินทางในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์	206	50.7
เดินทางในวันหยุดเทศกาล / ประจำปี	128	31.5
อื่น ๆ	9	2.2
รวม	406	100.00

ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

แบบสอบถามความคาดหวังการท่องเที่ยวต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 5 ด้าน ได้แก่ ความดึงดูดด้านการท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านการเข้าถึง และการรองรับด้านการท่องเที่ยว ด้านความปลอดภัย และด้านการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ได้ผลการศึกษา ดังนี้

ด้านความดึงดูดด้านการท่องเที่ยว มีความคาดหวังอยู่ในระดับมาก ค่าคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = 0.765) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว

เชิงประวัติศาสตร์ในด้านคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยวมีความคาดหวังระดับมาก ($\bar{X} = 4.09$, S.D.=0.726) ด้านความสมบูรณ์และสวยงามของร่องรอยที่เหลืออยู่ของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์มีความคาดหวังระดับมาก ด้านความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะในต่างยุคสมัยมีความคาดหวังระดับมาก ($\bar{X} = 4.04$, S.D.=0.769) ความเป็นเอกลักษณ์ทางสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุทางโบราณคดีที่พบได้ยากมีความคาดหวังระดับมาก ($\bar{X} = 4.04$, S.D.=0.816) ดังตารางที่ 8

ตาราง 8 ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (ด้านความดึงดูดด้านการท่องเที่ยว)

รายการ	ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์		
	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
3.1 ความดึงดูดด้านการท่องเที่ยว			
ด้านคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว	4.09	0.726	ความคาดหวังระดับมาก
ด้านความสมบูรณ์และสวยงามของร่องรอยที่เหลืออยู่ของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์	4.08	0.751	ความคาดหวังระดับมาก
ด้านความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะในต่างยุคสมัย	4.04	0.769	ความคาดหวังระดับมาก
ความเป็นเอกลักษณ์ทางสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุทางโบราณคดีที่พบได้ยาก	4.04	0.816	ความคาดหวังระดับมาก
ค่าเฉลี่ย	4.06	0.765	ความคาดหวังระดับมาก

ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ความคาดหวังอยู่ในระดับมาก ค่าคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.82$, S.D. = 0.834) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในกิจกรรมท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบกับสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวมีความคาดหวังในระดับมาก ($\bar{X} = 4.07$, S.D. = 0.755) ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมมี

ในแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์มีความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.97 , S.D. = 0.819) ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว มีความคาดหวังระดับมาก (\bar{X} = 3.85 , S.D. = 0.824) ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.76 , S.D. = 0.824) มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำชมระดับความคาดหวังมาก (\bar{X} = 3.45 , S.D. = 0.951) ดังตารางที่ 9

ตาราง 9 ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว)

รายการ	ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์		
	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
3.2 ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว			
ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	3.85	0.824	ความคาดหวังระดับมาก
ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว	3.76	0.824	ความคาดหวังระดับมาก
กิจกรรมท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว	4.07	0.755	ความคาดหวังระดับมาก
ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมมีในแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์	3.97	0.819	ความคาดหวังระดับมาก
มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำชม	3.45	0.951	ความคาดหวังระดับมาก
ค่าเฉลี่ย	3.82	0.834	ความคาดหวังระดับมาก

ด้านการเข้าถึงและการรองรับด้านการท่องเที่ยว ความคาดหวังอยู่ในระดับมาก ค่าคะแนนเฉลี่ย (\bar{X} = 3.80 , S.D. = 0.891) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (ถนน และป้ายบอกทาง) มีความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.95 , S.D. = 0.830) สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานได้แก่น้ำ ไฟฟ้า ถนน ที่พัก สัญญาโทรศัพท์ และที่จอดรถ ถึงชยะ เป็นต้น มีความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.95 , S.D. = 0.831) ป้ายสื่อ

ความหมายของแหล่งท่องเที่ยว มีความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.67 , S.D. = 0.956) มีบริการพาหนะสำหรับท่องเที่ยวในสถานที่ เช่น รถจักรยาน รถราง เป็นต้น มีความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.53 , S.D. = 1.007) ดังตารางที่ 10

ตาราง 10 ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (ด้านการเข้าถึง และการรองรับด้านการท่องเที่ยว)

รายการ	ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์		
	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
3.3 ด้านการเข้าถึง และการรองรับด้านการท่องเที่ยว			
ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (ถนน และป้ายบอกทาง)	3.95	0.830	ความคาดหวังระดับมาก
สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า ถนน ที่พัก สัญญา โทรศัพท์และที่จอดรถ ถังขยะ เป็นต้น	3.95	0.831	ความคาดหวังระดับมาก
ป้ายสื่อความหมายของแหล่งท่องเที่ยว	3.92	0.834	ความคาดหวังระดับมาก
มีศูนย์บริการให้ข้อมูลนักท่องเที่ยว	3.67	0.956	ความคาดหวังระดับมาก
มีบริการพาหนะสำหรับท่องเที่ยวในสถานที่ เช่น รถจักรยาน รถราง เป็นต้น	3.53	1.007	ความคาดหวังระดับมาก
ค่าเฉลี่ย	3.80	0.891	ความคาดหวังระดับมาก

ด้านความปลอดภัย ความคาดหวังในระดับมาก ค่าคะแนนเฉลี่ย (\bar{X} = 4.10 , S.D. = 0.772) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 4.17 , S.D. = 0.727) ความปลอดภัยในทรัพย์สิน คาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 4.17 , S.D. = 0.724) ความปลอดภัยจากโรคระบาด คาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 4.09 , S.D. = 0.755) ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ คาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.98 , S.D. = 0.813) ดังตารางที่ 11

ตาราง 11 ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (ด้านความปลอดภัย)

รายการ	ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์		
	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
3.4 ด้านความปลอดภัย			
ความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ	4.17	0.727	ความคาดหวังระดับมาก
ความปลอดภัยจากโรคระบาด	4.09	0.755	ความคาดหวังระดับมาก
ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ	3.98	0.813	ความคาดหวังระดับมาก
ความปลอดภัยในทรัพย์สิน	4.17	0.724	ความคาดหวังระดับมาก
ค่าเฉลี่ย	4.10	0.772	ความคาดหวังระดับมาก

ด้านการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ความคาดหวังในระดับมาก ค่าคะแนนเฉลี่ย (\bar{X} = 3.89 , S.D. = 0.683) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้บริการและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.98 , S.D. = 0.784) มีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม คาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.96 , S.D. = 0.792) การดูแลรักษาและปรับปรุงแหล่งเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.92 , S.D. = 0.817) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ เช่น กำหนดโซน กำหนดเวลาเข้าชมและจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว เป็นต้น ความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.92 , S.D. = 0.788) มีการออกแบบและใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.89 , S.D. = 0.803) มีเจ้าหน้าที่ให้บริการอย่างเพียงพอ ความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.70 , S.D. = 0.901) ดังตารางที่ 12

ตาราง 12 ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (ด้านการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์)

รายการ	ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์		
	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
3.5 ด้านการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์			
การดูแลรักษาและปรับปรุงแหล่งเที่ยวอย่างต่อเนื่อง	3.92	0.817	ความคาดหวังระดับมาก
การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ เช่น กำหนดโซน กำหนดเวลาเข้าชม และ จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว เป็นต้น	3.92	0.788	ความคาดหวังระดับมาก
มีเจ้าหน้าที่ให้บริการอย่างเพียงพอ	3.70	0.901	ความคาดหวังระดับมาก
มีการออกแบบและใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม	3.89	0.803	ความคาดหวังระดับมาก
มีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม	3.96	0.792	ความคาดหวังระดับมาก
ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้บริการและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	3.98	0.784	ความคาดหวังระดับมาก
ค่าเฉลี่ย	3.89	0.683	ความคาดหวังระดับมาก

ประสบการณ์ที่คาดหวังที่จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์

ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวต้องการรับจากการท่องเที่ยวมีความต้องการในระดับมาก (\bar{X} = 3.96 , S.D. = 0.759) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ประสบการณ์ด้านอารมณ์ (รู้สึกมีความสุข ความสนุก เพลิดเพลินท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์) มีความต้องการในระดับมาก (\bar{X} = 4.09 , S.D. = 0.714) ประสบการณ์ด้านความรู้ (ได้รับความรู้จากการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์) มีความต้องการในระดับมาก (\bar{X} = 4.04 , S.D. = 0.770) ประสบการณ์ด้านความสร้างสรรค์ (เกิดความคิดสร้างสรรค์ท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์) มีความต้องการในระดับมาก (\bar{X} = 3.96 , S.D. = 0.764)

ประสบการณ์ด้านสังคม (ได้ทำความรู้จักมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนมากยิ่งขึ้น) มีความต้องการในระดับมาก (\bar{X} = 3.89 , S.D. = 0.789) ประสบการณ์ด้านร่างกาย (ได้ใช้พลังกำลังหรือออกกำลังกายในระหว่างท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์) มีความต้องการในระดับมาก (\bar{X} = 3.84 , S.D. = 0.762) ดังตารางที่ 13

ตาราง 13 ประสบการณ์ที่ท่านต้องการได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์

รายการ	ความต้องการได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์		
	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
ประสบการณ์การท่องเที่ยว			
ประสบการณ์ด้านอารมณ์ (รู้สึกมีความสุข ความสนุก เพลิดเพลินท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์)	4.09	0.714	ความคาดหวังระดับมาก
ประสบการณ์ด้านความรู้ (ได้รับความรู้จากการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์)	4.04	0.770	ความคาดหวังระดับมาก
ประสบการณ์ด้านร่างกาย (ได้ใช้พลังกำลังหรือออกกำลังกายในระหว่างท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์)	3.84	0.762	ความคาดหวังระดับมาก
ประสบการณ์ด้านสังคม (ได้ทำความรู้จักมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนมากยิ่งขึ้น)	3.89	0.789	ความคาดหวังระดับมาก
ประสบการณ์ด้านความคิดสร้างสรรค์ (เกิดความคิดสร้างสรรค์ท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์)	3.96	0.764	ความคาดหวังระดับมาก
ค่าเฉลี่ย	3.96	0.759	ความคาดหวังระดับมาก

จากแบบสอบถามพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยาสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยว อายุ 21-25 ปี มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 25,000 บาท/เดือน สถานภาพโสด

รูปแบบการเดินทางของนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวกับเพื่อนและครอบครัว ส่วนใหญ่เคยมาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยาแล้ว พักค้างคืนและเลือกพักโรงแรมในตัวจังหวัดพะเยา ใช้รถยนต์ส่วนตัวเป็นพาหนะในการท่องเที่ยว มีการวางแผนการท่องเที่ยวในช่วงวันหยุดจากการทำงาน หาข้อมูลและตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวด้วยตัวเอง ค้นหาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวจังหวังพะเยาจาก สื่อออนไลน์ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เฟสบุค อินเทอร์เน็ต ไลน์ และ มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา โดยประมาณ 3,000 บาท ต่อทริป

2. ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 5 ด้าน ดังนี้

สิ่งดึงดูดใจ นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ในด้านคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว และความสมบูรณ์และสวยงามของร่องรอยที่เหลืออยู่ของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์รวมถึงความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะในต่างยุคสมัย

ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในกิจกรรมท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมมีในแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์ มีความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว และมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความต่อเนื่อง และนักท่องเที่ยวต้องการมีคฤหาสน์ที่ท่องเที่ยวชม

ด้านการเข้าถึงและการรองรับด้านการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวต้องการความสะดวกสบายในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (ถนน และป้ายบอกทาง) สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานได้แก่น้ำ ไฟฟ้า ถนน ที่พัก สัญญาโทรศัพท์และที่จอดรถ ถึงขยะ ป้ายสื่อความหมายของแหล่ง และต้องการให้มีบริการพาหนะสำหรับท่องเที่ยวในสถานที่ เช่น รถจักรยาน รถราง

ด้านความปลอดภัย นักท่องเที่ยวต้องการการจัดการและป้องกันความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ และความปลอดภัยในทรัพย์สิน รวมถึงความปลอดภัยจากโรคระบาดและความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ

ด้านการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ นักท่องเที่ยวที่มีความคาดหวังว่าแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการให้บริการและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม การดูแลรักษาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง มีการออกแบบและใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ความ มีเจ้าหน้าที่ให้บริการอย่างเพียงพอ

3. ประสพการณ์ของนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประสพการณ์ของนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ พบว่า นักท่องเที่ยวต้องการได้รับการด้านอารมณ์ (รู้สึกมีความสุข ความสนุก เพลิดเพลินท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี) มากที่สุด รองลงมาคือ ประสพการณ์ด้านความรู้ และประสพการณ์ด้านความสร้างสรรค์และกิจกรรมสร้างสรรค์ท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์

ตาราง 14 ความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล

ข้อมูลส่วนบุคคล	Mean	S.D.		Sum of Squares	df	Mean Square	F	P
เพศ								
ชาย	3.82	.619	Between Groups	1.841	2	.921	2.891	.052*
หญิง	3.96	.541	Within Groups	128.335	403	.318		
LGBTQ	4.01	.462	Total	130.177	405			
อายุ								
ต่ำกว่า 20 ปี	4.10	.508	Between Groups	3.806	7	.544	1.712	.104
21-25 ปี	3.93	.509	Within Groups	126.371	398	.318		
26-30 ปี	3.87	.550	Total	130.177	405			
31-35 ปี	3.85	.486						
36-40 ปี	3.82	.650						

ตาราง 14 ต่อ

ข้อมูลส่วนบุคคล	Mean	S.D.		Sum of Squares	df	Mean Square	F	P
41-45 ปี	4.04	.549						
46-50 ปี	3.78	.585						
มากกว่า 50 ปี	3.94	.645						
ระดับการศึกษา								
ต่ำกว่าปริญญาตรี	3.91	.523	Between Groups	.571	3	.190	.591	.621
ปริญญาตรี	3.97	.585	Within Groups	129.606	402	.322		
ปริญญาโท	3.85	.691	Total	130.177	405			
ปริญญาเอก	3.87	.701						
ระดับรายได้ต่อเดือน								
ต่ำกว่า 9,000 บาท	4.00	.552	Between Groups	1.262	5	.252	.783	.562
9,001 – 13,000 บาท	3.82	.449	Within Groups	128.915	400	.322		
13,001-17,000 บาท	3.93	.523	Total	130.177	405			
17,001-21,000 บาท	3.87	.544						
21,001-25,000 บาท	3.84	.531						
มากกว่า 25,000 บาท	3.90	.615						
สถานภาพ								
โสด	3.93	.551	Between Groups	1.828	2	.914	2.870	.051*
แต่งงานแล้ว	3.91	.602	Within Groups	128.349	403	.318		
หย่า/หม้าย	3.59	.523	Total	130.177	405			
อาชีพ								
เจ้าของกิจการและผู้บริการ (ธุรกิจส่วนตัว ผู้บริหาร นักธุรกิจ ฯลฯ)	3.84	.633	Between Groups	3.596	4	.899	2.848	.024

ตาราง 14 ต่อ

ข้อมูลส่วนบุคคล	Mean	S.D.		Sum of Squares	df	Mean Square	F	P
ผู้ใช้ทักษะแรงงาน (พนักงานบริษัท พนักงาน โรงงาน พนักงานก่อสร้าง ฯลฯ)	3.89	.524	Within Groups	126.581	401	.316		
ผู้ไม่ได้ประกอบอาชีพ (นักเรียน นักศึกษา แม่บ้าน พ่อบ้าน ฯลฯ)	4.02	.529	Total	130.177	405			
ผู้ประกอบการอาชีพ ระดับสูง (ทันตแพทย์ วิศวกร นักวิชาการ นัก กฎหมาย ฯลฯ)	3.92	.557						
อาชีพเกษตรกรรม (เกษตรกร เลี้ยงสัตว์ ประมง ฯลฯ)	3.55	.657						

จากตารางที่ 14 พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีเพศและสถานภาพที่แตกต่างกัน มีความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนอายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน และอาชีพที่แตกต่างกันมีความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมโดยรวมไม่แตกต่างกัน

ตาราง 15 การเปรียบเทียบความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จำแนกตามเพศ

เพศ	Mean	ชาย	หญิง	LGBTQ
		3.82	3.96	4.01
ชาย	3.82		.027*	.116
หญิง	3.96			.617
LGBTQ	4.01			

* ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

จากตารางที่ 16 พบว่า นักท่องเที่ยวเพศชายและเพศหญิงมีความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนนักท่องเที่ยว LGBTQ กับนักท่องเที่ยวเพศชายและเพศหญิงมีความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยรวมไม่แตกต่างกัน

ตาราง 16 การเปรียบเทียบความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	Mean	โสด	แต่งงานแล้ว	หย่า/หม้าย
		3.93	3.91	3.59
โสด	3.93		.613	.017*
แต่งงานแล้ว	3.91			.038*
หย่า/หม้าย	3.59			

* ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

จากตารางที่ 16 พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีสถานภาพหย่า/หม้าย กับนักท่องเที่ยวที่มีสถานะโสดและสถานะแต่งงานแล้วมีความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนนักท่องเที่ยวที่มีสถานะโสดและสถานะแต่งงานแล้ว มีความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยรวมไม่แตกต่างกัน

ตาราง 17 การเปรียบเทียบความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	Mean	เจ้าของกิจการและผู้ให้บริการ	ผู้ใช้ทักษะแรงงาน	ผู้ไม่ได้ประกอบอาชีพ	ผู้ประกอบการอาชีพระดับสูง	อาชีพเกษตรกรรม
		3.84	3.89	4.02	3.92	3.55
เจ้าของกิจการและผู้ให้บริการ	3.84		.652	.037*	.360	.074
ผู้ใช้ทักษะแรงงาน	3.89			.101	.679	.040*
ผู้ไม่ได้ประกอบอาชีพ	4.02				.143	.003*
ผู้ประกอบการอาชีพระดับสูง	3.92					.019*
อาชีพเกษตรกรรม	3.55					

จากตารางที่ 17 พบว่า อาชีพเจ้าของกิจการและผู้บริการกับผู้ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนอาชีพเจ้าของกิจการกับอาชีพผู้ใช้ทักษะแรงงานผู้ไม่ได้ประกอบอาชีพผู้ประกอบการอาชีพระดับสูง และอาชีพเกษตรกรรมมีความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยรวมไม่แตกต่างกัน

ตาราง 18 ความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จำแนกตามข้อมูลพฤติกรรมการท่องเที่ยว

พฤติกรรมการท่องเที่ยว	Mean	S.D.	Sum of Squares	df	Mean Square	F	P
ขั้นตอนในการตัดสินใจ							
การเดินทาง							
ได้รับข้อมูลการ	3.94	.522	Between	.406	2	.203	
ท่องเที่ยว แล้วตัดสินใจว่า			Groups				
จะเดินทางท่องเที่ยว และ							
หาเวลาว่างในการเดินทาง							
ท่องเที่ยว							
ตัดสินใจที่จะเดินทาง	3.95	.595	Within	129.771	403	.322	.631
ท่องเที่ยว แล้วหาข้อมูล			Groups				.533
ทางการท่องเที่ยว							
มีเวลาว่างจากงาน	3.88	.388	Total	130.177	405		
ประจำ และค้นหาข้อมูล							
การท่องเที่ยว ตัดสินใจ							
ท่องเที่ยว							
การได้รับข่าวสารและรับข้อมูล						F	P
กลุ่มเพื่อนและครอบครัว	3.93	.534	Between	.796	2	.398	
			Groups				
ค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง	3.87	.559	Within	129.381	403	.321	1.240
			Groups				.291
สื่อ ต่าง ๆ	3.97	.615	Total	130.177	405		

ตาราง 18 ต่อ

การรับทราบและรับรู้ ข้อมูลข่าวสาร	Mean	S.D.		Sum of Squares	df	Mean Square	F	P
สื่อบุคคล เช่น ครอบครัว เพื่อนร่วมงาน	3.92	.558	Between Groups	.156	3	.052	.160	.923
สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ วารสาร แผ่นพับไปรษณีย์	3.77	.645	Within Groups	130.021	402	.323		
สื่อองค์กร เช่น การ ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บริษัทนำเที่ยว	3.98	.600	Total	130.177	405			
สื่อออนไลน์ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ เฟสบุค อินเทอร์เน็ต ไลน์	3.91	.574						
ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง								
ต่ำกว่า 500 บาท	4.02	.559	Between Groups	.243	3	.081	.250	.861
501 – 1,000 บาท	3.93	.529	Within Groups	129.934	402	.323		
1,001 – 3,000 บาท	3.90	.533	Total	130.177	405			
มากกว่า 3,000 บาท	3.91	.612						
ลักษณะในการตัดสินใจเดินทาง								
ตัดสินใจเอง	3.94	.560	Between Groups	.972	1	.972	3.039	.082
ตัดสินใจร่วมกับคนอื่น เช่น คู่รัก ครอบครัว เพื่อน เป็นต้น	3.83	.582	Within Groups	129.205	404	.320		
			Total	130.177	405			
ลักษณะการจัดการวางแผน								
วางแผนและจัดการ เดินทางเอง	3.91	.567	Between Groups	.684	1	.684	2.133	.145
วางแผนและจัดการ เดินทางจากบริษัทนำเที่ยว	4.39	.387	Within Groups	129.493	404	.321		
			Total	130.177	405			

จากตารางที่ 18 พบว่า ขั้นตอนในการตัดสินใจการเดินทางที่แตกต่างกัน การได้รับ
ข่าวสารและรับข้อมูลที่แตกต่างกัน การรับทราบและรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างกัน ค่าใช้จ่าย

ในการเดินทางที่แตกต่างกัน ลักษณะในการตัดสินใจเดินทางที่แตกต่างกัน และลักษณะการจัดการวางแผนที่แตกต่างกัน ความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยรวมไม่แตกต่าง

3. วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากวัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยได้นำเกณฑ์การประเมินตามคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction Standard) ของกรมการท่องเที่ยวมาใช้เป็นแบบประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยได้กำหนดองค์ประกอบไว้ทั้งหมด 3 ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และองค์ประกอบที่ 3 การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

โดยการประเมินจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องในการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยาที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับนโยบายกำกับดูแลด้านกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยว และผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างน้อย 5 ปี จากจาก 5 หน่วยงาน ได้แก่ 1) ศูนย์ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยา 2) สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา 3) องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา 4) เทศบาลเมืองพะเยา 5) มหาวิทยาลัยพะเยา ได้ผลสรุปการประเมินแบ่งออกมาแต่ละสถานที่ พบว่า แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยามีศักยภาพการรองรับด้านการท่องเที่ยวสูงที่สุด (ร้อยละ 77.5) แต่มีการบริหารจัดการต่ำที่สุด (ร้อยละ 51.9) รองลงมาคือ ศักยภาพในการดึงดูดด้านการท่องเที่ยว (ร้อยละ 68.4)

วัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา 15 พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีเพศและสถานภาพที่แตกต่างกัน มีความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยรวมแตกต่างกัน ส่วนอายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน และอาชีพที่แตกต่างกัน มีความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยรวมไม่แตกต่างกัน และ พบว่าขั้นตอนในการตัดสินใจการเดินทางที่แตกต่างกัน การได้รับข่าวสารและรับข้อมูลที่แตกต่างกัน การรับทราบและรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างกัน ค่าใช้จ่ายในการ

เดินทางที่แตกต่างกัน ลักษณะในการตัดสินใจเดินทางที่แตกต่างกัน และลักษณะการจัดการวางแผนที่แตกต่างกัน ความคาดหวังต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยรวมไม่แตกต่าง

จากนั้นนำข้อมูลทั้งสองวัตถุประสงค์ จัดเวทีสนทนากลุ่ม เพื่อรับฟังความคิดเห็นจาก 5 หน่วยงาน ได้แก่ 1) ศูนย์ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยา 2) สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา 3) องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา 4) เทศบาลเมืองพะเยา 5) มหาวิทยาลัยพะเยา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรง เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยนำข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Small Group Discussion) นำมาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยา ดังนี้

จุดแข็ง (Strength)

- S1 มีแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์กระจายทั่วไปตามลุ่มแม่น้ำอิง
- S2 มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จารึก ตำนาน จดหมายเหตุ และแหล่งขุดค้นประวัติศาสตร์
- S3 ชุมชนมีความตระหนักรู้ และภาคภูมิใจในแหล่งท่องเที่ยว
- S4 พะเยามีรูปแบบทางศิลปกรรมที่เป็นอัตลักษณ์
- S5 มีที่พักที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าในจังหวัดพะเยา

จุดอ่อน (Weakness)

W1 บริหารจัดการในแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ และขาดการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ ได้แก่ การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ การจัดการด้านการติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

- W2 ความหลากหลายของกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์มีน้อย
- W3 แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์มีชื่อเสียงในระดับภูมิภาค
- W4 ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวมีผลประเมินน้อย
- W5 การใช้ประโยชน์จากพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ยังไม่มีการใช้อย่างมีศักยภาพ

W6 ขาดความต้องการในการจัดการพื้นที่

โอกาส (Opportunity)

01 กลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อยู่ในวัยทำงาน มีรายได้สูง ใช้ระยะเวลาในการท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยานานขึ้น และนิยมเดินทางมาแบบครอบครัว

02 สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยา สนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรมและevent ด้านการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์

03 มีการบูรณาการกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เพื่อจัดกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ อย่างเช่น การสืบชะตาน้ำ (จากการสัมภาษณ์)

04 ช่องทางการตลาดมีหลากหลาย โดยเฉพาะonline social media

05 เทคโนโลยีและระบบสารสนเทศ ส่งเสริมให้เกิดช่องทางการสื่อสารและนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ได้หลากหลายช่องทาง

06 พฤติกรรมนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์

อุปสรรค (Threat)

T1 ขาดแผนแม่บทในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์

T2 การบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (จากการสัมภาษณ์)

T3 ขาดนโยบายสนับสนุนและส่งเสริมจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

T4 กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวมีกฎหมายหลายฉบับ อย่างเช่น พรบ. โบราณสถาน ฯลฯ สิทธิในการใช้พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ (จากการสัมภาษณ์และสำรวจภาคสนาม)

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือ TOWS Matrix ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อเลือกกลยุทธ์และแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยาได้แนวทางดังแสดงในตารางที่ 19

ตาราง 19 วิเคราะห์ TOWS Matrix รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยา

<p>โอกาส</p> <p>O1 กลุ่มนักท่องเที่ยว อยู่ในวัยทำงาน มีรายได้สูง ใช้ระยะเวลาในการท่องเที่ยวมากขึ้น และนิยมเดินทางมาแบบครอบครัว</p> <p>O2 หน่วยงานภาครัฐ สนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรม</p> <p>O3 มีการบูรณาการกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา</p> <p>O4 ช่องทางการตลาดมีหลากหลาย โดยเฉพาะonline social media</p> <p>O5 เทคโนโลยีและระบบสารสนเทศ ส่งเสริมให้เกิดช่องทางทางการสื่อสารและนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ได้หลากหลาย</p> <p>O6นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์</p>	<p>จุดแข็ง</p> <p>S1 มีแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์กระจายทั่วไปตามลุ่มแม่น้ำอิง</p> <p>S2 มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จารึก ตำนาน จดหมายเหตุ และแหล่งขุดค้นประวัติศาสตร์</p> <p>S3 ชุมชนมีความตระหนักรู้ และภาคภูมิใจในแหล่งท่องเที่ยว</p> <p>S4 พะเยามีรูปแบบทางศิลปกรรมที่เป็นอัตลักษณ์</p> <p>S5 มีที่พักที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในจังหวัดพะเยา</p>	<p>จุดอ่อน</p> <p>W1 บริหารจัดการในแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ และขาดการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์</p> <p>W2 ความหลากหลายกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์มีน้อย</p> <p>W3 แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์มีชื่อเสียงในระดับภูมิภาค</p> <p>W4 ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวมีผลลบประเภ็นน้อย</p> <p>W5 ขาดการใช้ประโยชน์ของที่ดินอย่างมีศักยภาพ</p> <p>W6 ขาดความต่อเนื่องในการจัดการพื้นที่</p>	<p>จุดแข็ง + โอกาส = กลยุทธ์เชิงรุก</p> <p>S1+S2+S4+O1+O2+O3+O6: นำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ศิลปกรรมและประวัติศาสตร์มาออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยววัยทำงานและครอบครัวที่มีรายได้สูงซึ่งเป็นกลุ่มที่ให้ความสนใจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์</p> <p>S3+ S6+O1+O4+O5+O6 : พัฒนาคณะในชุมชนให้เป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี</p>	<p>จุดอ่อน + โอกาส = กลยุทธ์เชิงแก้ไข</p> <p>W1+W4+O1+O3: ร่วมมือ อบท. ในการดำเนินการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านกายภาพ ความปลอดภัย</p> <p>W2+W5+W6+O1+O2: ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนด้านการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อยกระดับศักยภาพของแหล่งเที่ยวให้เป็นที่รู้จักในระดับประเทศ</p>	<p>จุดอ่อน + อุปสรรค = กลยุทธ์เชิงรับ</p> <p>W5+W6+T4 : ำพระราชพิธีกรรมเพื่อทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และโบราณคดี</p>
<p>อุปสรรค</p> <p>T1 ขาดแผนแม่บทในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์</p> <p>T2 การบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (จากการสัมมนา)</p> <p>T3 ขาดนโยบายสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น</p> <p>T4 มีกฎหมายหลายฉบับ</p>	<p>จุดแข็ง + อุปสรรค = กลยุทธ์เชิงป้องกัน</p> <p>S1+S2+S3+S4+S5+T1+T2+T3: จัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์ โดยเน้นการนำอัตลักษณ์ทางด้านรูปแบบศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ โดยติดตามเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์</p>				

ผู้วิจัยได้จัดเวทีสนทนากลุ่ม จาก 5 หน่วยงาน ได้แก่ 1) ศูนย์ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยา 2) สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา 3) องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา 4) เทศบาลเมืองพะเยา 5) มหาวิทยาลัยพะเยาซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยา เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับกลยุทธ์และแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยาโดยมีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 5 คน ได้ผลการระดมความคิดเห็นดังแสดงในตารางที่ 20

ตาราง 20 แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยา

กลยุทธ์จาก TOWS Matrix	ข้อเสนอในเวทีสนทนากลุ่ม	กลยุทธ์การพัฒนาท่องเที่ยว
กลยุทธ์เชิงรุก		
1. นำอัตลักษณ์ทางด้านรูปแบบศิลปกรรมและประวัติศาสตร์มาออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยววัยทำงานและครอบครัวที่มีรายได้สูงซึ่งเป็นกลุ่มที่ให้ความสนใจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์	ข้อเสนอในเวทีสนทนากลุ่มเสนอให้ดึงรูปแบบศิลปกรรมสกุลช่างพะเยา คือ ประติมากรรมหินทราย ที่พบในทุกแหล่งประวัติศาสตร์มาออกแบบกิจกรรม การเรียนรู้ให้แหล่งแกะสลักพระพุทธรูปหินทรายในทุกแหล่งท่องเที่ยว	กำหนดทิศทางการพัฒนาและออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวภายใต้แนวคิด คือ “Diversity to Unique of Phayao” กำหนดกลุ่มเป้าหมาย 1. กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ นักท่องเที่ยววัยทำงานและครอบครัวที่มีรายได้สูง 2. กลุ่มเป้าหมายรอง คือ ผู้ที่ชื่นชอบงานประวัติศาสตร์

ตาราง 20 ต่อ

กลยุทธ์จาก TOWS Matrix	ข้อเสนอในเวทีสนทนากลุ่ม	กลยุทธ์การพัฒนา ท่องเที่ยว
2. พัฒนาคนในชุมชนให้เป็น ผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์ และโบราณคดี	ข้อเสนอในเวทีสนทนากลุ่มให้เน้น คน 3 วัยในชุมชน	พัฒนาคนในชุมชนทั้ง 3 วัยให้เป็นผู้จัดการการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน แหล่งประวัติศาสตร์และ โบราณคดีเพื่อให้เกิด ความยั่งยืน
กลยุทธ์เชิงแก้ไข		
1. ร่วมมือ กับอปท.ในการด้านการ บริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้าน กายภาพ ความปลอดภัย	ข้อเสนอในเวทีสนทนากลุ่ม เสนอ ให้มีเจ้าภาพร่วมและแลกเปลี่ยน ทรัพยากรการจัดการ	1. ความร่วมมือกับภาคี เครือข่าย
2. ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ สนับสนุนด้านการบริหารจัดการใน แหล่งเที่ยวด้านกิจกรรมการ ท่องเที่ยวเพื่อยกระดับศักยภาพ ของแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักใน ระดับประเทศ	ข้อเสนอในเวทีสนทนากลุ่ม เสนอ ให้มีเจ้าภาพร่วมและแลกเปลี่ยน ทรัพยากรการจัดการ	1. ความร่วมมือกับภาคี เครือข่าย
กลยุทธ์เชิงป้องกัน		
1. จัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมในแหล่ง ประวัติศาสตร์ โดยเน้นการ นำเสนออัตลักษณ์ทางด้าน รูปแบบศิลปกรรมและ ประวัติศาสตร์ ตลอดจนเชื่อมโยง เป็นเส้นทางท่องเที่ยวตาม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์	ข้อเสนอในเวทีสนทนากลุ่ม เสนอ ให้จัดทำแผนแม่บท และควร สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาการ ท่องเที่ยวของจังหวัด คือ Creative tourism	จัดทำแผนแม่บทด้านการ ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ใน พื้นที่ประวัติศาสตร์ <i>“Phayao Creative tourism: from Diversity to Unique of Phayao”</i>

ตาราง 20 ต่อ

กลยุทธ์จาก TOWS Matrix	ข้อเสนอในเวทีสนทนากลุ่ม	กลยุทธ์การพัฒนา ท่องเที่ยว
กลยุทธ์เชิงรับ		
1. ทำประชาพิจารณ์เพื่อทบทวน กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และ โบราณคดี	ข้อเสนอในเวทีสนทนากลุ่ม เสนอ ให้หาเจ้าภาพหลักในการจัดทำ ประชาพิจารณ์ และควรมีแนว ทางการดำเนินงานให้เป็นรูปธรรม	1. ประชาพิจารณ์เพื่อ ทบทวนกฎหมายที่ เกี่ยวข้องในการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยว ประวัติศาสตร์และ โบราณคดี และแนวทาง การดำเนินงานให้เป็น รูปธรรม

จากการทำเวทีระดมความคิดเห็นสรุปแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยควรเริ่มจากจัดทำแผนแม่บทด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ประวัติศาสตร์จากการประชาพิจารณ์ เพื่อทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และโบราณคดี และแนวทางการดำเนินงานให้เป็นรูปธรรมโดยมีองค์ประกอบดังนี้

วิสัยทัศน์

“Phayao Creative Cultural Tourism: from Diversity to Unique of Phayao”

พันธกิจ

1. การพัฒนาศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว โดยเน้นการนำเสนออัตตลักษณ์ทางด้านรูปแบบศิลปกรรมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์
2. การพัฒนาศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว โดยสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง
3. การพัฒนาด้านการบริหารจัดการ โดยเน้นพัฒนาคนในชุมชนทั้ง 3 ้วยให้เป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

1. กลุ่มเป้าหมายหลักคือ นักท่องเที่ยววัยทำงานและครอบครัวที่มีรายได้สูง
2. กลุ่มเป้าหมายรองคือ ผู้ที่ชื่นชอบงานประวัติศาสตร์

ตาราง 21 การกำหนดแนวทางด้านบริหารจัดการ

พันธกิจ	แนวทางการพัฒนา	หน่วยงานรับผิดชอบ
1. การพัฒนาศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว โดยเน้นการนำเสนออัตลักษณ์ทางด้านรูปแบบศิลปกรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์	1.1 สร้างแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประติมากรรมหินทรายที่มีอัตลักษณ์เฉพาะสกุลช่างพะเยาที่พบในทุกแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์	สำนักงานวัฒนธรรม ท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัด
	1.2 เชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เช่น เส้นทางประวัติศาสตร์ก่อนสมัยพุทธศตวรรษที่ 19 ปอสินสอง-ผาเกียง-สปร่องขุย-วัดลี เป็นต้น เส้นทางประวัติศาสตร์หลังสมัยพุทธศตวรรษที่ 19 : วัดจอมทอง - วัดศรีโคมคำ-วัดติโลกอาราม - โบราณสถานร่องไฮ	ท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัด
	1.3 เชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตามขั้นตอนการแกะสลักประติมากรรมหินทราย เช่น แหล่งหินตัด-แหล่งแกะสลัก-แหล่งจัดแสดง เป็นต้น	ท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัด

ตาราง 21 ต่อ

พันธกิจ	แนวทางการพัฒนา	หน่วยงาน รับผิดชอบ
	1.4 กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น ทำกรวยดอกไม้สักการะ ทำตุ๊กต้อบายสำหรับบูชาพระธาตุ การเขียนคำอธิษฐานด้วยตัวฝัก ขามบนแผ่นโลหะทองคำ การผางประทีปดินกาเพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา การทำและถวายตุงนักขัตตฤกษ์	ชุมชนในแหล่ง ท่องเที่ยว
	1.5 การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เป็นที่รู้จักในระดับประเทศ	สำนักงานการ ท่องเที่ยวแห่ง ประเทศไทย เชียงราย
2. การพัฒนาศักยภาพในการรองรับ ด้านการท่องเที่ยว โดยสร้างความ ความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่ เกี่ยวข้อง	2.1 ร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานของ รัฐ อปท. และชุมชนในการด้านการ บริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้าน กายภาพ เช่น จัดทำโมเดลจำลองพื้นที่แหล่ง ท่องเที่ยว จัดเตรียมเส้นทางและพาหนะ (จักรยานหรือรถราง)สำหรับ นักท่องเที่ยวในการเข้าชมแหล่งที่อยู่ ห่างไกล จัดภูมิทัศน์ให้แหล่งท่องเที่ยวให้ สะอาด และสวยงาม	อปท. โยธาธิการและผัง เมือง ชุมชนในแหล่ง ท่องเที่ยว

ตาราง 21 ต่อ

พันธกิจ	แนวทางการพัฒนา	หน่วยงานรับผิดชอบ
	2.2 ร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานของรัฐ อปท. และชุมชนในการด้านการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านความปลอดภัย โดยเฉพาะด้านภัยธรรมชาติ และโรคระบาด	ป้องกันภัยจังหวัดและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)
3. การพัฒนาด้านการบริหารจัดการ โดยเน้นพัฒนาคนในชุมชนทั้ง 3 วยให้เป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพื่อให้เกิดความยั่งยืน	3.1 อบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถวางแผนและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวได้	อปท. และสถาบันการศึกษา
	3.2 อบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้	อปท. และสถาบันการศึกษา
	3.3 อบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถจัดการด้านการท่องเที่ยวได้ เช่น การจัดการด้านการบริการ กิจกรรมการท่องเที่ยว ให้ความรู้ เป็นต้น	อปท. และสถาบันการศึกษา
	3.4 พัฒนาชุมชนสู่การเป็นผู้ประกอบการทางด้านวัฒนธรรมหรือนวัตกรรมวัฒนธรรมสร้างสรรค์ เพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน	อปท. และสถาบันการศึกษา
	3.5 สร้างองค์กร/กลุ่มชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์	อปท. และสถาบันการศึกษา

INPUT

วัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

- 1) ศึกษาสภาพในการตั้งจุดเฝ้าด้านการท่องเที่ยว
- 2) ศึกษาสภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว
- 3) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ที่ 2 พฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยว แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

- 1) นักท่องเที่ยวต้องการได้รับประสบการณ์ด้านอารมณ์
- 2) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่อยู่ในวัยเริ่มทำงานและมีรายได้เฉลี่ยค่อนข้างสูง
- 3) นิยมเดินทางท่องเที่ยวกับเพื่อนและครอบครัว ใช้รถยนต์ส่วนตัวท่องเที่ยวในช่วงวันหยุด หาง้อมูลและตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวด้วยตัวเอง ค้นหาข้อมูลจาก สื่อออนไลน์
- 4) มีความคาดหวังด้านคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว
- 5) ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบทับกับสภาพแวดล้อม
- 6) ต้องการความสะดวกสบายในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
- 7) ต้องการการจัดการและป้องกันความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ
- 8) ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้บริการและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

PROCESS

TOWS Matrix analysis

กลยุทธ์เชิงรุก

S1+S2+S4+O1+O2+O3+O6: นำอัตลักษณ์ทางด้านศิลปกรรม และประวัติศาสตร์มาออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทำงานและครอบครัวที่มีรายได้สูงซึ่งเป็กลุ่มที่ให้ความสนใจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

S3+ S6+O1+O4+O5+O6 : พัฒนาการในชุมชนให้เป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี

กลยุทธ์เชิงแก้ไข

W1+W4+O1+O3: ร่วมมือ อบท. ในการดำเนินการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านกายภาพ ความปลอดภัย

W2+W5+W6+O1+O2: ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนด้านการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวเชิงกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อยกระดับศักยภาพของแหล่งเที่ยวให้เป็นที่รู้จักในระดับประเทศ

กลยุทธ์เชิงป้องกัน

S1+S2+S3+S4+S5+S4+T3: จัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์ โดยเน้นการนำเสนอนำอัตลักษณ์ทางด้านรูปแบบศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ ตลอดจนเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

กลยุทธ์เชิงรับ

W5+W6+T4 : ทำประชาสัมพันธ์เพื่อทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และโบราณคดี

OUTPUT

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้แนวคิด

“Phayao Creative Cultural Tourism: from Diversity to Unique of Phayao”

การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

- 1) กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ นักท่องเที่ยววัยทำงาน และครอบครัวที่มีรายได้สูง
- 2) กลุ่มเป้าหมายรอง คือ ผู้ที่ชื่นชอบงานประวัติศาสตร์

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา 3 ด้าน

- 1) การพัฒนาศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว โดยเน้นการนำเสนออัตลักษณ์ทางด้านศิลปกรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์
- 2) การพัฒนาคุณภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว โดยสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง
- 3) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการ โดย เน้นพัฒนาคนในชุมชนทั้ง 3 วัยให้เป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

ภาพ 17 สรุปรูปแบบแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

ผลจากการวิจัยตามที่ได้ศึกษาทั้ง 3 วัตถุประสงค์ สามารถนำเสนอเป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยาตามแนวคิด STAR MODEL (Jay Galbraith, 2016) ดังนี้

1. Strategy กลยุทธ์ที่สามารถกำหนดจากแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยา เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์และนโยบายการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา และสอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวจากแบบสอบถาม โดยมีวิสัยทัศน์ คือ **“Phayao Creative Cultural Tourism: from Diversity to Unique of Phayao”** และมีพันธกิจการจัดการ 3 ด้าน ได้กำหนดกลยุทธ์ไว้ ดังนี้

1.1 กลยุทธ์การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงรุก

นำอัตลักษณ์ทางด้านรูปแบบศิลปกรรมและประวัติศาสตร์มาออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทำงานและครอบครัวที่มีรายได้สูงซึ่งเป็นกลุ่มที่ให้ความสนใจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กำหนดทิศทางการพัฒนาและออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวภายใต้แนวคิด คือ **“Diversity to Unique of Phayao”** กำหนดกลุ่มเป้าหมาย 1) กลุ่มเป้าหมายหลักคือ นักท่องเที่ยวทำงานและครอบครัวที่มีรายได้สูง 2) กลุ่มเป้าหมายรองคือ ผู้ที่ชื่นชอบงานประวัติศาสตร์

พัฒนาคนในชุมชนให้เป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี พัฒนาคนในชุมชนทั้ง 3 วยให้เป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

1.2 กลยุทธ์การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงแก้ไข

ความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านกายภาพ ความปลอดภัย

ความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย กับหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนด้านการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อยกระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักในระดับประเทศ

1.3 กลยุทธ์การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงป้องกัน

จัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์ โดยเน้นการนำเสนออัตลักษณ์ทางด้านรูปแบบศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ ตลอดจนเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ตามแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ **“Phayao Creative tourism: from Diversity to Unique of Phayao”**

1.4 กลยุทธ์การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงรับ

ประชากรวิจารณ์เพื่อทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และโบราณคดี และแนวทางการดำเนินงานให้เป็นรูปธรรม

2. Structure โครงสร้างของรูปแบบการจัดการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา จากผลการวิจัยครั้งนี้ขอเสนอการแบ่งองค์กร ผู้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ตามอำนาจหน้าที่ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพันธกิจในการขับเคลื่อนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ได้ดังต่อไปนี้

พันธกิจ

- 1) การพัฒนาศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว โดยเน้นการนำเสนออัตลักษณ์ทางด้านศิลปกรรมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์
- 2) การพัฒนาศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว โดยสร้างความความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว
- 3) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการ โดย เน้นพัฒนาคนในชุมชนทั้ง 3 ้วยให้เป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

องค์กร หรือผู้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ตามอำนาจหน้าที่ โดยมีหน้าที่ในการสนับสนุนและส่งเสริมในการขับเคลื่อนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ดังต่อไปนี้

ตาราง 22 องค์กรหรือผู้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้องตามอำนาจหน้าที่

ผู้รับผิดชอบ (องค์กรของรัฐ อบท. ชุมชน)	อำนาจหน้าที่	การสนับสนุน / ส่งเสริม
สำนักงาน ททท. เชียงราย	1) นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	1) ประชาสัมพันธ์ 2) งบประมาณจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด	2) กำกับ ดูแลนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา	1) แผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

ตาราง 22 ต่อ

ผู้รับผิดชอบ (องค์กรของรัฐ อปท. ชุมชน)	อำนาจหน้าที่	การสนับสนุน / ส่งเสริม
		2) ยุทธศาสตร์การส่งเสริม ท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ 3) จัดสรรงบประมาณสนับสนุน การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว วัฒนธรรม
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา	1) บูรณาการพันธกิจเกี่ยวข้องด้านการ อนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริมและสนับสนุน งานด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมกับส่วน งานของภาครัฐในการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่ง โบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณ ลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา	1) สนับสนุน/ส่งเสริม นำทุนทาง วัฒนธรรมมาต่อยอดตามแนวคิด เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิด เป็นผลิตภัณฑ์และบริการทางการ ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิง สร้างสรรค์ 2) จัดงบประมาณสนับสนุน/ ส่งเสริมจัดกิจกรรมวัฒนธรรมเชิง สร้างสรรค์ ในแหล่งโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงใน จังหวัดพะเยา
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล)	1) จัดทำแผนยุทธศาสตร์ของหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงใน จังหวัดพะเยา 2) มีความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน	1) จัดตั้งหน่วยงานดูแล กำกับการ ดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงใน จังหวัดพะเยา 2) จัดงบประมาณสนับสนุน/ ส่งเสริมจัดกิจกรรมวัฒนธรรมเชิง สร้างสรรค์ ในแหล่งโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงใน จังหวัดพะเยา 3) จัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพ บุคลากรของหน่วยงานและชุมชน เพื่อในขับเคลื่อนการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่ง โบราณคดีและประวัติศาสตร์ บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

ตาราง 22 ต่อ

ผู้รับผิดชอบ (องค์กรของรัฐ อปท. ชุมชน)	อำนาจหน้าที่	การสนับสนุน / ส่งเสริม
สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง	1) บูรณาการพันธกิจเกี่ยวข้องของด้านการอนุรักษ์ พื้นฟู ส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านพัฒนาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ของแหล่งท่องเที่ยวร่วมกับส่วนงานของภาครัฐในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา	1) สนับสนุน/ส่งเสริม ชุมชนในการอนุรักษ์ พื้นฟู ส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านพัฒนาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยว 2) จัดงบประมาณสนับสนุน/ส่งเสริมจัดกิจกรรมงานด้านพัฒนาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ของแหล่งท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ให้ชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว
ป้องกันภัยจังหวัด	1) บูรณาการพันธกิจเกี่ยวข้องของด้านการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านความปลอดภัย ด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน สำหรับนักท่องเที่ยวร่วมกับส่วนงานของภาครัฐในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา	1) จัดอบรม/สนับสนุน/ส่งเสริมจัดกิจกรรมงานด้านความปลอดภัย ด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน สำหรับนักท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยาให้ชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)	1) บูรณาการพันธกิจเกี่ยวข้องของด้านการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านความปลอดภัย สำหรับนักท่องเที่ยวร่วมกับส่วนงานของภาครัฐในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา	1) จัดอบรม/สนับสนุน/ส่งเสริมจัดกิจกรรมงานด้านความปลอดภัย สำหรับนักท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยาให้ชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว
ชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว	1) มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณ	1) จัดทำแผนชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและ

ตาราง 22 ต่อ

ผู้รับผิดชอบ (องค์กรของรัฐ อปท. ชุมชน)	อำนาจหน้าที่	การสนับสนุน / ส่งเสริม
	<p>ลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ร่วมกับหน่วยงานของรัฐและเอกชน หรือชุมชนอื่น</p>	<p>ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา</p> <p>2) สร้างการรับรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยาให้กับคนในชุมชนทุกช่วงวัย และสร้างสำนึกรักท้องถิ่นในการทำหน้าที่ดูแลแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา</p> <p>3) การเข้าร่วมการอบรม ศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาบุคลากรในชุมชนเพื่อจัดกลุ่มในการทำหน้าที่ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา</p>
สถาบันการศึกษา	<p>1) บูรณาการพันธกิจเกี่ยวข้องด้านการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านการศึกษา พัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยว / พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว / ผลิตภัณฑ์หรือบริการทางการท่องเที่ยว ร่วมกับส่วนงานของภาครัฐ เอกชน ชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา</p>	<p>1) จัดอบรม/สนับสนุน/ส่งเสริมจัดกิจกรรมงานด้านการศึกษา พัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยว / พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว / ผลิตภัณฑ์หรือบริการทางการท่องเที่ยว สำหรับชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวท่องเที่ยว หรือเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง</p>

3. Process กระบวนการของการจัดการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา หน่วยงานของภาครัฐที่มีหน้าที่โดยตรงเป็นผู้มอบนโยบายและสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ศักยภาพของบุคลากรทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ชีตความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคมและสาธารณูปโภคในแหล่งท่องเที่ยว ให้กับผู้รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวทั้งที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) หรือชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว หรือสถาบันการศึกษาในการวิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยาตามแนวทางที่ได้จากผลการวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

3.1 สร้างแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประติมากรรมหินทรายที่มีอัตลักษณ์เฉพาะสกุลช่างพะเยาที่พบในทุกแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในการพัฒนา

3.2 เชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เช่น
1) เส้นทางประวัติศาสตร์ก่อนสมัยพุทธศตวรรษที่ 19 : บ่อสินสอง-ผาเกียง-สปร่องขุย-วัดลี
2) เส้นทางประวัติศาสตร์หลังสมัยพุทธศตวรรษที่ 19 : วัดจอมทอง-วัดศรีโคมคำ-วัดติโลกอาราม-โบราณสถานร่องไฮ โดยท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในการพัฒนา

3.3 เชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตามขั้นตอนการแกะสลักประติมากรรมหินทราย เช่น แหล่งหินตัด-แหล่งแกะสลัก-แหล่งจัดแสดง โดยท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในการพัฒนา

3.4 กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น กรวยดอกไม้สักการะทำตุงซ้อสำหรับบูชาพระธาตุ การเขียนคำอธิษฐานด้วยตัวฝักขามบนแผ่นโลหะทองคำ การผางประทีปดินกาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา การทำและถวายตุงนักขัตตฤกษ์ โดยชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวเป็นผู้ดำเนินการ

3.5 การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักในระดับประเทศ โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เชียงรายเป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในการพัฒนา

3.6 ความร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานของรัฐ อปท. และชุมชนในการด้านการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านกายภาพ เช่น จัดทำโมเดลจำลองพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจัดเตรียมเส้นทางและพาหนะ (จักรยาน หรือรถราง) สำหรับนักท่องเที่ยวในการเข้าชมแหล่งที่อยู่

ทางไกล จัดภูมิทัศน์ให้แหล่งท่องเที่ยวให้สะอาดและสวยงาม โดยโยธาธิการและผังเมืององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) หรือชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว

3.7 ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) หรือชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ในการด้านการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านความปลอดภัย ป้องกันภัยจังหวัด และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)

3.8 การอบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถวางแผนและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

3.9 การอบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

3.10 การอบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถจัดการด้านการท่องเที่ยวได้ เช่น การจัดการด้านการบริการ กิจกรรมการท่องเที่ยว ให้ความรู้ เป็นต้นโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

3.11 พัฒนาชุมชนสู่การเป็นผู้ประกอบการทางด้านวัฒนธรรม หรืออนุรักษ์วัฒนธรรมสร้างสรรค์ เพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

3.12 สร้างองค์กร/กลุ่มชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

4. Reward ระบบการให้รางวัลเพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจในพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ได้แก่ การมอบรางวัลหรืองบประมาณสนับสนุน หรือทุนวิจัย สำหรับบุคลากรหรือองค์กรที่มีผลการดำเนินงานที่บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

5. People นโยบายด้านทรัพยากรบุคคลขององค์กรหรือชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ด้วยการฝึกอบรม และการพัฒนา. นโยบายเหล่านี้ออกแบบมาเพื่อผลิตบุคลากรที่มีความสามารถและสร้างความสามารถที่จำเป็นในการดำเนินการตามทิศทางเชิงกลยุทธ์ขององค์กรที่เหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา เป็นไปตามพันธกิจข้อที่สาม ของการวิจัยครั้งนี้ คือ การพัฒนาด้านการบริหารจัดการ โดย เน้นพัฒนาคนในชุมชนทั้ง 3 วัย 1) เยาวชนสร้างความตระหนักรับรู้ และความรู้ความเข้าใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา 2) วัยผู้ใหญ่ มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา และ 3) ผู้สูงอายุ เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา และให้ทั้ง 3 วัย มีส่วนร่วมในการเป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพื่อให้เกิดความยั่งยืนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

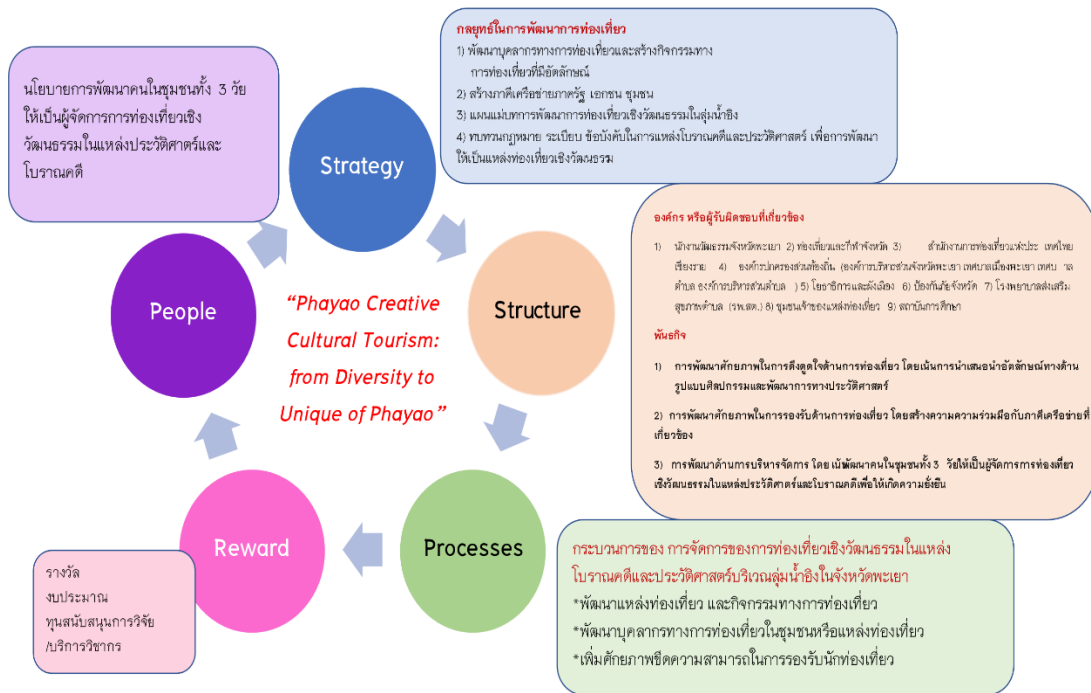
5.1 การอบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถวางแผนและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

5.2 การอบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

5.3 การอบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถจัดการด้านการท่องเที่ยวได้ เช่น การจัดการด้านการบริการ กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ความรู้ เป็นต้น โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

5.4 พัฒนาชุมชนสู่การเป็นผู้ประกอบการทางด้านวัฒนธรรม หรืออนุรักษ์วัฒนธรรมสร้างสรรค์ เพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

5.5 สร้างองค์กร/กลุ่มชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

ภาพ 18 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยา

ที่มา : ผู้วิจัย

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัด โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการสรุปและอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์หลัก 3 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาและประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิง ในจังหวัดพะเยา และ 3) เสนอรูปแบบการจัดการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังนี้

สรุปผลการศึกษา

1. การประเมินศักยภาพทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา จากผลการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยาแบ่งตามคุณภาพมาตรฐานได้ 5 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณภาพในระดับดีเยี่ยมระดับเกณฑ์คะแนน (81 คะแนนขึ้นไป)

เวียงลอ ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 81 คะแนน

กลุ่มที่ 2 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณภาพในระดับดีมาก ระดับเกณฑ์คะแนน (71 – 80 คะแนน)

วัดศรีโคมคำ ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 70.5 คะแนน

กลุ่มที่ 3 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณภาพในระดับดี ระดับเกณฑ์คะแนน (61 – 70 คะแนน)

วัดพระธาตุจางทอง ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 70 คะแนน

วัดลี ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 70 คะแนน

วัดดีโลกอารามหลวง ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 65.5 คะแนน

กลุ่มที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณภาพในระดับปานกลาง ระดับเกณฑ์คะแนน (51–60 คะแนน)

วัดร่องไฮ ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 50.5 คะแนน

บ่อสิบสอ ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 50 คะแนน

กลุ่มที่ 5 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณภาพในระดับต่ำ ระดับเกณฑ์คะแนน (ต่ำกว่า 50 คะแนน)

วัดสปร่องขุย ได้คะแนนประเมินทั้งสิ้น 44 คะแนน

เมื่อพิจารณาในภาพรวมทั้งหมด 8 แหล่ง พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยาอยู่ในระดับดี (63 คะแนน) โดยแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยามีศักยภาพการรองรับด้านการท่องเที่ยวสูงที่สุด (ร้อยละ 77.5) รองลงมาคือ ศักยภาพในการดึงดูดด้านการท่องเที่ยว (ร้อยละ 68.4) ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยของ(วิภาดา เกษธรรมพิทักษ์ และเทิดชาย ช่วยบำรุง, 2565) ที่ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษา นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีศักยภาพในด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวและ ด้านความเป็นเอกลักษณ์ อยู่ในระดับ สูงที่สุด (4.31) รองลงมา คือ ด้านการบริหารจัดการ (ค่าเฉลี่ย 3.74) และด้านความพร้อม ในการรองรับนักท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 3.60) ตามลำดับ ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากข้อจำกัดของกฎบัตรและมาตรฐานระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองของนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาทำให้ไม่สามารถสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในการรองรับการท่องเที่ยวได้ ซึ่งพะเยายังไม่มีข้อบังคับหรือกฎหมายเกี่ยวกับการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

สำหรับศักยภาพในการมีการบริหารจัดการ พบว่า ในภาพรวมแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยาอยู่ในระดับต่ำที่สุด (ร้อยละ 51.9) ซึ่งแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่อยูในการดูแลของกรมศิลปากรและแหล่งท่องเที่ยวที่มีการบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยว เช่น นครนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (วิภาดา เกษธรรมพิทักษ์ และเทิดชาย ช่วยบำรุง, 2565) ทำการศึกษา การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ปราสาทสติก๊กอภิม จังหวัดสระแก้ว พบว่า ลักษณะด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว สูงที่สุด รองลงมา คือ ด้านการบริหารจัดการและด้านศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเห็นได้ว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่อยู่ในจังหวัดเมืองรอง และไม่ได้ขึ้นทะเบียนกับ

UNESCO จะมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวได้มากกว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนกับ UNESCO ในทางกลับกัน แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนกับ UNESCO จะมีด้านศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวสูงที่สุด

2. พฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา โดยการเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดพะเยา โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำอิง ตั้งแต่อำเภอแม่ใจ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอจุน ในช่วงเดือนตุลาคม 2565 ผ่านช่องทางออนไลน์ (Google Form) ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาจำนวน 406 ชุด และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำไปแสดงผล ดังนี้

1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง จำนวน 246 คน (ร้อยละ 60.6) อยู่ในช่วงอายุส่วนใหญ่อายุ 21-25 ปี จำนวน 70 คน (ร้อยละ 17.2) ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 241 คน (ร้อยละ 59.4) รายได้ส่วนใหญ่มากกว่า 25,000 บาท/เดือน จำนวน 162 คน (ร้อยละ 39.9) สถานภาพโสด จำนวน 277 คน (ร้อยละ 68.2) ประกอบอาชีพผู้ไม่ได้ประกอบอาชีพ จำนวน 108 คน (ร้อยละ 26.6) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ก่องพงษ์ บุญยการ, 2550) ที่กล่าวว่า รายได้อยู่ในช่วง 10,000 - 30,000 บาท สามารถเดินทางมาท่องเที่ยวได้โดยไม่ส่งผลกระทบต่อการเดินทางในชีวิตในด้านอื่น ๆ โดยสื่อที่มีอิทธิพลมากที่สุดในการเลือกเดินทางมาท่องเที่ยวคือออนไลน์ เพื่อนแนะนำให้มาเที่ยว และมีจุดประสงค์เพื่อการพักผ่อน มีรูปแบบการเดินทางมากับเพื่อนกับครอบครัว โดยรถส่วนตัวในวันหยุดเสาร์ - อาทิตย์ โดยมีค่าใช้จ่ายอยู่ในช่วง 1,000 - 3,000 บาท ทั้งนี้เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่มีอายุประมาณ 20 - 30 ปี เป็นช่วงอายุวัยเรียนและวัยทำงานมีรายได้เป็นของตัวเองและเป็นผู้มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีรายได้ที่ 10,000-20,000 บาท

2) พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา ส่วนใหญ่นิยมเดินทางมาท่องเที่ยวกับเพื่อนและครอบครัว จำนวน 114 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 28.1 ส่วนใหญ่เคยมาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยาแล้ว จำนวน 361 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 88.9 ช่วงระยะเวลาในการเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยาส่วนใหญ่นิยมพักค้างคืน 1 คืน จำนวน 115 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 28.3 สถานที่พักแรมในจังหวัดพะเยา ส่วนใหญ่นิยมพักโรงแรม จำนวน 164 คน

คิดเป็นจำนวนร้อยละ 40.4 นิยมใช้รถยนต์ส่วนตัวเป็นพาหนะในการท่องเที่ยว จำนวน 330 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 81.3 โดยมีขั้นตอนการตัดสินใจในการท่องเที่ยวจากมีเวลาว่างจากงานประจำ และค้นหาข้อมูลการท่องเที่ยว ตัดสินใจท่องเที่ยว จำนวน 204 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 50.2 ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับข่าวสาร และการรับรู้จากการค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง จำนวน 169 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 41.6 ในส่วนของข่าวสารทางการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยาจากสื่อออนไลน์ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เฟสบุค อินเทอร์เน็ต จำนวน 249 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 61.3 มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา (โดยประมาณ) มากกว่า 3,000 บาท จำนวน 174 บาท คิดเป็นจำนวนร้อยละ 42.9 มีลักษณะในการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา ส่วนใหญ่ตัดสินใจร่วมกับครอบครัว จำนวน 144 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 35.5 มีลักษณะการจัดการวางแผนและการเดินทางท่องเที่ยวจังหวัดพะเยานิยมวางแผนและจัดการการเดินทางด้วยตัวเองและเพื่อน จำนวน 400 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 98.5 นิยมเดินทางท่องเที่ยวในวันหยุดเสาร์ - อาทิตย์ จำนวน 206 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 50.7 ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการท่องเที่ยวที่ว่า การท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นการหาความรู้ และประสบการณ์ (เบญจมาศ อุทกศิริ, 2550) และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (สายฝน ยวนแหล นารี วีระกิจ และ สรา ยุทธ มัลลัม, 2548) ที่ พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์คือการเดินทางมาเพื่อการพักผ่อนและเยี่ยมชมสถานที่ใหม่ๆเป็นหลักและในด้านรูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวผู้มาเยือนมีรูปแบบการท่องเที่ยวด้วยตนเองโดยใช้พาหนะส่วนตัวซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวแล้วและมีความต้องการกลับมาเที่ยวอีก โดยได้รับข้อมูลจากสื่อออนไลน์ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เฟสบุค อินเทอร์เน็ต จำนวน มากที่สุด

3) ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

แบบสอบถามความคาดหวังการท่องเที่ยวต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 5 ด้าน ได้แก่ ความดึงดูดด้านการท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านการเข้าถึง และการรองรับด้านการท่องเที่ยว ด้านความปลอดภัย และด้านการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ได้ผลการศึกษาดังนี้

ด้านความดึงดูดด้านการท่องเที่ยวมีความคาดหวังอยู่ในระดับมาก ค่าคะแนนเฉลี่ย (\bar{X} = 4.06 , S.D. = 0.765) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง

ประวัติศาสตร์ในด้านคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยวที่มีความคาดหวังระดับมาก

(\bar{X} = 4.09 , S.D.=0.726) ด้านความสมบูรณ์และสวยงามของร่องรอยที่เหลืออยู่ของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์มีความคาดหวังระดับมาก ด้านความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะในต่างยุคสมัยมีความคาดหวังระดับมาก (\bar{X} = 4.04 , S.D.=0.769) ความเป็นเอกลักษณ์ทางสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุทางโบราณคดีที่พบได้ยากมีความคาดหวังระดับมาก (\bar{X} = 4.04 , S.D.=0.816) ซึ่งสอดคล้องกับ (Dickman S, 1996) ที่กล่าวว่า สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่งในการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้ามาเยี่ยมชมเยือน ณ แหล่งท่องเที่ยววันนั้น ๆ ผลการศึกษาของ (ประกอบศิริ ภักดีพินิจและกรรณิกา พิมลศรี, 2553) ที่พบว่า เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และอาชีพสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้ในชุมชนได้ และ (สายฝน ยวนแหล่นารี วีระกิจ และ สรายุทธ มัลลัม, 2548) ที่พบว่าความสวยงามของทรัพยากรท่องเที่ยวเป็นปัจจัยจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ

ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ความคาดหวังอยู่ในระดับมาก ค่าคะแนนเฉลี่ย (\bar{X} = 3.82 , S.D. = 0.834) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในกิจกรรมท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบกับสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว มีความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 4.07 , S.D. = 0.755) ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมมีในแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์มีความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.97 , S.D. = 0.819) ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว มีความคาดหวังระดับมาก (\bar{X} = 3.85 , S.D. = 0.824) ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.76 , S.D. = 0.824) มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำชมระดับความคาดหวังมาก (\bar{X} = 3.45 , S.D. = 0.951) สอดคล้องกับอารวรรณ์ (Arvom Chankhanit, 2014) ที่ว่าชุมชนมีความพร้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมีแหล่งการเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ดังนั้นรูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงเหมาะสมต่อการเตรียมความพร้อมต่อการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยว และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ (ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร, 2542) ที่ว่าองค์ประกอบตัวบ่งชี้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวไว้ว่าการจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความเจริญก้าวหน้าและกลายเป็นที่รู้จักของผู้คนอย่างแพร่หลาย ต้องพัฒนาจากเรื่องระบบการให้บริการขั้นพื้นฐาน ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้มาตรฐาน คือ การ

ประชาสัมพันธ์ทุกช่องทางมีสื่อความหมายกับคนที่มาเยือนอย่างเข้าใจกันและการอำนวยความสะดวกทุกด้าน

ด้านการเข้าถึงและการรองรับด้านการท่องเที่ยว ความคาดหวังอยู่ในระดับมาก ค่าคะแนนเฉลี่ย (\bar{X} = 3.80 , S.D. = 0.891) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (ถนน และป้ายบอกทาง) มีความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.95 , S.D. = 0.830) สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า ถนน ที่พัก สัญญาโทรศัพท์ และที่จอดรถ ถึงชยะ เป็นต้น มีความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.95 , S.D. = 0.831) ป้ายสื่อความหมายของแหล่งท่องเที่ยว มีความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.67 , S.D. = 0.956) มีบริการพาหนะสำหรับท่องเที่ยวในสถานที่ เช่น รถจักรยาน รถราง เป็นต้น มีความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.53 , S.D. = 1.007) สอดคล้องกับงานวิจัยของ(ธนภูมิ ปองเสงี่ยม และนิรมล จันทร์แย้ม, 2559) , (เสาวคนธ์ ฟรายเกื้อ, 2562) , (เบญจมาศ อุทกศิริ, 2560) , และ (จุฑาธิปต์ จันทร์เอียด, 2559) ศักยภาพของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีนั้น ความพร้อมของสถานที่ท่องเที่ยว เช่น เส้นทางที่เข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสะดวก รวดเร็วและปลอดภัย นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้ามาแหล่งท่องเที่ยวได้หลากหลายรูปแบบ และควรจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้องกับการเดินทาง เช่น สถานที่จอดรถ ร้านซ่อมรถ ร้านสะดวกซื้อ ห้องน้ำ เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะชุมชนซึ่งเป็นเสมือนเจ้าของบ้านจะมีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนและมีบทบาทเป็นผู้ดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน ที่ผ่านมามีคนในแหล่งท่องเที่ยวมักเป็นฝ่ายตั้งรับการท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยคนในแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมองเห็นผลประโยชน์ในเชิงรายได้แต่อาจไม่ตระหนักและคาดการณ์ถึงผลกระทบที่เกิดตามมา นอกจากการตั้งรับกับทรัพยากรที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วคนในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวกลับไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม

ด้านความปลอดภัย ความคาดหวังในระดับมาก ค่าคะแนนเฉลี่ย (\bar{X} = 4.10 , S.D. = 0.772) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ ความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 4.17 , S.D. = 0.727) ความปลอดภัยในทรัพย์สิน คาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 4.17 , S.D. = 0.724) ความปลอดภัยจากโรคระบาด คาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 4.09 , S.D. = 0.755) ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ คาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.98 , S.D. = 0.813) ไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของ (สมัคร ณะเกิงสุข, 2545) ในเรื่องสภาพปัญหาและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติทางทะเล เกาะเสม็ด ตำบลเพ อำเภอเมือง จังหวัดระยองที่มีการสร้างมาตรการกฎระเบียบเพื่อกำกับดูแลความปลอดภัยของ

นักท่องเที่ยว สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีจิตสำนึกในการให้บริการที่ดีมีมาตรฐานมีความรับผิดชอบต่อนักท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนตลอดไป เนื่องด้วยภาพลักษณ์ของเมืองพะเยาเป็นเมืองแห่งความปลอดภัยแตกต่างจากจังหวัดระยองที่มีความเสี่ยงเรื่องความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวสูง

ด้านการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ความคาดหวังในระดับมาก ค่าคะแนนเฉลี่ย (\bar{X} = 3.89 , S.D. = 0.683) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้บริการและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.98 , S.D. = 0.784) มีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม คาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.96 , S.D. = 0.792) การดูแลรักษาและปรับปรุงแหล่งเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.92 , S.D. = 0.817) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ เช่น กำหนดโซน กำหนดเวลาเข้าชมและจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว เป็นต้น ความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.92 , S.D. = 0.788) มีการออกแบบและใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.89 , S.D. = 0.803) มีเจ้าหน้าที่ให้บริการอย่างเพียงพอ ความคาดหวังในระดับมาก (\bar{X} = 3.70 , S.D. = 0.901) สอดคล้องกับ (สุพรรณิการ์ ขวัญเมือง และ เบญจวรรณ โมกมล, 2550) ที่ว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวจะต้องมีหลักว่าสามารถดึงดูดคนให้ไปเที่ยวชมได้แก่ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสอดคล้องกับ (Godfrey Kerry & Clarke Jackie, 2000) ที่ว่า การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวต้องประเมินผลในเรื่องของทรัพยากรด้านมรดกทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมด้วยซึ่งหมายถึง สิ่งสำคัญทางศาสนา คือ โบราณสถานและโบราณวัตถุของสถานที่แต่ละแห่ง และวัดพระเจ้านั่งดินมีการประยุกต์วัฒนธรรมเป็นสินค้าท่องเที่ยวมีการปรับปรุง / ปรับภูมิทัศน์ที่กลมกลืนกับศาสนสถาน เด็กและผู้สูงอายุมีบทบาทในกิจกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น และคนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นสอดคล้อง (พุลทรัพย์ สวนเมือง ตุลาพันธ์ สุปราณี ทับสกุล และ พูลสมบัติ นามหล้า, 2544) ที่ว่าการท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชนจะช่วยอนุรักษ์ และฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ถ้าชุมชนจะจัดการการท่องเที่ยวด้วยตัวเอง วัตถุประสงค์อันดับแรกคือการสร้างรายได้ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อันดับที่สองคือ การอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นนั่นเองและสอดคล้องกับ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548) ที่ว่า การให้ชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่รอบ ๆ แหล่งท่องเที่ยวมีส่วนร่วมและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อมอันจะก่อให้เกิดรายได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่น อีกทั้งจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวด้วยและสอดคล้องกับ (สุนีย์ อภิชาติกุล

ชัย, 2557) ที่ว่านอกจากความร่วมมือของคนในชุมชนเองแล้วความร่วมมือและความช่วยเหลือที่มาจากหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่าย และการเสริมสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็งก็มีส่วนสำคัญยิ่ง สิ่งสำคัญประการแรกที่จะทำให้เครือข่ายเข้มแข็งได้นั้น โดยอาศัยหลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันเพื่อให้เกิดความสุขและความสามัคคี และช่วยป้องกันหรือลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกัน

4) ประสบการณ์ที่คาดหวังที่จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์

ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวต้องการรับจากการท่องเที่ยวมีความต้องการในระดับมาก (\bar{X} = 3.96 , S.D. = 0.759) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ประสบการณ์ด้านอารมณ์ (รู้สึกมีความสุข ความสนุก เพลิดเพลินท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์) มีความต้องการในระดับมาก (\bar{X} = 4.09 , S.D. = 0.714) ประสบการณ์ด้านความรู้ (ได้รับความรู้จากการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์) มีความต้องการในระดับมาก (\bar{X} = 4.04 , S.D. = 0.770) ประสบการณ์ด้านความสร้างสรรค์ (เกิดความคิดสร้างสรรค์ท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์) มีความต้องการในระดับมาก (\bar{X} = 3.96 , S.D. = 0.764) ประสบการณ์ด้านสังคม (ได้ทำความรู้จัก มีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนมากยิ่งขึ้น) มีความต้องการในระดับมาก (\bar{X} = 3.89 , S.D. = 0.789) ประสบการณ์ด้านร่างกาย (ได้ใช้พลังกำลังหรือออกกำลังกายในระหว่างท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์) มีความต้องการในระดับมาก (\bar{X} = 3.84 , S.D. = 0.762) สอดคล้องกับแนวคิด การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ (experiential tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวร่วมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เป็นเจ้าของพื้นที่กับนักท่องเที่ยว (Jennings G. R. and Nickerson N, 2006) รูปแบบการเดินทางมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งแสวงหาประสบการณ์ (experiential tourists) รวมถึงแสวงหาประสบการณ์ที่แท้จริงเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม ประเพณี วิธีการดำรงชีวิต และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน

จากแบบสอบถามพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยาสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

ด้านพฤติกรรมการท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยว อายุ 21-25 ปี มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 25,000 บาท/เดือน สถานภาพโสด

รูปแบบการเดินทางของนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวพร้อมกับเพื่อนและครอบครัวส่วนใหญ่เคยมาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยาแล้ว พักค้างคืนและเลือกพักโรงแรมในตัว

จังหวัดพะเยา ใช้รถยนต์ส่วนตัวเป็นพาหนะในการท่องเที่ยวมีการวางแผนการท่องเที่ยวในช่วงวันหยุดจากการทำงาน หาข้อมูลแลพตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวด้วยตัวเอง ค้นหาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดพะเยาจาก สื่อออนไลน์ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เฟสบุค อินเทอร์เน็ต และมีการใช้จ่ายในการเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา โดยประมาณ 3,000 บาท ต่อทริป สอดคล้องกับ (สุกัญญา พวงสนธิ และประสพชัย พสุนนท์, 2565) ผลการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดพะเยา พบว่า มีวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยา เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ รูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวกับเพื่อน / ครอบครัว ช่วงเวลาในการท่องเที่ยว คือ วันหยุดสุดสัปดาห์ (วันเสาร์ - อาทิตย์)ระยะเวลาในการท่องเที่ยวภายในวันเดียวได้รับข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวจากสื่อโทรทัศน์ ความถี่ในการท่องเที่ยว คือ 1 - 2 ครั้งต่อปี และค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว คือ 2,001 - 3,000 บาท นอกจากนี้การศึกษาปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดในภาพรวมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดพะเยา ในด้านระยะเวลาในการท่องเที่ยว และค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวส่วนแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวในภาพรวม มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดพะเยาในด้านระยะเวลาในการท่องเที่ยว และค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 5 ด้าน ดังนี้

สิ่งดึงดูดใจ นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในด้านคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว และความสมบูรณ์และสวยงามของร่องรอยที่เหลืออยู่ของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์รวมถึงความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะในต่างละยุคสมัย

ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดี และประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในกิจกรรมท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมมีในแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์ มีความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว และมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความต่อเนื่อง และนักท่องเที่ยวต้องการมีคฤเทศก์ท้องถิ่นนำชม

ด้านการเข้าถึงและการรองรับด้านการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวต้องการความสะดวกสบายในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (ถนน และป้ายบอกทาง) สิ่งอำนวยความสะดวกขั้น

พื้นฐานได้แก่น้ำ ไฟฟ้า ถนน ที่พัก สัญญาโทรศัพท์และที่จอดรถ ถึงขยะ บ้ายสื่อความหมายของแหล่ง และต้องการให้มีบริการพาหนะสำหรับท่องเที่ยวในสถานที่ เช่น รถจักรยาน รถราง

ด้านความปลอดภัย นักท่องเที่ยวต้องการการจัดการและป้องกันความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ และความปลอดภัยในทรัพย์สิน รวมถึงความปลอดภัยจากโรคระบาดและความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ

ด้านการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังว่าแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการให้บริการและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวมีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม การดูแลรักษาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง มีการออกแบบและใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ความมีเจ้าหน้าที่ให้บริการอย่างเพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับ (สุธาสิณี วิทยาภรณ์ จุฑามาส วัชรวงศ์ทิพย์ จิตตินัน วุฒิกร และญาดา วรรณสุข, 2561) ศึกษาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ปราสาทสด๊กก๊กอกธม จังหวัดสระแก้ว พบว่า มีลักษณะการบริหารจัดการด้านแหล่งท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ได้ 3 องค์ประกอบ ดังนี้ องค์ประกอบที่ 1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการองค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวองค์ประกอบที่ 3 การบริหารจัดการโดยภาพรวมลักษณะการจัดการด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ที่มีการบริหารการจัดการด้านการท่องเที่ยว ของปราสาทสด๊กก๊กอกธม (ปราสาททักทนิเกตตะนะ) อยู่ในระดับดีมาตการการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แบบการมีส่วนร่วม โดยการสนทนากลุ่มทำให้ได้ประเด็นต่าง ๆ

ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ พบว่า นักท่องเที่ยวต้องการได้รับประสบการณ์ด้านอารมณ์ (รู้สึกมีความสุข ความสนุก เพลิดเพลินท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี) มากที่สุด รองลงมาคือ ประสบการณ์ด้านความรู้และประสบการณ์ด้านความสร้างสรรค์และกิจกรรมสร้างสรรค์ท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับ (นิรมล พรหมนิล และวารัชต์ มัชยมบุรุษ, 2565) ได้ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนพื้นที่เชิงนิเวศผ่านกลยุทธ์การตลาดเน้นลูกค้า ตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา จากการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน พบว่า นักท่องเที่ยวใหญ่ต้องการเดินทางต้องการไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวที่มีความแปลกใหม่ ดังนั้น การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของบ้านถ้ำที่มีวัฒนธรรมไม่โดดเด่น หรือแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ ในจังหวัดพะเยา จึงทำได้ยากเพื่อให้การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวของบ้านถ้ำเกิดขึ้นได้และเป็นที่สนใจแก่นักท่องเที่ยว คณะวิจัยจึงได้เลือกพัฒนาพื้นที่เชิงนิเวศที่มีเอกลักษณ์และมีความ

แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในจังหวัดโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์มาสร้างความแตกต่าง เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว การเพิ่มความน่าสนใจและมูลค่าให้แก่แหล่งท่องเที่ยวทั้งทางวัฒนธรรม หรือนิเวศ สร้างสามารถใช้ความคิดสร้างสรรค์นำการพัฒนาซึ่งอาจจะเป็นความคิดสร้างสรรค์ทาง ศิลปะและสุนทรียะ และความคิดสร้างสรรค์จากการใช้ความคิดในการแก้ไขปัญหา ได้ และจาก การศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน พบว่า นักท่องเที่ยวใหญ่ต้องการใช้เวลาในการ ท่องเที่ยวกับคนใกล้ชิด เช่น เพื่อน แฟน และครอบครัว และชื่นชอบที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับแหล่ง ท่องเที่ยวที่ไปเยือน อีกทั้งยัง พบว่า นักท่องเที่ยวมีความต้องการใช้สมรรถนะของร่างกายน้อย ดังนั้นคณะวิจัยจึงได้แนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่ควรเน้นการสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวด้วยกันเองผ่านกระบวนการเรียนรู้ทรัพยากรในท้องถิ่นนั้น ๆ

3. การเสนอรูปแบบการจัดการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่ง โบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

จากการสนทนากลุ่มสรุปแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณจังหวัดพะเยาควรใช้ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นำการพัฒนาให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ และนโยบาย การท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา และสอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวจากแบบสอบถาม โดยมีวิสัยทัศน์ คือ “Phayao Creative Cultural Tourism: from Diversity to Unique of Phayao” และมีพันธกิจการจัดการ 3 ด้าน ได้แก่

- 1) การพัฒนาศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว โดยเน้นการนำเสนอ นำอัตลักษณ์ทางด้านรูปแบบศิลปกรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์
- 2) การพัฒนาศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว โดยสร้างความความ ร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง
- 3) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการ โดยเน้นพัฒนาคนในชุมชนทั้ง 3 วยให้เป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

ผลการศึกษาดังกล่าวสนับสนุนแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของ (Richards and Raymond, 2000) ที่เสนอว่าการเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมจะต้อง ผสมผสานร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ หลากหลาย และมีกิจกรรมที่ทันสมัยเพิ่มมากขึ้น ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็น การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ที่อาศัยวัฒนธรรมเป็นฐาน (Culture-based tourism) และใช้ความคิด

สร้างสรรค์เป็นตัวนำ (Creativity-led tourism) ซึ่งชี้ให้เห็นความแตกต่างจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม (Traditional cultural tourism) อย่างเห็นได้ชัด การยกระดับและพัฒนาการกลุ่มโฮมสเตย์อีสานล้านนา ผู้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จึงถือเป็นการขยายขอบเขต และระดับความเข้มข้นของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน อันจะนำไปสู่เป้าหมายของการเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงได้เสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยา ตามแนวคิด STAR MODEL ดังนี้

Strategy กลยุทธ์ที่สามารถกำหนดจากแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยา เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์และนโยบายการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา และสอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวจากแบบสอบถาม โดยมีวิสัยทัศน์ คือ “Phayao Creative Cultural Tourism: from Diversity to Unique of Phayao” และมีพันธกิจการจัดการ 3 ด้าน ได้กำหนดกลยุทธ์ไว้ ดังนี้

กลยุทธ์การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงรุก

1) นำอัตลักษณ์ทางด้านรูปแบบศิลปกรรมและประวัติศาสตร์มาออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยววัยทำงานและครอบครัวที่มีรายได้สูงซึ่งเป็นกลุ่มที่ให้ความสนใจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กำหนดทิศทางการพัฒนาและออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวภายใต้แนวคิดคือ “Diversity to Unique of Phayao” กำหนดกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายหลักคือ นักท่องเที่ยววัยทำงานและครอบครัวที่มีรายได้สูง กลุ่มเป้าหมายรองคือ ผู้ที่ชื่นชอบงานประวัติศาสตร์

2) พัฒนาคนในชุมชนให้เป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี พัฒนาคนในชุมชนทั้ง 3 วยให้เป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

กลยุทธ์การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงแก้ไข

1) ความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านกายภาพ ความปลอดภัย

2) ความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย กับหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนด้านการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อยกระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักในระดับประเทศ

กลยุทธ์การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงแก้ไข

- 1) ความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการดำเนินการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านกายภาพ ความปลอดภัย
- 2) ความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย กับหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนด้านการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อยกระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักในระดับประเทศ

กลยุทธ์การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงป้องกัน

จัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์ โดยเน้นการนำเสนออัตลักษณ์ทางด้านรูปแบบศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ ตลอดจนเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ตามแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ “Phayao Creative tourism: from Diversity to Unique of Phayao”

กลยุทธ์การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงรับ

ประชาสัมพันธ์เพื่อทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และโบราณคดี และแนวทางการดำเนินงานให้เป็นรูปธรรม

Structure โครงสร้างของรูปแบบการจัดการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา จากผลการวิจัยครั้งนี้ ขอเสนอการแบ่งองค์กร ผู้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ตามอำนาจหน้าที่ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพันธกิจในการขับเคลื่อนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ได้ดังต่อไปนี้

พันธกิจ

- 1) การพัฒนาศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว โดยเน้นการนำเสนออัตลักษณ์ทางด้านรูปแบบศิลปกรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์
- 2) การพัฒนาศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว โดยสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง
- 3) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการ โดยเน้นพัฒนาคนในชุมชนทั้ง 3 วยให้เป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

องค์กร หรือผู้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ตามอำนาจหน้าที่

- 1) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา
- 2) ท้องเที่ยวและกีฬาจังหวัด
- 3) สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เชียงราย
- 4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบลองค์การบริหารส่วนตำบล)
- 5) โยธาธิการและผังเมือง
- 6) ป้องกันภัยจังหวัด
- 7) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)
- 8) ชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว
- 9) สถาบันการศึกษา

Process กระบวนการของการจัดการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา หน่วยงานของภาครัฐที่มีหน้าที่โดยตรงเป็นผู้มอบนโยบายและสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ศักยภาพของบุคลากรทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ชีตความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคมและสาธารณูปโภคในแหล่งท่องเที่ยว ให้กับผู้รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวทั้งที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) หรือชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว หรือสถาบันการศึกษาในการวิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ตามแนวทางที่ได้จากผลการวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

สร้างแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประติมากรรมหินทรายที่มีอัตลักษณ์เฉพาะสกุลช่างพะเยาที่พบในทุกแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ท้องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในการพัฒนา

เชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เช่น

- 1) เส้นทางประวัติศาสตร์ก่อนสมัยพศต.19 : บ่อสินสอง – ผาเกียง – สบร่องขุย – วัดลี
- 2) เส้นทางประวัติศาสตร์หลังสมัยพศต.19 : วัดจอมทอง – วัดศรีโคมคำ – วัดติโลกอาราม – โบราณสถานร่องไฮ โดยท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในการ

พัฒนาเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตามขั้นตอนการแกะสลักประติมากรรมหินทราย เช่น แหล่งหินตัด-แหล่งแกะสลัก-แหล่งจัดแสดง โดยท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเป็นผู้กำหนด ยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น กรวยดอกไม้ ลักการะทำตุ๊กต้อสำหรับบูชาพระธาตุ การเขียนคำอธิษฐานด้วยตัวฝักขามบนแผ่นโลหะทองคำ การวางประทีปดินกาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา การทำและถวายตุงนักษัตรีย์ โดยชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวเป็นผู้ดำเนินการ

การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักในระดับประเทศ โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เชียงรายเป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในการพัฒนา

ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐ อปท. และชุมชนในการด้านการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านกายภาพ เช่น จัดทำโมเดลจำลองพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจัดเตรียมเส้นทางและพาหนะ(จักรยาน หรือรถราง) สำหรับนักท่องเที่ยวในการเข้าชมแหล่งที่อยู่ห่างไกล จัดภูมิทัศน์ให้แหล่งท่องเที่ยวให้สะอาดและสวยงาม โดยโยธาธิการและผังเมืององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) หรือชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว

ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) หรือชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ในการด้านการบริหารจัดการในแหล่งเที่ยวด้านความปลอดภัย ป้องกันภัยจังหวัด และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)

การอบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถวางแผนและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

การอบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

การอบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถจัดการด้านการท่องเที่ยวได้ เช่น การจัดการด้านการบริการ กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ความรู้เป็นต้นโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

พัฒนาชุมชนสู่การเป็นผู้ประกอบการทางด้านวัฒนธรรม หรืออนุรักษ์วัฒนธรรมสร้างสรรค์ เพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนโดยองค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

สร้างองค์กร / กลุ่มชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

Reward ระบบการให้รางวัลเพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจในพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ได้แก่ การมอบรางวัลหรืองบประมาณสนับสนุน หรือทุนวิจัย สำหรับบุคลากรหรือองค์กรที่มีผลการดำเนินงานที่บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา

People นโยบายด้านทรัพยากรบุคคลขององค์กรหรือชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวด้วยการฝึกอบรม และการพัฒนานโยบายเหล่านี้ ออกแบบมาเพื่อผลิตบุคลากรที่มีความสามารถและสร้างความสามารถที่จำเป็นในการดำเนินการตามทิศทางเชิงกลยุทธ์ขององค์กรที่เหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา เป็นไปตามพันธกิจข้อที่สาม ของการวิจัยครั้งนี้ คือ การพัฒนาด้านการบริหารจัดการ โดยเน้นพัฒนาคนในชุมชนทั้ง 3 วยให้เป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพื่อให้เกิดความยั่งยืนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การอบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถวางแผนและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

2) การอบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

3) การอบรมและพัฒนาชุมชนให้สามารถจัดการด้านการท่องเที่ยวได้ เช่น การจัดการด้านการบริการ กิจกรรมการท่องเที่ยว ให้ความรู้ เป็นต้นโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

4) พัฒนาชุมชนสู่การเป็นผู้ประกอบการทางด้านวัฒนธรรม หรืออนุรักษ์วัฒนธรรมสร้างสรรค์ เพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

5) สร้างองค์กร/กลุ่มชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล) และสถาบันการศึกษา

อภิปรายผล

1) ด้านศักยภาพของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา พบว่า แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์จำนวน 8 แหล่งมีศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวสูงสุด (ร้อยละ 77.5) ได้แก่ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก เช่น นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวจากภาครัฐรองรับลงมา คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ความสมบูรณ์และความสวยงามทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม (ร้อยละ 68.4) ในทางกลับกัน พบว่า ศักยภาพด้านการบริหารจัดการมีค่าคะแนนต่ำสุด (ร้อยละ 51.9) โดยเฉพาะการจัดการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้อง การศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลาของ (สุจิตต์ วงษ์เทศ และ ชรรค์ชัย บุนปาน, 2538) ที่พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดสงขลามีศักยภาพด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยวในระดับมากที่สุด เมื่อเทียบกับศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว และ ศักยภาพด้านการบริหารจัดการซึ่งการศึกษาในครั้งนี้

อย่างไรก็ตามการศึกษาศักยภาพของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดสงขลาซึ่งเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญในระดับภูมิภาคมีความแตกต่างจากงานวิจัยที่ศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมในระดับชาติ เช่น งานวิจัยของ (วิภาดา เกาธรรมพิทักษ์ และเทิดชาย ช่วยบำรุง, 2565) ได้ศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษา นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีศักยภาพในด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว และ ด้านความเป็นเอกลักษณ์ อยู่ในระดับ สูงที่สุด รองลงมาคือ ด้านการบริหารจัดการ

(ค่าเฉลี่ย 3.74) และด้านความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 3.60) ตามลำดับ ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากข้อจำกัดของกฎบัตรและมาตรฐานระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองของนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาทำให้ไม่สามารถสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในการรองรับการท่องเที่ยวได้ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในจังหวัดมีความโดดเด่นด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่มีอิทธิพลของศิลปะล้านนาจัดอยู่ในสกุลช่างพะเยา ยังไม่มีข้อบังคับหรือกฎหมายเกี่ยวกับการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ อีกทั้งหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงาน ททท. เชียงรายมีงบประมาณจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดมีแผนยุทธศาสตร์การส่งเสริมท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในจังหวัดพะเยามีศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวสูงที่สุดแต่ในทางกลับกัน ศักยภาพด้านการบริหารจัดการมีค่าคะแนนต่ำสุด เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวไม่มีหน่วยงานหลักทั้งในพื้นที่ในการบริหารจัดการและทำงานอย่างต่อเนื่อง

เห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่อยู่ในจังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นเมืองรองและมีความสำคัญในระดับภูมิภาคและไม่ได้ขึ้นทะเบียนกับ UNESCO จะมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวได้มากกว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนกับ UNESCO ในทางกลับกันแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนกับ UNESCO จะมีด้านศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวสูงที่สุด

2) ด้านความคาดหวังต่อการจัดการแหล่งแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา พบว่า นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังด้านความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติและความปลอดภัยในทรัพย์สิน ($\bar{X} = 4.17$) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเริ่มให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น ดังเห็นได้จากการสำรวจของ (World Economic Forum (WEF), 2017) ที่ระบุถึงปัญหาความไม่ปลอดภัยเกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวทั่วโลกที่มีมากขึ้นตามการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อทั้งทางกายภาพ สังคมและเศรษฐกิจ (Mathieson A & Wall G, 1982) และจากเหตุการณ์ ความไม่ปลอดภัยที่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทย ที่ส่งผลกระทบต่อรับรู้ของนักท่องเที่ยวทั้งที่เคยเดินทางมาและไม่เคยเดินทางมาอีกทั้งในการจัดอันดับขีดความสามารถทางการแข่งขันด้านความปลอดภัย ประเทศไทยมีคะแนนที่ถือว่าต่ำสุดในเอเชีย สอดคล้องกับ (สุวัฒน์ จุฑาภรณ์, 2557) และ (ไชยวัฒน์ อัครวิไชยตระกูล, 2556) ระบุว่าถึงแม้สถานที่

ท่องเที่ยวจะมีความน่าสนใจเพียงใด ถาขาดความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวก็มักจะไม่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว

แสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวในปัจจุบันให้ความสำคัญต่อการจัดการความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภทรวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ถ้าหากแหล่งท่องเที่ยวใดไม่สามารถจัดการ หรือป้องกันด้านความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวได้ นักท่องเที่ยวย่อมไม่ตัดสินใจที่จะเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก

3) ด้านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ พบว่า นักท่องเที่ยวต้องการได้รับประสบการณ์ด้านอารมณ์ (รู้สึกมีความสุข ความสนุก เพลิดเพลินท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี) มากที่สุด รองลงมาคือ ประสบการณ์ด้านความรู้ และประสบการณ์ด้านความสร้างสรรค์และกิจกรรมสร้างสรรค์ท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ สอดคล้องกับนิยามการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของ (เจษฎา นกน้อย, 2564) ที่นิยามไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์(Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยัง แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และโบราณคดีรวมถึงสถานที่ที่มีความผูกพันทางจิตใจของคนรุ่นหลัง เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการ

ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยววัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ในจังหวัดพะเยา ควรมีพัฒนาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ของแหล่งท่องเที่ยวให้สวยงามและดึงดูดใจนักท่องเที่ยวตลอดจนมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างความเพลิดเพลินใจให้นักท่องเที่ยว

4) รูปแบบการจัดการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา ผลจากการจัดสนทนากลุ่ม จากผู้แทนของ 5 หน่วยงาน ได้แก่ 1) ศูนย์ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยา 2) สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา 3) องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา 4) เทศบาลเมืองพะเยา 5) มหาวิทยาลัยพะเยาซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับกลยุทธ์และแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณ

กลุ่มแม่น้ำอิงในจังหวัดพะเยามีข้อเสนอร่วมกัน เห็นควรใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นำมาต่อยอดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีจังหวัดพะเยาให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ และนโยบายการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา และสอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวภายใต้แนวคิด **“Phayao Creative Cultural Tourism: from Diversity to Unique of Phayao”**

ผลการศึกษาดังกล่าวสนับสนุนแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของ (Richards and Raymond, 2000) ที่เสนอว่าการเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมจะต้องผสมผสานร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายและมีกิจกรรมที่ทันสมัยเพิ่มมากขึ้นขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่อาศัยวัฒนธรรมเป็นฐาน (Culture-based tourism) และใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นตัวนำ (Creativity-led tourism) ซึ่งชี้ให้เห็นความแตกต่างจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม (Traditional cultural tourism) อย่างเห็นได้ชัดการยกระดับและพัฒนาการกลุ่มโฮมสเตย์อีสาน ล้านนา ผู้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จึงถือเป็นการขยายขอบเขตและระดับความเข้มข้นของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน อันจะนำไปสู่เป้าหมายของการเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อจำกัดของงานวิจัย

1. ด้วยสถานการณ์ COVID - 19 ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยามีจำนวนลดลง
2. มาตรการในช่วงสถานการณ์ COVID-19 ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บางกิจกรรมถูกยกเลิก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปประเด็นที่เห็นในพื้นที่

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป เพื่อเป็นการสร้างสิ่งดูใจสำหรับนักท่องเที่ยวควรมีการศึกษารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา

ข้อเสนอแนะสำหรับนักพัฒนาการท่องเที่ยว เสนอแนวทางในทางนโยบาย

ข้อเสนอแนะในระดับนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ควรมีการมีกระดมสมองเพื่อจัดทำแผนแม่บทในการ

พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา
และผลักดันให้เกิดเป็นแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัดพะเยาต่อไป

บรรณานุกรม

- Arvorn Chankhanit. (2014). Guideline for Tourism Potentiality Building in WiengHuawSubdistrict Administration Organization, Plan District, Chiang Rai Province from Cultural Tourism Route. Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai.
- Dickman S. (1996). Tourism: An introductory text (2 ed.). Australia: Hodder Education.
- Godfrey Kerry & Clarke Jackie. (2000). The Tourism Development Handbook: A Practical Approach to Planning and Marketing (n.d. ed.). New York: Continuum.
- Jay Galbraith. The Star Model. References June 14, 2021, From <http://www.jaygalbraith/>
- Jennings G. R. and Nickerson N. (2006). Quality tourism experiences. Elsevier: Burlington, MA.
- Kotler Phillip and Armstrong. (2002). Principle of Marketing (Vol. 1). USA: Prentice-Hall.
- Mathieson A & Wall G. (1982). Tourism economic physical and social impacts (Vol 1).
- Richards and Raymond. Creative tourism. References April 14, 2022, จาก https://www.academia.edu/1785786/Creative_Tourism_Richards_and_Raymond_2000
- World Economic Forum (WEF). The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017: Paving the Way for a More Sustainable and Inclusive Future. References October 23 2018, From http://ev.am/sites/default/files/WEF_TTCR_2017.pdf.
- กมลชนก สุทธิวาทีนฤพุดดี และคณะ. (2547). การจัดการโซ่อุปทานและโลจิสติกส์ (Vol. 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ท็อป/แมคกรอ-ฮิล.
- กรมการท่องเที่ยว.(2557). (กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา). คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://www.dot.go.th/storage/ebooks/February2019/PLpogKmbYidrDzxTZ5K1.pdf>
- กรมศิลปากร. (2525). การขึ้นทะเบียนโบราณสถานภาคเหนือ (Vol. 1). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2547). รายงานการขุดค้นโบราณสถานร่องไฮและโบราณสถานเวียงลย (Vol. 1). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.(2560) ประกาศเมืองเก่าของจังหวัดพะเยา. สืบค้นเมื่อ 16 มีนาคม 2560, จาก <https://www.mnre.go.th/phayao/th/information/list/1193>

- กลุ่มงานบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 2. ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 2. สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2564, จาก <http://osmnorth-n2.moi.go.th/demo/home/>
- ก่อพงษ์ บุญยการ. (2550). พฤติกรรมและปัจจัยในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวในการเลือกใช้บริการที่พักในอำเภอปรานบุรีจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ปรินญาณิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- เกรียงศักดิ์ ชัยตรุณ. (2560). รากเหง้าของเรา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองพะเยา (Vol. 1, pp. 215). พะเยา: นครนิเวศการพิมพ์.
- คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวประจำเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา. (2558). แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา พ.ศ.2559 – 2563 (Vol. 1). กรุงเทพฯ.
- จากรุวรรณ โปษยานนท์. (2554). แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในบริเวณลุ่มแม่น้ำอิง. กรุงเทพมหานคร.
- จุฑาธิปต์ จันทร์เอียด. (2559). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์, 11(21 มกราคม – มิถุนายน 2559), 13.
- จุฑามาต คงสวัสดิ์. (2550). การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เมืองโบราณอุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. เพชรบูรณ์.
- เจษฎา นกน้อย. (2564). ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในมุมมองของคนพื้นที่: อุทยานประวัติศาสตร์ถ้ำแดง. วารสารเศรษฐศาสตร์และบริการธุรกิจ, 14(1(1 มกราคม – มีนาคม 2565)).
- ฉัตรชนก บุญไชย และ รุ่งเกียรติ แก้วเพชร. (2556). การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดนครนายกและจังหวัดปราจีนบุรี. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ไชยวัฒน์ อัครวิชัยตระกูล. (2556). การรับรู้เกี่ยวกับอาชญากรรมและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีผลต่อการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำและการแนะนำแหล่งท่องเที่ยว:กรณีศึกษา ถนนข้าวสาร. ปรินญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอาชญวิทยาและงานยุติธรรม บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- ญาณานธร เขียรถาวร. (2559). แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ กรณีศึกษา อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ.

- ดร.จิราνούช โสภาก และคณะ. (2554). ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกของประเทศไทย กรณีศึกษา :อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชรและอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, กรุงเทพฯ.
- คำถึง โถทอง และคณะ. (2550). เส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศไทย กำพูชาลาว. กรุงเทพฯ.
- ต้นดิกร โคตรชารี. (2555). พฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวไทยในการศึกษาเชิงศาสนา พระธาตุประจำวันเกิด จังหวัดนครพนม. การศึกษาอิสระ วท.ม., มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- ตาบพิทย์ ไกรพรศักดิ์. (2546). กลยุทธ์การตลาดในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (pp. 9-15). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช.
- ทิพาพร ไตรบรรณ. (2557). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์กรณีศึกษา หมู่บ้านอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ.
- ธนภูมิ ปองเสงี่ยม และนิรมล จันทร์แย้ม. (2559). การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวอำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี. การประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, 1 (The 1st RUSNC)(2697-5572), 8.
- ธนิช เลิศชาญฤทธิ. (2559). การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม (Vol. 2, pp. 216). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร. (2542). สรุปผลการสัมมนาการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคเหนือ (Vol. 1). กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- นิรมล พรหมนิล และวรัชต์ มัชฌมบุรุษ. (2565). การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนพื้นที่เชิงนิเวศผ่านกลยุทธ์การตลาดเน้นลูกค้า ตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา มหาวิทยาลัยพะเยา,
- บรรจง อุบแก้ว วัชรภรณ์ ชัยวรรณ และสำอาง ธนะวีดิ. (2560). การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน. วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร ฉบับพิเศษ, 5.
- บล็อด.(2560) สร้างกลยุทธ์ด้วย TOWS Matrix. สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2560, จาก <https://bluebik.com/th/blogs/2676>
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิชาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

- บุญยสฤกษ์ อเนกสุข. (2559). ยล เยี่ยม เยือน เหง้า : แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการท่องเที่ยววัฒนธรรม. สืบค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2560, จาก <https://images-se-ed.com/ws/Storage/PDF/978616/790/9786167902630PDF.pdf>
- เบญจมาศ อุทกศิริ.(2560) ประเภทของอาหารท่องเที่ยว. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2564, จาก http://cmuir.cmu.ac.th/bitstream/6653943832/11170/9/econ1152hi_bib.pdf
- เบญจมาศ อุทกศิริ(2550) ความหมายการท่องเที่ยว. สืบค้นเมื่อ 2 สิงหาคม 2553, จาก https://www.thaigoodview.com/library/teachershow%Ob/samutprakarn/benjamas_u/toingteaw/sec03p01.html
- ประกอบศิริ ภัคดีพินิจ. (2545). ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนริมกว๊านพะเยา : กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. เชียงใหม่.
- ประกอบศิริ ภัคดีพินิจและกรรณิกา พิมลศรี. (2553). การศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองชายแดนภูซางอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ.
- ผุสสดี วัฒนเมธา อรุณี พึ่งวัฒนานุกูล สุนทรี สุวรรณสมบุรณ์ และ จารุณี กมลขันติธร. (2552). การพัฒนาการท่องเที่ยวการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาการไหว้พระ 9 วัด บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์.
- พระธรรมวิมลโมลี. (นครนิเวศการพิมพ์). 100 ปเหตุการณ์เงี้ยวก่อการจลาจลในมณฑลพายัพ พ.ศ. 2445. สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2564, จาก <http://libapp.tsu.ac.th/ULIB/dublin.php?ID=608>
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2540). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- พูลทรัพย์ สอนเมือง ตูลาพันธุ์ สุปราณี ทัฬหกุล และ พูลสมบัติ นามหล้า. (ม.ป.ท.). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ดรายงาน:วิจัยฉบับสมบุรณ์. สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2560, จาก https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:83478.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (2541). การจัดการการท่องเที่ยว (Vol. 8). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- รัฐวัชร พัฒนจิระรุจน์. ทฤษฎีพฤติกรรมผู้บริโภค (The Theory of Consumer Behavior). สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2561, จาก <http://poundtv5.blogspot.com/2014/10/theory-of-consumer-behavior.html>.

- วคิน ปัญญาอุตรตระกูล. (2560). เทียบแบบ culdutainment ที่เชียงคาน จังหวัดเลย (Vol. 1, pp. 96). กรุงเทพฯ: สถานอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน.
- วารินทร์ มัชฌมบุรุษ. (2560). โครงสร้างของระบบการท่องเที่ยว. วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย, 14(1), 8.
- วิภาดา เกษธรรมพิทักษ์ และเทิดชาย ช่วยบำรุง. (2565). กลยุทธ์การสร้างภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวชุมชน. วารสารศิลปศาสตร์และอุตสาหกรรมบริการ, 5(1 มกราคม-มิถุนายน 2565), 16.
- วิยะดา เสรีวิชัยสวัสดิ์. (2554). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยให้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. ดุษฎีนิพนธ์ ปร.ด., มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, เชียงราย.
- วุฒิชัย ไชยรินคำ และคณะ. (2562). การฟื้นใจคน ค้นหาบ้าน ย่าน เวียง ระเบียบกวีานพะเยาเพื่อการพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สมัคร ณะเกิงสุข. (2545). สภาพปัญหาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยว:ศึกษากรณี เกาะเสม็ด ตำบลบ้านเพ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง. มหาบัณฑิต รัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา,
- สายฝน ยวนนแหล นารี วีระกิจ และ สรายุทธ มัลลัม. (2548). พฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ในจังหวัดภูเก็ต พังงา กระบี่. ภูเก็ต.
- สายันต์ ไพโรชาญจิตร. (2547). การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์: แนวคิด วิธีการและประสบการณ์จากน่าน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด ภาคเหนือตอนบน 2 จังหวัดเชียงราย. (2555). เส้นทางท่องเที่ยวสายประวัติศาสตร์ เวียงเชียงแสน-เวียงกาหลง (พิมพ์ครั้งที่ 1). เชียงราย: สำนักงานลือล้านนา.
- สุกัญญา พวงสนธิ และประสพชัย พสุนนท์. (2565). พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 12(2), 13.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2538). ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ และ ชรรค์ชัย บุนปาน. (2538). ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา (Vol. 1, pp. 679). กรุงเทพฯ: มติชน.

- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2546). ระเบียบวิธีวิจัยสังคมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: เพ็อง
ฟูา ปริ้นติ้ง.
- สุชาลินี วิทยาภรณ์ จุฑามาส วังรวงศ์ทิพย์ จิตตินัน วุฒิกร และ ญาดา วรรณสุข. (2561). ความ
พึง ที่มีต่อเอกลักษณ์ของ อาหารท้องถิ่นในจังหวัดภูเก็ต. วารสารบัณฑิตศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 16(2), 9.
- สุนีย์ อภิชาติกุลชัย. (2557). การเสริมสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวเพื่อชุมชนสันติสุข:
กรณีศึกษาตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- สุพรรณิการ์ ขวัญเมือง และ เบญจวรรณ โมกมล. (2550). ศักยภาพและความพร้อมของการ
ท่องเที่ยวเชิงสปา จังหวัดเชียงราย. กรุงเทพฯ.
- สุวัฒน์ จุฑาภรณ์. (2557). ความรู้เบื้องต้นกับการท่องเที่ยว (Vol. 7): โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
สุโขทัย สุโขทัยธรรมิกราช.
- เสาวคนธ์ ฟรายเก้อ. (2562). แนวทางพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษากลุ่ม
เขาออกการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช. บัณฑิตสาขาวิชา
การจัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ,
กรุงเทพมหานคร.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก แบบประเมินแหล่งท่องเที่ยว

แบบประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

ในงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา”

คำชี้แจง : ข้อมูลที่ปรากฏในแบบประเมินนี้ ทางผู้วิจัยได้นำไปเพื่อวิเคราะห์ผลในด้านงานวิจัย มิได้นำไปเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจแต่อย่างใด และข้อมูลเบื้องต้นของผู้ทำแบบสอบถาม คณะผู้วิจัยจักมีการเปิดเผยก่อนที่จะได้รับความอนุญาตจากผู้ทำแบบสอบถาม

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว.....
 ประเภทแหล่งท่องเที่ยว.....
 หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล/ผู้ดูแล.....
 ที่อยู่.....หมู่ที่.....บ้าน..... ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ผู้ประเมิน (ชื่อ- นามสกุล).....
 (หน่วยงาน).....
 วันที่ทำแบบประเมิน วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ผลของการให้คะแนน (สำหรับเจ้าหน้าที่)

องค์ประกอบ	คะแนน	ผลการให้คะแนน
1.ศักยภาพในการดึงดูดในด้านการท่องเที่ยว	40	
2.ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	20	
3.การบริหารจัดการ	40	
รวมทั้งสิ้น	100	

ระดับมาตรฐาน

ดีเยี่ยม (81 คะแนนขึ้นไป) ดีมาก(71-80 คะแนน) ดี (61-70 คะแนน)

ปานกลาง (51-60คะแนน) ต่ำ (50 คะแนนหรือน้อยกว่า)

1.ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว คะแนนเต็ม 50 คะแนน

1.1 คุณค่าทางประวัติศาสตร์		คะแนนเต็ม 40 คะแนน		
1.1.1 ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ (5 คะแนน) หมายเหตุ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือบุคคลที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในระดับต่างๆ				
ดัชนี	คะแนน (A)	ค่าน้ำหนัก (B)	ค่าคะแนน (A*B)	
ระดับท้องถิ่น	1	1		
ระดับจังหวัด	2	1		
ระดับภาค	3	1		
ระดับชาติ	4	1		
ระดับนานาชาติ	5	1		
คะแนน				
1.1.2 หลักฐานทางโบราณคดี (5คะแนน) หมายเหตุ พิจารณาจากความสมบูรณ์ของร่องรอยที่เหลืออยู่ และความเป็นหลักฐานสำคัญที่ให้ข้อมูลทางโบราณคดี				
มีความสมบูรณ์น้อยมาก ไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้	1	1		
มีความสมบูรณ์น้อย สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีแต่มีข้อจำกัด	2	1		
มีความสมบูรณ์ปานกลาง สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้ในระดับหนึ่ง	3	1		
มีความสมบูรณ์ดี สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้ดี	4	1		
มีความสมบูรณ์ดีมาก สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้อย่างดีมาก	5	1		

คะแนน			
1.1.3 ความเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัย (5คะแนน)			
หมายเหตุ พิจารณาจากความเป็นเอกลักษณ์หรือความเป็นตัวแทนของรูปแบบ ยุคสมัย หรือพื้นที่ ความเป็นตัวอย่างของแหล่งที่พบได้ยาก			
ดัชนี	คะแนน (A)	ค่าน้ำหนัก (B)	ค่าคะแนน (A*B)
พบเห็นในหลายยุคสมัยและพบเห็นทั่วไปในประเทศไทย	1	1	
เป็นตัวแทนของยุคสมัยหนึ่ง แต่พบเห็นได้หลายแห่งในประเทศไทย	2	1	
เป็นตัวแทนยุคสมัยหนึ่ง และพบเห็นได้บางแห่งของประเทศไทย	3	1	
เป็นตัวแทนที่หาได้ยากของยุคสมัย และพบเห็นได้น้อยแห่งในประเทศไทย	4	1	
เป็นตัวแทนที่หาได้ยากของยุคสมัย และพบเห็นได้เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย	5	1	
คะแนน			
1.1.4 ความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพของแหล่งประวัติศาสตร์ (5 คะแนน)			
หมายเหตุ พิจารณาจากความเป็นตัวแทนของสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุทางโบราณคดีที่พบได้ยากในระดับต่างๆ			
มีความเป็นเอกลักษณ์ระดับท้องถิ่น	1	1	
มีความเป็นเอกลักษณ์ระดับจังหวัด	2	1	
มีความเป็นเอกลักษณ์ระดับภูมิภาค	3	1	
มีความเป็นเอกลักษณ์ระดับชาติ	4	1	
มีความเป็นเอกลักษณ์ระดับโลก	5	1	
คะแนน			

1.1.5 ความสมบูรณ์และความสวยงามทางสถาปัตยกรรม (5 คะแนน)			
หมายเหตุ พิจารณาความสมบูรณ์ของโครงสร้าง ด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และ ความสวยงามทางด้านสถาปัตยกรรม			
ความสมบูรณ์และความสวยงามน้อยมาก	1	1	
มีความสมบูรณ์และความสวยงามน้อย	2	1	
มีความสมบูรณ์และความสวยงามปานกลาง	3	1	
มีความสมบูรณ์และความสวยงามดี	4	1	
มีความสมบูรณ์และความสวยงามดีมาก	5	1	
คะแนน			
1.1.6 ความสมบูรณ์และความสวยงามทางศิลปกรรม (5คะแนน)			
หมายเหตุ พิจารณาจากความสมบูรณ์รูปแบบและองค์ประกอบทางศิลปกรรม รวมทั้งความสวยงามทางด้านศิลปกรรม			
ดัชนี	คะแนน	ค่าน้ำหนัก	ค่าคะแนน
	(A)	(B)	(A*B)
มีความสมบูรณ์และความสวยงามน้อยมาก	1	1	
มีความสมบูรณ์ และความสวยงามน้อย	2	1	
มีความสมบูรณ์และความสวยงามปานกลาง	3	1	
มีความสมบูรณ์และความสวยงามดี	4	1	
มีความสวยงามและความสวยงามดีมาก	5	1	
คะแนน			

1.1.7 ความมีชื่อเสียงและความเป็นที่ยอมรับของแหล่งประวัติศาสตร์ (5 คะแนน)			
หมายเหตุ พิจารณาจากระดับความมีชื่อเสียงและการเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั้งไปถึงความสำคัญของแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีระดับต่างๆ รวมทั้งความนิยมมาเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว			
มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับระดับท้องถิ่น	1	1	
มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับระดับจังหวัด	2	1	
มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับระดับชาติ	3	1	
มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับระดับภูมิภาค	4	1	
มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับระดับโลก นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีความประสงค์ไปท่องเที่ยวมาก	5	1	
คะแนน			
1.1.8 ความผูกพันต่อท้องถิ่น (5 คะแนน)			
หมายเหตุ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี ความเชื่อ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน นิทานปรัมปรา			
มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อยมาก โดยชุมชนไม่ค่อยให้ความสนใจในสิ่งดังกล่าว	1	1	
มีความสัมพันธ์ชุมชนน้อย มีเพียงบางส่วนให้ความสนใจ	2	1	
มีความสัมพันธ์กับชุมชนปานกลาง โดยชุมชนมีการจัดงานหรือพิธีการต่างๆเป็นประจำทุกปี	3	1	
มีความสัมพันธ์กับชุมชนสูง โดยมีการจัดงานหรือพิธีการเป็นประจำทุกปีและมีชุมชนใกล้เคียงเข้าร่วมงานด้วย	4	1	
มีความสัมพันธ์กับชุมชนสูงมาก โดยชุมชนมีการจัดงานหรือพิธีการเป็นประจำทุกปี และชื่อเสียงในระดับชาติ	5	1	
คะแนน			
คะแนนรวม ข้อ 1.1 (40 คะแนน)			

1.2 ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรม		คะแนนเต็ม 10 คะแนน		
การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (2.5 คะแนน)				
หมายเหตุ พิจารณาจากความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความยากลำบากของเส้นทาง การเข้าถึง ความลาดชัน ความคดเคี้ยวของถนน และความปลอดภัย				
ดัชนี	คะแนน (A)	ค่าน้ำหนัก (B)	ค่าคะแนน (A*B)	
มีทางเข้าถึงแต่ไม่สะดวก	1	1		
มีทางเข้าถึงได้สะดวก รถเดินได้ 2 ทาง แต่สามารถใช้ความเร็วได้ต่ำกว่า 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง	2	1		
มีทางเข้าถึงได้สะดวก รถเดินทางได้ 2 ทาง และสามารถใช้ความเร็วได้เกิน 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง	3	1		
มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถยนต์นั่ง	4	1		
มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถขนาดใหญ่ ได้แก่ รถโดยสารหรือรถทัศนาวจร	5	1		
คะแนน				
ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว (2.5 คะแนน)				
หมายเหตุ พิจารณาจากโอกาสที่เกิดอันตรายจากปัจจัยในตัวแหล่งท่องเที่ยวเองหรือจากปัจจัยภายนอก โดยวัดจากสถิติการเกิดอันตราย เช่น น้ำป่า ดินถล่ม หน้าผาสูงชัน กระแสน้ำรุนแรง ลัดขูด ร้าย มาเรีย ภัยจากโจรผู้ร้าย โรคระบาดอื่นๆ เป็นต้น				
มีเหตุอันตรายบ่อยทุกปี	1	1		
มีเหตุอันตรายทุกปี แต่เกิดขึ้นมรบางฤดูกาลหรือเพียงบางช่วงของปี	2	1		
มีเหตุอันตราย 1 - 2 ครั้งต่อปี	3	1		
มีเหตุอันตราย 1 - 2 ครั้ง ในรอบ 3 ปี	4	1		
มีเหตุอันตราย 1 2 ครั้ง ในรอบ 5 ปี	5	1		
มีเหตุอันตราย 1 - 2 ครั้ง ในรอบ 10 ปี หรือนานกว่า	1	1		
คะแนน				

ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว			
หมายเหตุ พิจารณาจากจำนวนกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถจัดได้ภายในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการที่มีกิจกรรมหลากหลายจะทำให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกทำกิจกรรมที่ตนพอใจได้มากขึ้น ทั้งนี้กิจกรรมที่จัดขึ้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว			
ดัชนี	คะแนน (A)	ค่าน้ำหนัก (B)	ค่าคะแนน (A*B)
ไม่มีกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งประวัติศาสตร์	1	0.5	
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งประวัติศาสตร์ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งประวัติศาสตร์ 1-2 ประเภท	2	0.5	
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งประวัติศาสตร์ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นๆภายในแหล่งประวัติศาสตร์ 1-2 ประเภท และบริเวณใกล้เคียง มีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น	3	0.5	
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งประวัติศาสตร์ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นๆภายในแหล่งประวัติศาสตร์ มากกว่า 2 ประเภท	4	0.5	
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งประวัติศาสตร์ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นๆภายในแหล่งประวัติศาสตร์ มากกว่า 2 ประเภท และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ	5	0.5	
คะแนน			
ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว (2.5 คะแนน)			
หมายเหตุ พิจารณาจากจำนวนกิจกรรมที่จัดขึ้นในแต่ละปี และความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมซึ่งแสดงถึงการสืบสานกิจกรรมให้คงอยู่			
กิจกรรมที่จัดขึ้นเริ่มจัดได้เพียง 1-2 ครั้ง	1	0.5	
มีการจัดกิจกรรม 2 -3 ปีต่อครั้ง และเริ่มจัดกิจกรรมมาไม่เกิน 10 ปี	2	0.5	
มีการจัดกิจกรรม 1 ครั้งต่อปี แต่เริ่มจัดกิจกรรม	3	0.5	

มาไม่เกิดน 10 ปี			
มีการจัดกิจกรรม 1 ครั้งต่อปี และจัดต่อเนื่องกัน ทุกๆปี โดยจัดมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี	4	0.5	
มีการจัดกิจกรรมมากกว่า 1 ครั้งต่อปี และจัด ต่อเนื่องกันทุกปี โดยจัดมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี	5	0.5	
คะแนน			
คะแนนรวม ข้อ 1.2 (10 คะแนน)			
คะแนนรวม ข้อ 1 (50 คะแนน)			

2. ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว (คะแนนเต็ม 10 คะแนน)

ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน (คะแนนเต็ม 5 คะแนน)	
หมายเหตุ พิจารณาจากการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ไฟ ถนน ที่พัก ฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และข้อกำหนดในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	
ดัชนี	คะแนน
ยังไม่มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และข้อจำกัดสูงในการพัฒนา ต่อไปในอนาคต	1
มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวใน ปัจจุบันได้เป็นช่วงเวลาและข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	2
มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ได้ปานกลาง แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	3
แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับ นักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ดี แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	4
แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับ นักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบาย และยังสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก	5
คะแนนที่ได้	

ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก (คะแนนเต็ม 5 คะแนน)	
หมายเหตุ พิจารณาจากการมีกลุ่มองค์กรทั้งภายในและภายนอกในระดับต่างๆ ให้การสนับสนุนด้านนโยบาย งบประมาณและบุคลากรสำหรับพัฒนาการท่องเที่ยวได้แก่ กลุ่มองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน	
ดัชนี	คะแนน
มีการจัดตั้งโดยชุมชน เพื่อกำหนดนโยบาย วางแนวทางการจัดการท่องเที่ยว แต่ยังไม่สัมฤทธิ์ผลที่ชัดเจน	1
มีกลุ่มองค์กรท้องถิ่นให้การสนับสนุนและจัดการนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	2
มีหน่วยงาน กลุ่มองค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาด้านนโยบาย งบประมาณและบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	3
มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	4
มีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	5
คะแนนที่ได้	
คะแนนรวม ข้อ 2 (เต็ม 10 คะแนน)	

3.การบริหารจัดการ (คะแนนเต็ม 40 คะแนน)

การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว (คะแนนเต็ม 15 คะแนน)	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว	
หมายเหตุ พิจารณาจากสภาพทั่วไปจากการดูแลรักษาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว	
ดัชนี	คะแนน
มีการดูแลรักษาน้อยมาก	1
มีการดูแลรักษาน้อย	2
มีการดูแลรักษาปานกลาง	3
มีการดูแลรักษาดี	4
มีการดูแลรักษาดีมาก	5
คะแนนที่ได้	

3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่	
<p>หมายเหตุ พิจารณาจากดัชนี 3 ด้าน ดังนี้</p> <p>การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว เช่น มีการแบ่งเขตพื้นที่สงวน พื้นที่นันทนาการและพื้นที่พักอาศัย</p> <p>การกำหนดช่วงเวลาในการเข้าถึงพื้นที่ที่เหมาะสมตามช่วงเวลาของวันและฤดูกาล</p> <p>การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว ให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และการบริการ</p>	
ดัชนี	คะแนน
ไม่มีการจัดการในข้อ ก ข และ ค	1
มีการจัดการในข้อ ก ข และ ค น้อยมากและไม่เป็นระบบ	2
มีการจัดการในข้อ ก ข และ ค โดยมีระเบียบการปฏิบัติเป็นหลักฐานอยู่บ้าง แต่การปฏิบัติมีข้อบกพร่อง	3
มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐาน 1 ข้อ	4
มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐาน 2 ข้อ	5
มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐานครบ 3 ข้อ	1
คะแนนที่ได้	
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	
<p>หมายเหตุ พิจารณาจากแผนการดำเนินงานติดตามและประเมินผลกระทบการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวมีการติดตามวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว รวมถึงการดำเนินงานปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และความต่อเนื่องของการดำเนินงาน</p>	
ดัชนี	คะแนน
ไม่มีแผนการดำเนินงาน	1
มีแผนการดำเนินงาน แต่ไม่มีการติดตามวิเคราะห์ผล	2
มีแผนการดำเนินงาน และการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงานแต่ไม่มีการดำเนินการอื่นๆ	3
มีแผนการดำเนินงาน และการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงานและมีการวิเคราะห์ประเมินผล	4
มีแผนการดำเนินงาน และการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงานมีการวิเคราะห์ประเมินผล และมีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหที่เกิดจากการท่องเที่ยว	5
มีแผนการดำเนินงาน และการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการ	1

ดำเนินงานมีการประเมินผล มีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทุกปี			
คะแนนที่ได้			
คะแนนรวม ข้อ 3.1 (เต็ม 15 คะแนน)			
การจัดการด้านการท่องเที่ยว (คะแนนเต็ม 25 คะแนน)			
3.2.1 การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว			
<p>หมายเหตุ พิจารณาจากการดำเนินงานด้านการให้บริการขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว โดยการจัดการที่เหมาะสมให้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจที่ได้รับบริการที่คุ้มค่ากับการมาท่องเที่ยว หากไม่คุณสมบัติตามที่ระบุมา ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการหรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนนและหากมีคุณสมบัติตรงให้ 1 คะแนน</p>			
ดัชนี	คะแนน		
มีจำนวนบุคลากรด้านบริการเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว	0	0.5	1
มีระบบเตือนภัย และระบบรักษาความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว	0	0.5	1
มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับสภาพพื้นที่	0	0.5	1
มีการจัดการด้านอาหารและโภชนาการที่พอเพียงและถูกสุขลักษณะ	0	0.5	1
มีการจัดการด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม เช่น มีการออกแบบและใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ประหยัดพลังงาน และมีระบบกำจัดของเสียที่ได้มาตรฐาน	0	0.5	1
คะแนนที่ได้			

<p>3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว</p> <p>หมายเหตุ การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรม หากไม่คุณสมบัติตามที่ระบุมา ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการหรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนนและหากมีคุณสมบัติตรงให้ 1 คะแนน</p>			
ดัชนี	คะแนน		
กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อพื้นที่สงวนและพื้นที่อนุรักษ์ของแหล่งประวัติศาสตร์	0	0.5	1
กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น ไม่รบกวนความสงบสุขของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่และไม่ขัดต่อกฎหมาย ศีลธรรมอันดี หรือวัฒนธรรมของชาติ	0	0.5	1
มีการศึกษา วิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น และนำข้อมูลมาวางแผนการดำเนินการท่องเที่ยวที่ไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณีของคนในท้องถิ่น	0	0.5	1
มีการศึกษา วิจัยสภาพแวดล้อมพื้นที่ และนำข้อมูลที่ได้มาวางแผนทางที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งประวัติศาสตร์	0	0.5	1
กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ส่งผลให้แก่แหล่งประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรม เช่น ไม่ทำให้เกิดปริมาณขยะและของเสียที่ต่อทัศนียภาพ	0	0.5	1
คะแนนที่ได้			
<p>3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก</p> <p>หมายเหตุ พิจารณาจากกิจกรรมและการดำเนินงานต่างๆ ที่ให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว พนักงานนำเที่ยวผู้ประกอบการ และชุมชนที่อยู่โดยรอบ หากไม่คุณสมบัติตามที่ระบุมา ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการหรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนนและหากมีคุณสมบัติตรงให้ 1 คะแนน</p>			
ดัชนี	คะแนน		
มีศูนย์บริการหรือมีการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นศูนย์บริการอย่างชัดเจนและมีเจ้าหน้าที่ประจำ	0	0.5	1
มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์และโบราณสถานให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว และชุมชนโดยรอบ	0	0.5	1
มีการจัดเส้นทางศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์และป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว	0	0.5	1
มีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว และการอนุรักษ์เป็นระยะๆ ตามความเหมาะสม	0	0.5	1
มีสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์	0	0.5	1

นิทรรศการ และภาษาที่ใช้ในการสื่อมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ					
คะแนนที่ได้					
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยว หมายเหตุ พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบต่างๆ หากไม่คุณสมบัติตามที่ระบุมา ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการหรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนนและหากมีคุณสมบัติตรงให้ 1 คะแนน					
ดัชนี			คะแนน		
ชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว การบริการต่างๆ			1		
ชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการแหล่ง ท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน			2		
ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว			3		
ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่ง ท่องเที่ยว			4		
มีการก่อตั้งองค์กรหรือโครงการอนุรักษ์ต่างๆที่เกิดจากท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทหลักต่อ การจัดการการท่องเที่ยว			5		
คะแนนที่ได้					
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว หมายเหตุ พิจารณาจากการที่ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์และรายได้จากการดำเนินกิจกรรมการ ท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม หากไม่คุณสมบัติตามที่ระบุมา ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการหรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนนและหากมีคุณสมบัติตรงให้ 1 คะแนน					
ดัชนี			คะแนน		
ชุมชนมีรายได้หรือเงินเดือนจากการถูกนายจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว			0	0.5	1
ชุมชนมีรายได้จากการนำเที่ยวและบริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว			0	0.5	1
ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง			0	0.5	1
ชุมชนมีรายได้จากการบริการด้านที่พัก เช่น การจัดโฮมสเตย์			0	0.5	1
ชุมชนมีรายได้จากการแสดงศิลปะพื้นเมือง			0	0.5	1
คะแนน					
คะแนนรวม ข้อ 3.2 (เต็ม 25 คะแนน)					
คะแนนรวม ข้อ 3 (เต็ม 40 คะแนน)					

ภาคผนวก ข แบบสอบถามพฤติกรรมการท่องเที่ยว

แบบสอบถามพฤติกรรมและความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์

คำชี้แจง : แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ บริเวณลุ่มแม่น้ำอิง ในจังหวัดพะเยา” สำหรับการทำวิทยานิพนธ์ หลักสูตรการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวและโรงแรม มหาวิทยาลัยพะเยา ข้อมูลต่าง ๆ ในการนี้เป็นการศึกษาในเชิงวิชาการจะไม่มีผลกระทบทางลบแก่ผู้ให้ข้อมูลแต่ประการใด จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านได้ให้คำตอบในการตอบแบบสอบถามอย่างตรงไปตรงมาตามขอเท็จจริง ทั้งนี้หวังว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ตอนที่ 3 ความคาดหวังต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงโบราณคดีและประวัติศาสตร์

ตอนที่ 4 ประสิทธิภาพที่ท่านต้องการได้รับการจัดการท่องเที่ยว

ตอนที่ 1 ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : กรุณาใส่เครื่องหมาย ลงในช่องที่ตรงกับท่านที่สุด

1.1 เพศ

ชาย

หญิง

1.2 อายุ

ต่ำกว่า 20 ปี

21-25 ปี

26-30 ปี

31-35 ปี

36-40 ปี

41-45 ปี

46-50 ปี

มากกว่า 50 ปี

1.3 การศึกษา

☐ ประถมศึกษา	☐ มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3)
☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6)	☐ ปวช.
☐ ปวส.	☐ ปริญญาตรี
☐ ปริญญาโท	☐ ปริญญาเอก

1.4 รายได้

☐ ต่ำกว่า 9,000 บาท/เดือน	☐ 9,001-13,000 บาท/เดือน
☐ 13,001-17,000 บาท/เดือน	☐ 17,001-21,000 บาท/เดือน
☐ 21,001-25,000 บาท/เดือน	☐ มากกว่า 25,000 บาท/เดือน

1.5 สถานภาพ

☐ โสด	☐ หม้าย
☐ แต่งงานแล้ว	☐ หย่า

1.6 อาชีพ

- ผู้ไม่ได้ประกอบอาชีพ (นักเรียน นักศึกษา แม่บ้าน พ่อบ้าน ฯลฯ)
- ผู้ใช้ทักษะแรงงาน (พนักงานบริษัท พนักงานโรงงาน พนักงานก่อสร้าง ฯลฯ)
- อาชีพเกษตรกรรม (เกษตรกร เลี้ยงสัตว์ ประมง ฯลฯ)
- เจ้าของกิจการและผู้บริการ (ธุรกิจส่วนตัว ผู้บริหาร นักธุรกิจ ฯลฯ)
- ผู้ประกอบการอาชีพระดับสูง (ทันตแพทย์ วิศวกร นักวิชาการ นักกฎหมาย ฯลฯ)

ตอนที่ 2 พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย (✓) ในช่องที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของท่าน

พฤติกรรมการท่องเที่ยว	ระดับความคิดเห็น				
	5 (มากที่สุด)	4 (มาก)	3 (ปานกลาง)	2 (น้อย)	1 (น้อยที่สุด)
1.ท่านชอบท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดก เช่น อาคารบ้านเรือน แหล่งโบราณคดี อนุสรณ์สถาน สถาปัตยกรรม พิพิธภัณฑสถานที่สำคัญทางศาสนา					
2.ท่านชอบท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปะ เช่น หอศิลป์ เทศกาล ขบวนแห่					
3.ท่านชอบท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น ถ่ายภาพวาดรูป ปั่นหม้อดิน ประกอบอาหาร ประดิษฐ์งานฝีมือ					
4.ท่านชอบท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวในตัวเมือง เช่น แหล่งจับจ่ายใช้สอย หรือแหล่งท่องเที่ยวยามราตรี					
5.ท่านชอบท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชนบท เช่น หมู่บ้าน เรือกสวนไร่นา ภูมิทัศน์ วัฒนธรรม อุทยานแห่งชาติ					
6.ท่านชอบท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมสมัยนิยม เช่น อุทยานการเรียนรู้ ห้างสรรพสินค้า โรงภาพยนตร์ต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้มรดกทางอุตสาหกรรม					

ตอนที่ 3 ความคาดหวังต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย (✓) ในช่องที่ตรงกับระดับความคาดหวังของท่าน

ความคาดหวังต่อแหล่งท่องเที่ยว	ระดับความคาดหวัง				
	5 (มากที่สุด)	4 (มาก)	3 (ปานกลาง)	2 (น้อย)	1 (น้อยที่สุด)
1. ความดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว					
1.1 ด้านคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว					
1.2 ด้านความสมบูรณ์และสวยงามของร่องรอยที่เหลืออยู่ของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์					
1.3 ด้านความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะในต่างยุคสมัย					
1.4 ความเป็นเอกลักษณ์ทางสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุทางโบราณคดีที่พบได้ยาก					
2. ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว					
2.1 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว					
2.2 ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว					
2.3 กิจกรรมท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว					
2.4 ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์					
3. ด้านการเข้าถึง และการรองรับด้านการท่องเที่ยว					
3.1 ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เที้ยว (ถนน และป้ายบอกทาง)					

ความคาดหวังต่อแหล่งท่องเที่ยว	ระดับความคาดหวัง				
	5 (มากที่สุด)	4 (มาก)	3 (ปานกลาง)	2 (น้อย)	1 (น้อยที่สุด)
3.2 สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า ถนน ที่พัก สัญญาณ โทรศัพท์ เป็นต้น					
3.3 บัณฑิตบรรยายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว					
4. ด้านความปลอดภัย					
4.1 ความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ					
4.2 ความปลอดภัยจากโรคระบาด					
4.3 ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ					
4.4 ความปลอดภัยในทรัพย์สิน					
5. ด้านการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์					
5.1 การดูแลรักษาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง					
5.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ เช่น กำหนดโซน กำหนดเวลาเข้าชมและจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว เป็นต้น					
5.3 มีเจ้าหน้าที่ให้บริการอย่างเพียงพอ					
5.4 มีการออกแบบและใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม					

ตอนที่ 4 ประสพการณ์ที่ท่านต้องการได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย (✓) ในช่องที่ตรงกับระดับความต้องการของท่าน

ประสพการณ์การท่องเที่ยว	ระดับความต้องการ				
	5 (มากที่สุด)	4 (มาก)	3 (ปานกลาง)	2 (น้อย)	1 (น้อยที่สุด)
1.ประสพการณ์ด้านอารมณ์ (รู้สึกมีความสุข ความสนุก เพลิดเพลิน ท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์)					
ประสพการณ์ด้านความรู้ (ได้รับความรู้จากการท่องเที่ยวใน แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์)					
ประสพการณ์ด้านร่างกาย (ได้ใช้พลังกำลังหรือออกกำลังกายใน ระหว่างท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์)					
ประสพการณ์ด้านสังคม (ได้ทำความรู้จัก มีปฏิสัมพันธ์กับผู้คน มากยิ่งขึ้น)					
ประสพการณ์ด้านความคิดสร้างสรรค์ (เกิดความคิดสร้างสรรค์ท่องเที่ยวใน แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์)					

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

. ขอขอบพระคุณท่านในการตอบแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้ -

ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรมทดลองตามเส้นทางท่องเที่ยว

เส้นทางประวัติศาสตร์ สบร่องขุย-วัดฝิ่งหมื่น

ทดสอบเส้นทางการท่องเที่ยว บ้านฝิ่งหมื่น

ทดสอบเส้นทางท่องเที่ยว ทางเรือกับนักท่องเที่ยวชุมชน ณ บ้านฝางหมื่น

ศึกษาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดพะเยา

ทดสอบภาคสนาม ณ วัดติโลกอารามหลวง

ทดสอบภาคสนาม ณ วัดติโลกอารามหลวง

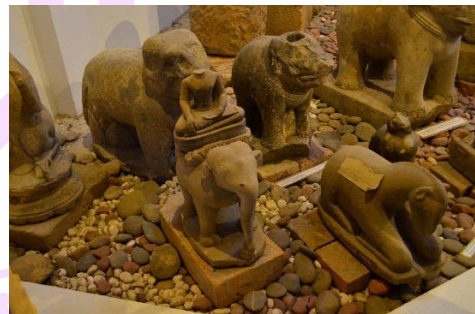
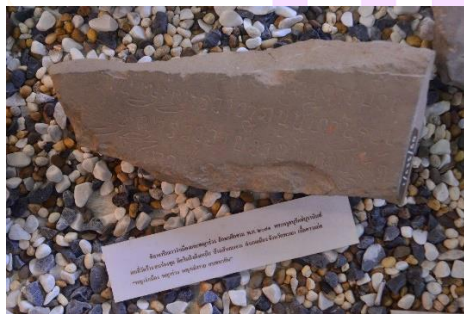
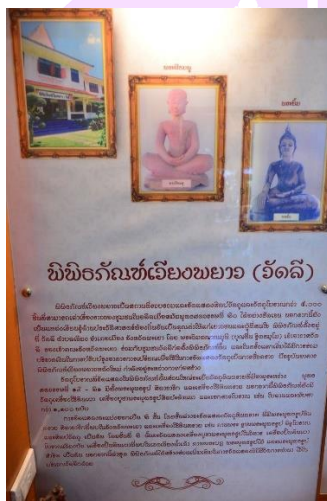
ทดสอบภาคสนาม ณ วัดห้วยผาเกียง

ทดสอบภาคสนาม ณ โบราณสถานเวียงสอ

ทดสอบภาคสนาม ณ พิพิธภัณฑ์เวียงพยาว (วัดลี)

ทตสอปกาศสนาน ณ พิพิธภัณฑ์เวียงพยาว (วัดลี)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	จารุวรรณ โปษยานนท์
วัน เดือน ปี เกิด	12 กรกฎาคม 2516
สถานที่เกิด	เชียงใหม่
วุฒิการศึกษา	พ.ศ.2543 ศศ.ม. (โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัย ศิลปากร กรุงเทพมหานคร. พ.ศ.2538 ศศ.บ. (ประวัติศาสตร์) เกียรตินิยมอันดับ 2 มหาวิทยาลัย นเรศวร พิษณุโลก.
ที่อยู่ปัจจุบัน	27 หมู่ 4 ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
ผลงานตีพิมพ์	จารุวรรณ โปษยานนท์, วาริชต์ มัชฌมบุรุษ, ประกอบศิริ ภัคดีพิณีจ, สาธิต เชื้ออยู่นาน.(อยู่ระหว่างการเผยแพร่).พฤติกรรมและความ คาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์บริเวณ ลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา.วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม.7(5). จารุวรรณ โปษยานนท์, วาริชต์ มัชฌมบุรุษ, ประกอบศิริ ภัคดีพิณีจ, สาธิต เชื้ออยู่นาน.(อยู่ระหว่างการเผยแพร่).การศึกษาแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำอิงในจังหวัดพะเยา เพื่อพัฒนาเป็น ท่องเที่ยวประวัติศาสตร์.วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.10(1).